

91-3
L 105

BIRUTA SENKĒVIČA

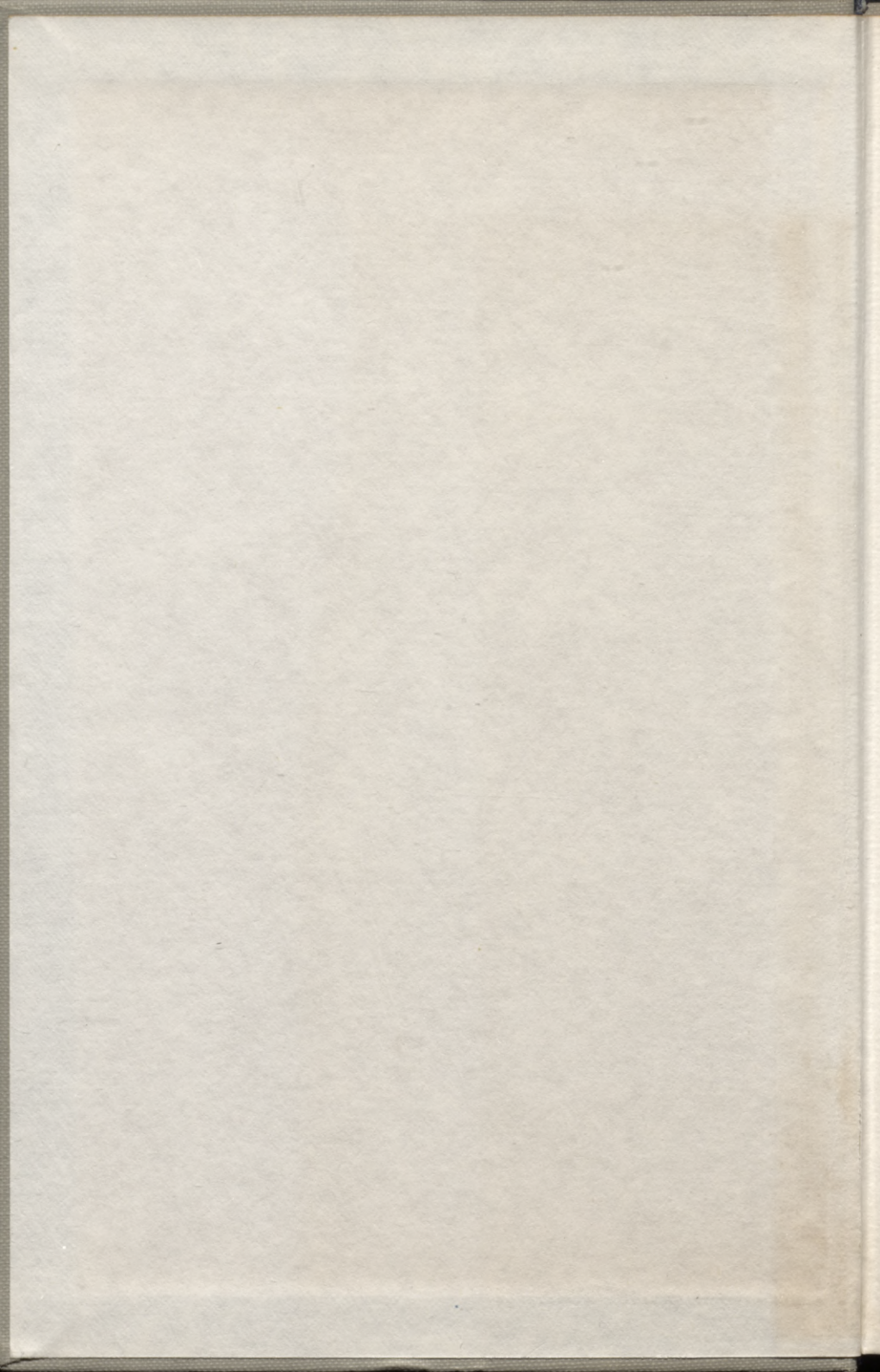

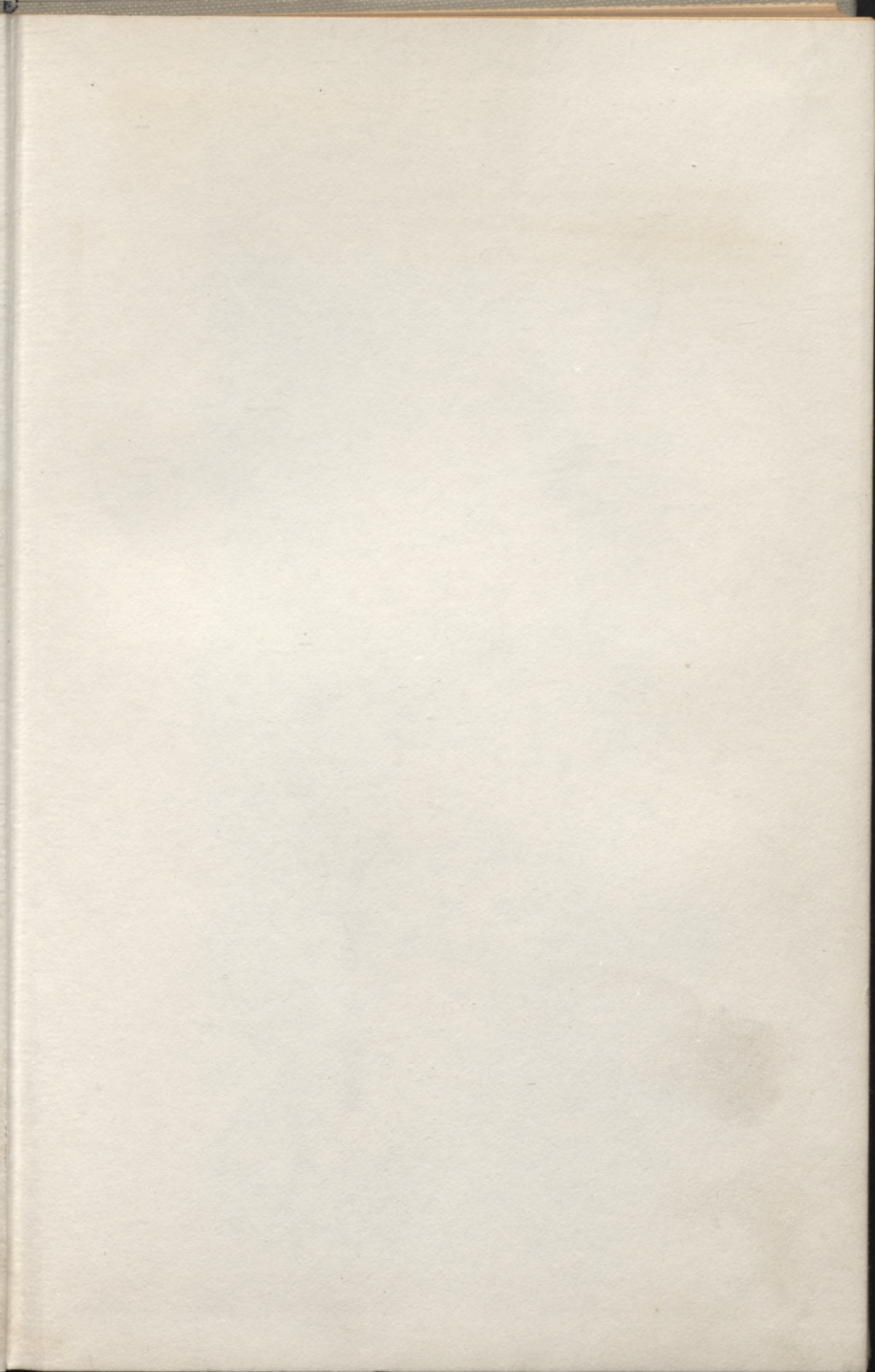
JĀNI - VA
SARAS
SAUL GRIEŽI

JĀNI - VASARAS SAULGRIEŽI

AD

BIRUTA SENKĒVIČA

JĀŅI
— vasaras saulgrieži

B, L

L $\frac{91-3}{105}$

dullel L
8f

Biruta Senkēviča

JĀNI
- vasaras saulgrieži

DAUGAVA

43

Biruta Senkēviča
JĀŅI, THE MIDSUMMER
FESTIVAL IN LATVIA
With a Summary in English

Juņa Soikana
apvāks un sējuma viņete

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

~~99 8495~~
0305041267

Printed in Sweden
ARONZON-LUNDIN AB
Stockholm 1969

LIELIE SVĒTKI VASARĀ

Doma, ka Jāņi uzlūkojami par vislatviskākiem svētkiem, izmanāma jau Garlība Merķeļa un vēl dažu citu vācu literātu rakstos, kur vispār likti pirmie pamati mūsu t.s. tautiskajam romantismam. Šo uzskatu nostiprināja pašu latviešu tautiskie romantiķi (Lautenbachs mēģināja to arī zinātniski pamatot), un var teikt, ka tas plašās aprindās valda vēl šobrīd. Gluži dabiski šis uzskats biedrojas ar viedokli, ka Senlatvijā Jāņi svinēti kopš aizvēsturiskiem laikiem, katrā ziņā priekš 12. gadsimta. Tas ir ticams, taču diemžēl nav droši pierādāms. Tādēļ prātā jāpatur dažādas varbūtības.

Romas katoļu baznīca svētī 24. jūniju kā Jāņa Kristītāja dzimšanas dienu. Līdzās Kristus un Marijas dzimšanas dienai tā ir vienīgā, ko atzīmē liturģiski. Tas liecina, cik izcila loma šai dienai piešķirta. Tomēr latviešu tradīcijās atrodam maz materiāla, kas ļautu Jāņus ciešāk saistīt ar Jāni Kristītāju. No katoļu svētajiem, kā visai noteikti vērojams un arī labi saprotams, latviešu psīchi dziļāk ietekmējuši tikai tie, kuŗu patronāts tieši vai sekundāri sakļāvies ar agrāro kultūras tipu — ar zemkopību, lopkopību u. t. t. Jānis Kristītājs ir patrons ļoti daudzām profesijām — arhitektiem, muceniekiem, krāsotājiem, ādmiņiem, viesnīcniekiem, drēbniekiem, mūzi-

ķiem — un senajā Rīgā viņš bija tāds arī latviešu liģeriem un alus nesējiem, tā ka viņa patronātu kopskaits pārsniedz 50. Aizgādībai par zemkopjiem un par mājlopiem, kas gan cita starpā minēta, nav spilgtākas nozīmes Jānim Kristītājam piedēvētajās funkcijās. Tāpat Jānās derības tēls — bargais sludinātājs, kas tērpies kamieļvilnas mētelī un pārticis no siseņiem un kameņu medus, nemaz neatbilst Jānim, kādu to ieraugām latviešu folklorā.

Jāņa Kristītāja — gluži kā Jēzus un Marijas — īstais dzimšanas datums ir nezināms. Visas šīs dzimšanas dienas pēc dažādiem aplēsumiem un aiz dažādiem apsvērumiem noteiktos datumos fiksējusi baznīca. Ja Jēzus dzimšanai izraudzīts 25. decembris, tad tur pamatā apstākļi, ka Romas imperijā tā bija dies natalis solis invicti — neuzvarētās saules (resp. vairāku orientālu saules dievu, īpaši Mitras) dzimšanas diena. Šo svētku lielā populāritāte spieda kristīgo baznīcu izšķirties par kompromisu un ap 4. gadsimta vidū sākt 25. decembrī svinēt arī Kristus dzimšanu. Motīvācija te starp citu bija tāda, ka ziemas saulgriežos neviens nav godināms vairāk kā sol salutis (pestīšanas saule), Kristus, kas uzvarējis nāvi, tā kļūdamas augstāks par visiem neuzvarētiem.

Ir iemesls vaicāt, vai notikumu attīstība nav bijusi līdzīga arī vasaras saulgriežos. Vai Jāņa Kristītāja dzimšanas diena nav „uzpotēta” kādiem seniem pagāniskiem svētkiem? Lai gan vairums pētnieku uz šo jautājumu atbild pozitīvi, tomēr tas darāms ar zināmu piesardzību. Pozitīvo atbilžu galvenā baze ir ziņas par dažādu tautu paražām un ticējumiem, kas atrodamas viduslaiku avotos, bet lielāko tiesu savāktas jaunos laikos, sevišķi 19. gadsimtā. Turpretim antīkajā laikmetā nav vasaras saulgriežu svētku, kas savā svarīgumā varētu kaut cik sacensties ar dies natalis resp. ar tagadējiem Ziemsvētkiem. Taisnība,

ka, piemēram, Romā 24. jūnijā svinēja kādus dievietei Fortūnai veltītus, jautrām izdarībām bagātus svētkus, kam vismaz daļēji bija auglības svētku raksturs. Taču Fortūnai trūkst sakara ar saulgriežiem un vispār ar sauli, un arī minētie svētki bija gan „tautiski”, bet ne visas tautas svētki, jo tajos piedalījās gandrīz vienīgi plebēji un vergi.

Tādā kārtā varbūt vispareizākais būs mazliet paradok-sālais ieskaits, ko izteicis ievērojamais klasiskās senatnes pazinējs un folklorists Martins P. Nilsons: „Nevis baznīcas svinamdiēna, Jāņa Kristītāja dzimšanas diēna, likusi Jāņiem kļūt par lieliem un izplatītiem svētkiem, bet gan tas fakts, ka Jāņa Kristītāja diēnai kalendārā ir tāds stāvoklis, kur tai viegli varēja piesaistīties tautas ticējumi un paražas”. Nosakot par Jāņa Kristītāja dzimšanas diēnu 24. jūniju (sešus mēnešus priekš Jēzus šķietamā dzimšanas datuma), baznīca tātad radīja stingru chronoloģisku punktu, kas integrēja ne tikai vasaras saulgriežiem, bet pa daļai arī citiem vasaras posmiem piederīgus pagāniskus elementus. Ziemu tas pats notika Ziemsvētkos — un abos gadījumos, bez šaubām, pretēji baznīcas tiešajiem nolūkiem.

Biruta Senkeviča šai grāmatā sniedz plašus aprakstus par latviešu Jāņu tradīcijām. Cik no tām dēvējamas par īsti latviskām, spēs izšķirt tikai ikreizēja analīze. Tā kā Jāņi svinēti ne vien visā Eiropā, bet jau kopš agrīniem viduslaikiem arī Ziemeļāfrikā (Tunisā, Marokā), tad viegli iedomājams, ka kopēju momentu atradīsies daudz. Te aizrādīsīm vienīgi uz dažām līdzībām latviešu un viņu tuvāko kaimiņu tradīcijās.

Pievēršoties Lietuvai, vispirms interesanti atzīmēt, ka leiši vēl nesēnā pagātnē par vasaras saulgriežiem uzskatīja nevis Jāņus, bet gan Pēteru un Pāvila diēnu, 29. jūniju. Arī šis fakts liek bez ierunām pieņemt hipotēzi par

lieliem pagāniskiem svētkiem, kas būtu svinēti tieši 24. jūnijā: leiši ir viena no visvēlāk kristiānizētajām Eiropas tautām. Leišiem, tāpat kā latviešiem, vairums paražu saistās nevis ar pašu Jāņu dienu, bet gan ar vakaru un nakti pirms tās. Jāņu resp. zāļu vakarā leiši lasa zāles, ko lieto tautas medicīnā. Govis appušķo, jo „tad tās dos vairāk piena”. Kūts durvis apsprauž ar pīlādziem, apšu zariem un nātrām, lai to maģiski darbīgā vara atvairītu raganas, burvjus un skauģus, kas Jāņu naktī sevišķi rosīgi un bīstami. Jāņugunīm izmanto vai nu kārti piestiprinātu darvas mucīņu, vai ar darvu pielietu rata rumbu. Ugunis parasti dedzina augstākās vietās, lai tās apgaismotu — un ar savu gaismu sargātu vai labvēlīgi ietekmētu — plašāku apkārtni. Pelnus un ogles, kas atliek no jāņugunīm, izkaisa tīrumos, lai tas līdzētu pret nezālēm un skauģiem. Ļaudis greznojas vainagiem. Jauni puīši un meitas Jāņu nakti nedrīkst gulēt; daudzi meklē papardes ziedu un visdažādākajos veidos zīlē gan savu likteni, gan it īpaši nākamā dzīves biedru. Jau šis ļoti nepilnīgais pārskats rāda, ka kopība latviešu un leišu Jāņu paražās acīm redzama.

Apmēram līdzīgi cieši kaimiņos latviešiem Jāņus svin arī somugru tautas — igauņi un lībieši. Igaunijā saimnieks dara Jāņu alu, saimniece sien sieru un gatavo vēl citus piena ēdienus. Meitas greznojas ar puķēm, puīši ar vainagiem. Pie durvīm, logiem un gultām novieto meijas. Lasa zāles, kurām piedēvē spēku dziedināt kaites vai padzīt ļaunus garus. Pusnaktī gaida atveramies papardes ziedu. Jāņu naktī dedzina gan sārtus, gan kārti uzsietas, ar sausu malku un tāsīm piebāztas mucīņas. Šai sakarā tomēr svarīgs pašu igauņu etnologu novērojums, ka jāņugunu neapšaubāmais izplatības centrs Igaunijā ir apgabali (sevišķi Mulgimā), kas robežojas ar Latviju. Tas pats attiecas, piemēram, uz Jāņu sieru. Šie apstākļi nedod pietiekama iemesla apgalvot, ka igauņi vispār sākuši svētīt

Jāpus pēc latviešu parauga, taču, domājot par kristiānisma neietekmētām Jāņu paražām, indoeiropiešu prioritāte pret somugriem, šai gadījumā — latviešu pret igauņiem, nav noliedzama. Vēl noteiktāk tas sakāms par lībiešu Jāņiem, kur valda latviešu tradīcijas lībiskā ietērpā un kur kā īpatāks moments atzīmējams vienīgi tas, ka lībieši, zvejnieku tauta, jāņuguns pamatā liek kādu vecu zvejas laivu. Te nekā negroza pašapzinīga, Pitragā uzrakstīta lībiešu teika, pēc kuŗas iznāktu, ka Jāpus, to paražas un pat saucieni „līgo!” ieviesis kāds senlībiešu vadonis, vārdā Jōņs.

Jautājums par aizguvumiem un ietekmēm sarežģījas, ja tālāk aplūkojam „pagāniskās” tradīcijas, kas ap Jāņa Kristītāja dienu, ko svin arī ortodoksā baznīca, koncentrējušās krieviem. Kristīga noķrāsa oficiāli tāpat bija dota jau 23. jūnijam, ko it īpaši Ziemeļkrievijā atzīmēja kā svētās mocekles Agrafenas (Agripīnas) dienu. Tomēr tautas paražas un ticējumi abās šais dienās saplūda vienā kompleksā, tādēļ tās apskatāmas vienkopus — kā krievu Jāņi. Pēc krievu ticējumiem saule Jāņu rītā lēkā resp. deĶo. To pašu apgalvo leiši, kamēr latviešiem saule rotā jeb rotājas (= līgojas), kas nozīmē daudz neatšķiŗas no „deĶošanas”. Krievi dedzināja jāņugunis, visvairāk koka riteņus, kas laikam gan saistās ar saules simboliku. Ļoti populāra bija paraža lēkt cauri vai pāri sārtam, un tas vismaz vietām darīts ik nakti no Agrafenas līdz pat Pēterļa un Pāvila dienai. Vērtīgu vēstījumu par krievu Jāņiem 1505. gadā sniedzis kāda Pleskavas klosterļa priekšnieks Pamfils. No tā citējamas šādas rindas: „Kad nu pienāk paši Jāņa Kristītāja dzimšanas svētki, tad šai svētajā naktī gandrīz visa pilsēta ir kājās, un ciemos līksmojas ar šķindināmiem sietiņiem, stabulēm, ģīgām un ar visādām bezkaunīgām, sātaniskām rotaļām, plaukšķina rokas un deĶo; sievas un meitas māj ar galvu un riebīgi kļaiģā, dzied

neķitras, velnišķīgas dziesmas, pakaļu gorīdamas, lēkādamas un kājām zemi mīņādamas; tas ir liels kārdinājums vīriem un zēniem." Lai gan latvietes, liekas, bijušas savaldīgākas nekā Pamfila tēlotās krievietes, tomēr šai sakarā nav aizmirstami tautas dziesmās atrodamie aizrādījumi par to, ka „Jāņu nakti nepazinu, kuŗa sieva, kuŗa meita” (33148), ka meita, „kas gulēs Jāņu nakti, mūžam vīra nedabūs” (33181) un ka Jāņu nakti „zvēro puīšu dvēselīte jaunu meitu pulciņā” (33095). Tāpat jāatceras falliskā nozīme, kāda brīžiem piešķirta „Jāņa zālei”, un dziesmu cikls par Jāņa māti, kas staigā, „samta svārkus pacēlusi”. Vainagus, brīnumaino papardes ziedu un zīlēšanu gan ar jāņzālēm, gan citādi, krievi pazinūši tikpat labi kā latvieši.

Ne gluži viegli izskaidrojama šķiet virkne latviešu tautas dziesmu (32886 ar daudziem variantiem), kur runa par to, ka Jānītis klieudz ūdenī — jūrā, diķī vai upē; viņš jāvelk malā, pie kam tādas rindas kā „puīši vilka [Jāni] maliņā, meitas grūda dibenāi” faktiski varētu uzlūkot par kāda rīta atspoguļojumu. Lieta top skaidrāka, ja apdomājam ciešo saistību ar ūdeņiem, kas izpaužas krievu Jāņos, kad ļaudis peldējās paši, peldināja mājas dzīvniekus, slacinājās ar ūdeni u. t. t. Šī saistība bija tik spilgta, ka tās dēļ, kā droši konstatējuši vēsturnieki un valodnieki, kopš 16. gadsimta ieviesās rakstos pat „pagānu dievs” Kupalo, kāda krieviem īstenībā nekad nav bijis un kuŗa vārds ir vienkāršs atvasinājums no kupat'sja 'peldēties' un līdzīgiem verbiem. Par to, ka arī latvieši Jāņos peldējušies, norādījumu ļoti maz, turpretim izcila loma, tāpat kā Lietuvā un Igaunijā, Jāņu rasai, kuŗā mazgājās vai apvārtījās. Dziesmās par Jāņa sakaru ar ūdeni tātad var meklēt krievu ietekmi. Taču ne mazāk ticams, ka šim sakaram kā krievu, tā latviešu tradīcijās ir sinkretisks raksturs: ap garīdznieku stāstiem par to, kā Jānis

Kristītājs kristījis Jēzu Jordanas ūdenī, savijās pagāniski ticējumi un paražas.

Katrā ziņā būtu revidējams paviršais, sevišķi Roberta Auninga savulaik sparīgi aizstāvētais uzskats, ka visi vācieši, kas kopš 12. gadsimta beigām ieradās un apmetās Latvijā, bijuši konsekventi kristieši, bez jebkādas saskares ar „mānticību”. Tādā gadījumā viņi būtu veidojuši kādu neredzētu intelektuālu izlasi, jo leksikons Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens (1927—42), kur sakopotas vēl diezgan konspektīvas ziņas par vācu „mānticību” resp. tautas ticējumiem, aptver desmit biežus sējumus. Pirmās senrakstu liecības par jāņugunīm Vācijā ir tieši no 12. gadsimta, un turpmāk tās aizvien vairojas. Jāņu sārtus vācieši mēdza kurt pakalnos, lēca cauri ugunij, dejoja ap to, bet ugunsкура atliekas, tāpat kā leiši un latvieši, apraka tīrumos. Istabas un ēkas pušķoja ar zālēm un ziediem, ko atzina par derīgiem ļaunuma atvairīšanai. Pina vainagus un greznojās ar tiem, zīlēja nākotni — visvairāk precības. Ļoti vispusīgi ir vācu ticējumi par papardes ziedu, un, lietojot tīri kvantitatīvu mērauklu, būtu gandrīz pamats ieskatīt Vāciju par centru, no kurienes šī tradīcija izzarojusi pa citām zemēm. Jāņu naktī pēc vācu nostāstiem virszemē parādās apslēpta manta; tie salīdzināmi ar visai izplatītajiem latviešu ticējumiem, ka šai naktī nauda kaltējoties. Vietām Vācijā mēdza Jāņos arī peldēties, kaut ne tādā apjomā kā Krievijā, vai vārtīties rasā. Tāpat jāpiebilst, ka daļā vācu novadu bija pazīstams Jāņu alus (dienvidos — Jāņu vīns). Luterāņu garīdznieki kā Vācijā, tā Baltijā pret Jāņu paražām izturējās naidīgi, turpretim ir pietiekami ziņu par to, ka pat baltvācu muižnieki ne tikai piecieta latviešu Jāņu svinības, bet arī paši tajās piedalījās.

Ja nu pēc šī apskata, atraduši daudz analogiju starp latviešu un viņu kaimiņu Jāņiem, atkal vaicājam, kas šais

„vislatviskākajos svētkos” tiešām specifiski latviskas, tad atbildēt nav grūti. Vispirms tādas ir Jāņu dziesmas — līgošana; cilvēcīgu, mājas dzīvnieku, lauku, pļavu, dārzu, istabu, gandrīz „katra kociņa un krūmiņa” aplīgošana labvēlīgā nozīmē; humoristiska un satiriska aplīgošana un aplīgošanās. Īpatais refrēns „līgo!” iespiedies prātā vairumam svešautiešu, kam gadījies vērot latviešu Jāņus. Par šī refrēna spilgti latvisko raksturu liecina arī tas, ka jezuītu tēvs Georgs Elgers 17. gadsimtā atzina par derīgu to iestarpināt kādā garīgā dziesmā, tāpat kā vēlāk tas pazib Vecā Stendera dzejā, kuŗš, nebūdamas tautas dziesmu draugs, to acīm redzami izmantojis, lai liktos latviešiem „tautiskāks”. Lieki pieminēt, ka kādreiz literātūrā daudzīnātie „dievi” Līgo, Līga, Līgājs, Līgonis un taml. ir patvaļīgi, latviešu ticējumiem pilnīgi sveši atvasinājumi no „līgo!”, kas savukārt — par spīti dažādiem vairāk vai mazāk fantastiskiem iztulkojumiem — neapšaubāmi saistās ar „līgot, līgoties” (sal. arī leišu linguoti ‘šūpot’). Turpretim tautas dziesmu Jānī mums, līdzīgi kā līgošanā, ir iemesls saskatīt ko īpati latvisku. Lai viņu sabiedrotu, kā tas dažkārt darīts, ar romiešu divsejaino dievu Jānu (Ianus), būtu nepieciešami spēcīgi vēsturiski vai fainomenoloģiski argumenti. Tā kā tādu trūkst, tad Jānis jāatzīst par vārdu, kas atvedināms uz ebrēju Jochannān tāpat kā vācu Johann, Johannes, krievu Joan, Ivan, ungāru János u. t. t. Vārds tātad iegūts no 24. jūnijā svinamās Jāņa Kristītāja dienas, taču latviešu Jāņa tēlam, kā jau sākumā aizrādīts, nav nekādas līdzības ar šo bībeles personu un vēlāko svēto. Atliek domāt par senlatvisku mītisku figūru, kas gan mainījusi vārdu, tomēr patuvējusi savas vecās funkcijas, galvenā kārtā svētības un auglības veicināšanu. Viņu dēvēja par Dieva dēlu resp. vienu no Dieva dēliem (noteikti nekristīgs ticējums!); reizi gadā ierazdamies, viņš apmeklēja ļaudis — „savus bērņus”;

viņa ziņā bija mīlestība un ar to saistītā angļība; viņš apjāja laukus un izmina nezāles, nesa zāļu nastu govīm, tīrīja laidaru, apraudzīja bites.

Šim svētības devējam un sargam, kuŗa svētkus svinēja vasarā, ja varbūt arī ne taisni 24. jūnijā, bija tāda vieta tautas apziņā, ka Latviešu Avīzes vēl 1824. gadā laikam gan ne bez pamata varēja apgalvot: „Jāņa diena esot latviešiem svētāka diena nekā Ziemas svētki.”

*

Piezīme. Literātūra, kas izmantota šai nelielajā apercē, ir samērā plaša. Norādes uz to būtu bijušas nepieciešamas pēc katras rindkopas, nereti pat pēc katra teikuma. Tā kā raksts nav paredzēts speciālistiem, tad atzīmēju te tikai galvenos darbus, kuŗos savukārt atrodama arī plašāka bibliografija.

Par Jāņiem vispār, par reliģijas sinkretismu un līdzīgām problēmām: J. A. Jungmann, *Kyrkans liturgi*, Malmö 1968; D. H. Kerler, *Die Patronate der Heiligen*, Ulm 1905; M. P. Nilsson, *Årets folkliga fester*, Stockholm 1936.

Par latviešu Jāņiem: *Latviešu konversācijas vārdnīca*, VII, Rīgā 1931—32 (s. v. „Jānis” un „Jāņi”); *Latviešu tautas ticējumi*, I—IV, sak. P. Šmits, Rīgā 1940—41; K. Barons un H. Wissendorffs, *Latwju dainas*, I—VI, Jelgavā un Pēterburgā 1894—1915 (sevišķi V—VI); O. Līdeks, *Latviešu svētki*, Rīgā 1940; B. Senkeviča, *Senie Jāņi Zemgalē*, Rīgā 1940; P. Šmits, *Latviešu mītoloģija*, Rīgā 1926. Apercē pieminētā G. Elgera dziesma atrodama *Cantiones Spirituales*, Vilnae 1673, 23. Tā ir Ziemsvētku dziesma, bet Elgers aicina, lai ļaudis priecātos par piedzimušo bērniņu, liksmi dziedādami: „Ligo ligo baernings / ligo ligo baernings”.

Pārskatu par Jāņu norisi Lietuvā sniedz J. Balys, *Lietuvių tautosakos skaitymai*, II, Tübingen 1948, un *Litauische Volksbräuche*, Folk-Liv, XII—XIII, Stockholm 1949.

Par igauņu un lībiešu Jāņiem: O. Loorits, *Grundzüge des estnischen Volksglaubens*, I—III, Lund 1949—57, *Liivi rahva usund*, I—III, Tartu 1926—28, *Livische Märchen- und Sagenvarianten*, Helsinki 1926.

Par Jāpiem Krievijā: F. Haase, *Volks Glaube und Brauchtum der Ostslaven*, Breslau 1939; V. J. Mansikka, *Die Religion der Ostslaven I*, Helsinki 1922 (te arī senkrievu teksti).

Daudz materiāla un ļoti plaša bibliogrāfija par Jāpiem Vācijā *Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens*, I—X, hrsg. von H. Bächtold-Stäubli, Berlin 1927—42 (sk. rādītāju, X, 170 s).

Dr. Andrejs Johansons

IEVADS

Visām indoeiropiešu tautām, tāpat arī mums, zemkopju dzīvē saules grieži bija svarīgs notikums, sevišķi vasaras vidū, kad ziedi beidza noziedēt un sāka vērsties gan graudos, gan augļos. Tāds brīdis radīja arī pamatotas rūpes: zemkopja vēlēšanās bija, lai rudens briedums būtu bagātāks, lai visam gadam pietiktu pārtikas un nebūtu jāpieredz ne trūkums, ne bads.

Lai pārvarētu ļaunumu — krusu, rūsu, nezāles, un sekmētu ražas briedumu, gan vispār auglībai pašķirtu ceļu, latviešu tauta ik gadus gaidīja ierodamies saulgriežu jāt-nieku, Dieva dēlu Jāni, kā to tautas dziesma saka:

Jānīts jāja gad' apkārti,

Nu atjāja šovakar.

Savā grāmatā izlietoju Latviešu folkloras krātuves materiālus, bet daudz deva manas pašas krātais folkloras archīvs. Jau agrā bērnībā veco ļaužu gudrības mani tā savaldzināja, ka sāku ne tik vien pati mācīties vecās dziesmas, bet visu dzirdēto pierakstīju. Vēl lielāku jēgu guvu, kad zināt gribas alkas mani saveda kopā ar prof. P. Šmitu, L. Bērziņu, K. Straubergu, E. Blesi u. c. Nu sākās mans veco gudrību vākšanas un pētniecības darbs. Ar velosipēdu braucu no viena pagasta uz otru. Daļu savākto materiālu nodevu Folkloras krātuvei, bet pārējos

izmantoju rakstiem dienas presē, priekšlasījumiem Rīgas radiofonā un grāmatām.

Bez *Godiem Vidus Kursā* un *Seniem Jāņiem Zemgalē*, kas iznāca Rīgā, vēl manuskriptā palika Senā ganu dzīve un kopīgi ar E. Brastiņu iesāktā grāmata *Godi Zemgalē*.

Nonākot trimdā Vācijā, Hanavas noietnē, atkal sāku domāt par folkloras materiālu krāšanu. Nometnē sastapu daudzus, kas sevī nesa seno laiku tradīcijas un prata tās vārdos sakopot un atstāstīt. Tad radās arī iecere sakopot šīs vecās gudrības un izdot tās grāmatās.

Kā jau minēju, Vasaras saulgriežos izteiktās domas, resp. materiāli, galvenokārt balstās uz mūsu sirmo māmuļu un veco tēvu nostāstiem, kas te svešumā ir mūsu vienīgie liecinieki. Viņu ziņu avots mums ir nācis līdz, jo tie ir seno saulgriežu svētku līdzgaitnieki.

Sirsniņš paldies viņiem, kā arī Daugavas apgādam, Dr. A. Johansonam un visiem citiem, kas grāmatas iznākšanu sekmējuši.

Šīs grāmatas pamatā likti arī materiāli no manas Rīgā 1940. g. iznākušās grāmatas *Senie Jāņi Zemgalē*, kas apskatīja Jāņu norisi Zemgalē, bet te vasaras saulgriežus apskatu visā Latvijā.

Šī grāmata ir domāta ne tikvien kā palīgs līgotājiem, bet gan kā mantojums mūsu tautiešiem, jaunajiem folkloras pētniekiem un rakstniekiem, bet it īpaši mūsu jaunajai audzei. Lai viņi iet pa šo tradīciju tiltu, kur staigājušas neskaitāmas senču paaudzes, nesdamas sevī atmiņas un dzīves ziņu, kur sajaucas Jāņu nakts burvīgums, dziesmu skanīgums un sirds siltums.

*Līgojam, līgojam,
Neguļam, neguļam,
Redzēsim, redzēsim,
Kur saulīte rotājās.*

Biruta Senkēviča

PRIEKŠJĀŅI

*Auniet, puīši, meitas, kājas
Rītā būs Jāņu diena;
Tad iesim līgodami,
Jāņu bērņus meklēdami.*

53185. *

Nemanot darba gaitās ir atkal aizgājusi viena gadskārta, durvju priekšā pienākuši mūsu iecienītie un skaistākie saulgriežu svētki — Jāņi. Diena ir stiepusies gaŗumā, un nakts rāvusies īsumā. Patiesībā nav vairs īstas nakts. Ir tikai kāds īss, zilgans tumšums. Līgojas viļņojošā rudzu druva, un krāšņiem ziediem rotāti dārzi un pļavas. Viss tiecas pretī augļu briedumam. Un šai skaistajā laikā tautas dziesma saka: Visi gaida Jāņu dienu.

Paši pirmie, kas skandināja pa Jāņu dziesmai, bija gani, kas nereti līgojot aizmirsta savu ganāmpulku, kuŗš pa to laiku sagāja labībā. Viņi klusām palīgoja, lai drīzinātu Jāņu atnākšanu. Sevišķi jaunās ganu meitas pārskaitīja savu dziesmu krājumu un papildināja no vecmāmuļas, lai Jāņos to nebūtu trūkums.

---

* Tautas dziesmas numurētas ar parasto Krišjāņa Barona dainu numerāciju. Tekstu rakstība saskaņota ar Imantas *Latviešu tautas dziesmu* izdevumu, Kopenhāgenā 1952—1956.

*Vasariņu ganos gāju,
Dziesmas tinu kamolā;
Jāņu nakti ritināju,
Pa vienai paņēmot.*

Blīdienē.

Dienas pirms Jāņiem, šķiet, bezgala lēni velkas, jo gani, puīši un meitas tos pārāk agri gaidīt sākuši. Patiesībā pats pirmais par Jāņiem sāka domāt arājs, kad dzina pirmo vagu tīrumā; ežas malā viņš iedūra Jāņos grieztu sērmūkšļa meiju. Tai bija jāattur putni no sēklas izlasīšanas, jābūt labībai par vadītāju, cik lielai tai jāizaug, un sargātājai no negaisa. (Skrīveros, Alsungā, Tērvetē un citur.)

Arī puīši savos dienas darbos ieminējās vienu otru reizi par prieka un nebēdības pilnajiem Jāņiem; viņi pārdomāja meitu apdziedāšanas dziesmas, jo parasti pie jāņuguns un sētā notika meitu un puīšu savstarpēja apdziedāšanās, tāpat klusi domas vilka pie iecerētās zeltenes, kas Jāņu naktī būtu bildināma.

Ne mazāk Jāņu tuvošanās nodarbināja meitu prātus un jūtas — līdz ar pavasaļa ziedu vītumu gaidāms iecerētais, kas aicinās meklēt brīnišķo papardes ziedu.

Jāņiem tuvojoties, saimnieka un saimnieces sejas bija rūpju pilnas, jo viņi bija atbildīgi, lai viss godam izdotos, Jāņu siera un visu citu gardumu cienastam nepietrūktu.

Sētā, kur ļaudis gatavojās Jāņu svinībām, varēja vērot priecīgas sejas, jautras valodas un baudīt tīkamas smaržas, kas nāca no virtuves un maizes cepļa.

Līdz Jāņiem ikvienai sētai jābūt uzpostai un lauku darbiem padarītiem, jo citādi peļ sliņķus ar vārdu nātrēm; sevišķi čaklām jābūt jaunām meitām un puīšiem, kuŗu uzdevums izdaiļot apkārtni un iekurt gaišās jāņugunis. Meitas bez parastajiem mājas darbiem jau laikus pārcilāja

pūru, sakārtoja svētku tērpu un rotas, lai Jāņu vakarā viss, kā nākas, būtu pie rokas.

Kādas pāris nedēļas priekš Jāņiem meitas, nokopušas vakara soli, izgāja laukā sētas priekšā padziedāt. Tika dziedātas dažādas dziesmas, bet pa starpām kā gaidās dziedāja arī kādu Jāņu dziesmu. (Kurzemē, Zemgalē u. c.) Tas ir laiks, kad pār Latvijas laukiem sāka skanēt līgotnes ar skanīgo, gaŗi vilkto piedziedājumu „līgo”. Daŗuviet Latgalē (visvairāk Ludzas apvidū) līgotņu vietā arī Jāņos dziedāja rotāšanas dziesmas ar piedziedājumu „rūto”.

Sevišķi pārgalvīgi līgotāji bija gani. Tie pāris dienu priekš Jāņiem pa ganībām līgoja skaļi jo skaļi, tā vēstīdami, ka Jāņi jau tepat durvju priekšā, un lai saimniece neaizmirst arī ganiem sieru sasiet.

*Jāņu mātei lielas govīs
Kā lielās brieŗu mātes;
Tā sasēja lielu sieru,
Jāņu bērņus gaidīdama.*

Dobelē (sk. arī 3273).*

*Jāņu māte klausījās,
Kas dzied piena kambarī:
Pieniņš dzied, sieriņš velk.
Sulu ķērņe darināja.*

Laŗā.

Ik sētā posās uz šiem teiksmainajiem latvieŗu svētkiem. Ja kāds to nedarīja, tam pārmeta, ka Jāņus pienācīgi nesāņem.

Līdz Jāņu dienai bija arī zināmi darbi padarāmi. Meitām līdz Jāņiem bija jāizravē sakņus dārzi, puŗu dobes.

---

* Ja autores pierakstīta tautas dziesma saskan ar agrāk publicētu vai ir agrāk publicētas dziesmas variants, norādīts uz attiecīgo Kr. Barona dainu numuru.

Puišiem bija jāizved mēsli, jāuzaŗ papuves, jāsaŗatavo
ziemāju sējai zeme.

*Kur bij čaklas mātes meitas,
Tur dārziņi noravēti;
Kur bij laiski tēvu dēli,
Papuvītes neapartas.*

Bēnē.

*Mēs varam Jāņos iet,
Mums dārziņi noravēti;
Lai kaunās ciema puīši,
Kam papuves neuzartas.*

32597.

Lai būtu labā godā, meitas centās laikus savus darbus
padarīt, sevišķi izravēt puķes. Ja tas nebija agrāk iespē-
jams, tad to steidza padarīt pašā svētku priekšvakarā. Ja
kaimiņu līgotāji atrada puķu un sakņu dārzus neravētus,
tad meitu gods bija pa lauku.

Kad Jāņi bija, tā sakot, pie vārtiem, tad saimnieks ķē-
rās pie alus darišanas. Saimniece savukārt iekrāja pienu,
nosildīja biezpienu un sēja Jāņu sieru. Siera vajadzēja pašu
ļaudīm, bet gan visvairāk līgotājiem, kas nāca un ar dzies-
mām prasīja sieru un alu. Tāpat tika domāts par raušiem,
plāceņiem un karašām.

*Par gadiņu Jānīts nāca,
Kā mēs Jāņi mielosim?
Sildām pienu, cepam raušus,
Tā mēs Jāņi mielosim.*

Blīdienē.

*Sien, māmiņa, mīkstu sieru,
Sien deviņi stūrīšiem,*

*Lai puisīši pakaļ skerēja
Kā auniņi murkšķēdami!*

Anneniekos, Saldū.

Jāņiem tuvojoties, visu sejās atmirdz prieks, darbi rit
gaišā pacilātībā.

*Jāņa diena, Jāņa diena,
Kā mēs tevi sagaidāmi?
Pinam kroņus, cērtam zarus,
Pušķojam laidariņus.
Sienam sierus, cepam maizi,
Darām saldu alutiņu.*

Tukumā (sk. arī 53160).

*Jūrmalnieki priecājās,
Jāņu dienu gaidīdami:
Salīguši muzikantus,
Vaņa bungas nopirkuši.
Jaunpilī.*

*Ai, Jānīti, ai, Jānīti,
Ko mums laba tu atnesi?
Puišiem pilnu alus kannu,
Meitām ziedu vainadziņus.*

Līvberzē (sk. arī 32901).

Ļaudis savu labvēlību izsacīja arī pašam Jānim, solot
to godam uzņemt un dot labu naktsmāju:

*Še jā, Jānīti,
Še guli nakti!
Pakāršu mēteli
Pie vārtu staba.*

Skursteņos (sk. arī 32966).

Ja visās sētās posās Jāņus godam saņemt, tad tomēr bija
arī tādas, kuŗās bija kādas bēdas vai nelaime notikusi,

un tur saimniece ar skumjām piezīmēja, ka viņai Jāņu
diena atnākusi bez pienācīgas sagaidīšanas.

Man atnāca Jāņu diena

Nezināma, negaidāma.

Ne man bija sieri sieti,

Ne vainagi darināti.

Irlavā (sk. arī 32361).

ZĀĻU DIENA

*Plūciet, meitas, puķu pušķus
Daždažādus izraibotus!
Plūciet zilus, plūciet baltus,
Ko Jānītis uzziēdēja.*

Vidzemē un Zemgalē.

Diena priekš Jāņiem jau no veciem laikiem ir turēta īpašā ievērībā, saukta par Zāļu dienu, kad mājas ārstniecībai ievāca tējas, raka saknītes, gan arī saplūca, pat saplāva zāles lopu kaitēm. Šajā dienā ievāktām zālēm un saknēm piedēvēja sevišķi dziedniecībai noderīgas īpašības.

Zāļu dienā plūkto zāļu vērtība tika saistīta ar saulgriežiem, kad saule, uzkāpusi zenītā visaugstāk, sāka atkal slidēt zemāk. Līdz ar to ziedi bija padoti vītumam, bet tēju un zāļu ievākšanai bija jānotiek, iekām iestājās vītuma laiks.

No dažām dziesmām var pat vērot, ka Zāļu dienā ziedi it kā bijuši plūcami pašas plūkšanas dēļ, ka pašai plūkšanai ir maģiska nozīme.

Saplūktos ārstniecībai noderīgos ziedus nolika ēnā žāvēt. Jāņu zāles otrā dienā salika uz kārtīm ēku paspārnēs, nesa istabas augšā, gan arī salika klētspriekšā, bet Jāņu vainagus pakāra pie sienas.

Ziemā, pavasarī, kad atnesās govīs, tām deva Jāņu zāles

tūliņ pirmajā barības došanas reizē. Tāpat, ja kāda govs saslima, no Zāļu dienā plūktām zālēm tika saplaucēta tēja un līdz ar vārdiem: „Aizeji kaite rūkdama, dūkdama, atnāc veselība dziedādama!” dota slimajai govij iedzert.

Arī bērņus ieteic mazgāt Jāņu zāļu sulā, tad tie būs vienmēr veseli. Sevišķi izlasītas puķes glabā ziemai — tējai.

Bija jāzina arī zāļu plūcamais laiks, kas atsevišķiem augiem bija dažāds: dažas plūcamas pusdienā, citas Jāņu vakarā, vēl citas Jāņu rītā — rasā. Jāņu dienā plūktās vairs nav ar ārstniecisko spēku:

*Visa bija Jāņa zāle,
Ko plūc Jāņa vakarā;
Ko plūc rīta saulītē,
Tā vairs lieti nederēja.*

32401.

Lai arī tautas ārstniecības līdzekļa — Jāņu zāļu galvenais iedarbības spēks slēpjas cilvēku pašsuģestijā, tad tomēr šo zāļu starpā bija arī tādas, kuŗās atrodamas aktīvas dziednieciskas vielas — kā buldurenas (baldriāns), rubatenes, deviņvīru spēks, retējumi u. c.

No rokamām ārstniecības saknēm atzīmējamās vēl: cūkastes, aunradziņi, pēterškane, dzeguzītes, govju zobi, kalves u. c.

Tautas dziesmās bieži pieminētās papardes un vībotnes kā augi ar maģisku spēku pazīstami arī citu tautu ticējumos. Viena no iecienītākajām Jāņu zālēm ir zilgalvītes jeb nērbuļi (*Melampyrum nemorosum*):

*Plūcat, bērņi, zilgalvītes,
Tās pirmās Jāņa zāles.
Saplūkuši zilgalvītes,
Eit' pa ceļu dziedādami.*

32395

Arī pats Jānis reizēm dēvēts par zilgalvīti, zilzobīti, viņam zili svārki, u. t. t. Citas plūcamās Jāņu zāles ir āboliņš, debestiņas, suņuburkšķi, pupulakši, dadži, nātres, rozes, magones, santenītes, zirgu stobri jeb zirdzenāji, purva grīslis, biškrēslīni, dievkociņš, kringelītes, pumpatēnes, vībotnes, staipeknīši, balandas, lupstāji, kalvas, mētras u. c.

*Santenītes, magonītes
Jaunu meitu Jāņa zāles;
Asi dadži, sīkas nātres
Jaunu zēnu Jāņa zāles;
Papardītes, vībotnītes
Vecu ļaužu Jāņa zāles.*

32367.

*Pavaicāju Jānītim,
Kuņu zāli pirmo raut.
— Rauj papriekšu buldurjāni,
Pēc sarkanu āboliņu.*

32393.

*Ak, pasaki, Jāņa māte,
Kāda bija Jāņa zāle?
— Zilgalvītes, repējumi,
Buldurītes pastarpēm.*

32366.

*Lai puķītes, kam puķītes,
Līgo, līgo!
Man bij skaisti staipeknīši,
Līgo, līgo.*

32386.

*Visas bija Jāņu zāles,
Ko plūc Jāņu vakarā:*

Cita nātre, cita ušņa —

Cita Māras papardīte.

32402, 2.

Šaurākā nozīmē par Jāņu zālēm sauca baltās un dzeltenās madaras, arī zilgalvītes, četršķautnainās asinszāles u. c.

*Meitas guo modarūs,
Es juom leidzi izalaižu;
Meitas kasē madareņas,
Es lasēju duobūleņus.*

53256.

Latgalē iecienītas Jāņu zāles ir kādilas (kodeilas, kudeilas):

*Eite, meitas kudeilos,
Dzīdit skaistys Juoņa dzīsmys!
Reitu byus Juoņa dīna,
Skaista saul'eite l'eiguos.*

32371.

*Anic meitys kodeilos,
Jemīt mani mozokū!
As kodeilu laseitōja,
Vysu zōļu zynotōja.*

Pilda (Ad. Tichovska).

Jāņu dienā un pievakarē ļaudis nāca mājā ar puķu un zāļu nešļavām — gan kaltēšanai un glabāšanai vēlākām ārstniecības vajadzībām, gan mājas greznošanai, gan ganāmpulka apveltīšanai:

*Jāņa bērni zāles lasa
Baltābola kalniņā.
Saplūkuši Jāņa zāles,
Nesat govju laidarā,*

*Nesat govju laidarā,
Dodat mūsu telītēm!*
32380.

Bija Zāļu vakars. Ar ziedu, lapu un zāļu smaržu tuvojās Jāņu nakts.

Vainagu vīšana

*Viju Jāņa vakarā
Dārzā puķu vainaciņu:
No rozēm, magonēm,
Vaskajām kleņģerēm.*
32338.

Kad lielie darbi sētā bija paveikti, meitas ģērbās svētku kārtā un gāja uz pļavu vainagus vīt. Jāņos vainagu vajadzēja daudz. Vainags veidoja apli, un aplis Jāņos bija visraksturīgākā iezīme. Vainagu vīšanā izmantoja visādus ziedus un arī ozolu lapas. Ozolu vainagus parasti pina sētā, kur puiši atveda meijas un arī ozola zarus. Ozolu vainagus saņēma puiši un pats saimnieks, bet meitas rotājās ar ziedu vainagiem. Vispirms ar vainagu rotājās pati vainagu pinēja un otru viņa vija savam iecerētajam puišim.

*Es nopinu vainadziņu
Pašā ziedu laiciņā;
Pašā ziedu laiciņā,
Pašā Jāņu vakarā.*
53259.

*Es noviju vainadziņu
Savam labam arājam;*

*Tas uzlika galviņā
Pašā Jāņu vakarā.*

53258.

*Es uzliku Jāņa mātei
Raibu puķu vainadziņu,
Lai aug govīs raibaliņas,
Lai aug baltas avitiņas.*

53273.

Tā bija arī reize jaunu ļaužu rotaļām. Ne vienā dziesmā vien minēti dadži un nātres kā puīšu Jāņu zāles, un meitas puīšu vainagos pamanās ķircinot iepīt arī pa dadzim:

*Es savam Jānišam
Skaistu kroni darināju:
Dadžus liku ap malām,
Rozes viju cekulā.*

53272.

*Es tev lydzu, daiļa meita, leigū, leigū,
Pin ūzula vainadzeņu, leigū, leigū.
Peitin peitu, nav ūzula, leigū, leigū,
Munā tāva sēteņāi, leigū, leigū.*

Latgalē.

Vainagu vītnes arī vija istabu izdaiļošanai. Vītas no puķēm un zaļumiem, tās pakāra pie sienas un ik gultas. Tāpat vainagu vītnes lika pie istabu durvīm, pie vārtiem, pie klēts, arī neaizmirsā bišu kokus un maltuvi apvaināgot.

*Es uzliku dzirnavām
Ozolzaru vainaciņu,
Lai tās man viegli tek
Līdz citam Jānišam.*

53268.

*Izpušķoju bišu dārzu
Ar trejiem ziedīņiem:
Ar rozēm, magonēm,
Ar ozola lapiņām.*

53283.

Gani appušķoja ganāmpulkus — govīm apvija ragus, bullim uzlika ozola vainagu.

Kā jau minēju, vainagu darināšana parasti notika pļavās, birztaļās, mežu ličos, kur reizē lasīja ziedus, lauza zarus un skandināja Jāņu dziesmas. Tāpat dziedāja turpu ejot, gan arī mājās nākot. Gani arī nepalika klusu, bet laida vaļā savas balstenīcas, ka ataugas vien trīcēja.

Tā Jāņu dziesmas atskanēja no malu malām — no pļavām, mežiem, birzīm un kalniem! Visur plūca Jāņu zāles, pina vainagus (Kurzemē tos sauca par kroņiem), lauza zarus, cirta meijas un lasīja puķes, gan raka saknes. Šādu noskaņu tēlo dziesmas:

*Klausies, Jānīti,
Kur tevi daudzina:
Pa ežu ežām,
Pa ceļu ceļiem.*

Sesavā (sk. arī 32950).

*Klausies, Jānīti,
Kur tevi daudzina:
Ozolu mežā,
Tur tevi daudzina;
Tur tevi daudzina,
Kronīšus pinot.*

Medzē (sk. arī 32949).

Sētas pušķošana

Kad Jāņu zāles pietiekoši salasītas, vainagi nopīti, ka visiem pietika, ar zaļumu nastām apkrāvušies, mājas ļaudis atgriezās sētā, un varēja sākties sētas pušķošana. Visa mājas iedzīve bija pienācīgi uzposta: celiņi noslaucīti, darba drēbes novietotas ratnīcā, lai viss būtu tīrāks un spodrāks kā parasti.

Vispirms appušķoja vārtus. Pie vārtu stabiem piesēja sērmūkšļa, ozola vai arī bērza meijas. Par meijām sauca nocirstus veselus jaunaudžu kokus līdz trīs četri metri garumā. Kā pie vārtiem, tā arī pie visām ejamām durvīm piestiprināja meijas — gan pie klētīm, kūtīm, gan istabā. Vēl istabā visos stūrēs salika pa kuplai meijai un arī piestiprināja pie gultu galvgaliem un kājgaliem. Aiz griestu sijām aizbāza lauztus ozolu, sērmūkšļu un liepu zarus. Ēku jumtu cekulus tāpat izpušķoja zaļiem zariem. Puķu traukos šai dienā iederas visi ziedi, jo „visa laba Jāņu zālē”. Sevišķi grezni izskatās baltās pīpenes, kas ap Jāņu laiku zied visās ceļmalās, lauku ežmalās, sarkanais āboliņš vēl vairāk pastiprina šo ziedu skaistumu kopā ar smilgām un medulenēm. Skaisti izskatās kalnes kopā ar kādiem pļavu ziediem. Visvairāk Jāņu dienas īstākai izjūtai, noskaņas radīšanai un telpu greznošanai vēlamas lauku puķes. Tās ar savām daudzējādām smaržām un ziedu dažādību dod vairāk mistiska reibuma. Jāņu naktī, ņemdams palīgos ziedošo dabu, latvietis apmierināja kaut uz īsu laiciņu savas krāšņuma alkas.

Pa klēpim sērmūkšļa zaru ienesa dārzā un sasprauda pa dobēm, arī ap dārza sētu. Tāpat apmejoja laukus, kur auga labība un lini. Kad cienasta galds bija saklāts, saimniece, dažā vietā arī saimnieks, paņēma sērmūkšļa, ozola zarus, un mājinieki dziedādami, līgodami apstaigāja laukus un iesprauda pa zaļuma zaram. Sevišķi rūpīgi tika

pušķots govju laidars. Tur starp sērmūkšļiem lika arī da-
džus un ērkšķus — raganu atbaidīšanai.

Zāļumus izspraužot un pušķojot, centās izveidot apli:
meiju augšgalus sasaistīja loka līnijā. Arī meiju apsrau-
šana ap dārzu, lauku, pļavu un kūti nozīmēja apla no-
vilkšanu — tā bija šķietama, maģiska līnija, kam bija
atvairīt katru uzbrūkošu ļaunumu.

Zāļu dienā sacirstās meijas un zarus pēc Jāņiem sasēja
pirtslotās, pietika ko pērties visu gadu.

Tāpat kā Jāņiem arī Zāļu dienai bija savdabīgas lat-
viskas paražas, ko katru gadu noteikti ievēroja.

JĀNĪTS NĀCA SĒTIŅĀ

Lopu pārdzišana

*Gani dzina sētiņā,
Kupla liepa vārtus vēra;
Tā nebija kupla liepa,
Tā bij Jāņa māmuliņa.*

32425.

Kad saules stari apspīdēja meža galus, māju ļaudis bija darbiem metuši mieru, arī gani bija savus ganāmpulkus atdzinuši gatuves galā un gaidīja saimnieces aicinājumu laist lopus sētā. Puiši vēl sagādāja dedzināmo jāņugunīm, apkopa kūtī zirgus un tad devās uz pirti mazgāties.

Kamēr puiši darīja savus darbus, saimniece sauca mājās ganus, lai meitas laikā izslauktu govīs un apkoptu lopus.

Ganāmpulka pārdzišana Jāņu vakarā bija svinīgs brīdis. Lopu laidara vārti bija pušķoti ar zaļumu vītnēm un meijām. Arī ik govij gans bija ap kaklu aplicis bērzu, ozolu vai puķu vainagus. Zemgalē dažās vietās, kā Bauskas apkārtnē, vainagu vietā apsējuši ap lopu kakliem dažādus lapu koku zarus, visvairāk gan bērzu zarus. Pušķošana vainagiem tomēr bija vairāk izplatīta. Ja vainagā bija ievītas dzeltenas puķes, tad govij bija dot dzeltenāku, krējumotu pienu. Lopus mājās dzīdami, gani līgoja.

Līgo saule meža galus,
Vakarā noiedama;
Līgo gani sētiņā,
Līgo meitas laidarā,
Līgo pate Jāņu māte,
Jāņu bērņus gaidīdama.

53400.

Raibas vien man telītes,
Kas tās raibas izraiboja?
Jāņu nakti izraiboju,
Jāņu zāles lasīdama.

53337.

Appušķoju raibu govi
Ar bērziņa žagariem.
Pušķo, Dievs, citu gadu
Ar raibām telītēm!

32417.

Visu gadu Jānis pina
Manā teļu aplokā;
Šūt nošuva, pīt nopina
Dīvi teļu slaucenītes,
Dīvi teļu slaucenītes
Zeltītām stīpiņām.

32421, 4.

Gotiņ, manu raibaliņu,
Tu man gardu pienu dod,
Tamdēļ tevi apdziedāju,
Tamdēļ tevīm kroni viju.

LFK.*

---

* LFK — Latviešu folkloras krātuve

Lopus sagaidīt gāja pati saimniece. Pati viņa atcēla vārtus, ar zināmu lepnumu skatoties savā appušķotajā ganāmpulkā. Gani, govīs laidarā dzidami, pilnā balsī līgoja:

*Sieru, pienu, māmuliņa,
Par telišu pušķojumu!
Ja nedosi siera, piena,
Nepušķošu citu gadu.*

32461.

*Dod, māmiņa, sieru, pienu
Pašā Jāņu vakarā,
Lai aug govīs raibaliņas,
Lai aug baltas avitiņas!*

32749.

*Atdzen gani, atlīgo,
Es tecēju vārtus vērt;
Atnes man ganu meita
Zaļu ziedu vainadziņu.*

LFK 1595, 2160

*Pasild' man, Jāņa māt,
Siltu pienu podiņā!
Es atnācu nosalusi,
Tavas govīs ganīdama.*

53423.

Govīs, appušķotas vainagiem, arī jutās citādi kā parasti. Sētā tās idēdamas apstāja saimnieci, un dažos apgabalos Kurzemē viņa govīm deva pa maizes šķēlei, ar sāli apkaisītu.

*Ap tētiņu bites rūca
Kā ap zaļu ozoliņu;*

*Ap māmiņu govīs māva
Kā ap zaļu āboliņu.*

32704.

*Es savām telītēm
Šovakar vārdu devu:
Kuņa raiba — raibulīte,
Kuņa melna — vabolīte.*

32422.

Gani bija nopinuši arī īstu ziedu vainagu, ko pie vār-
tiem pasniedza saimniecei. Visu laiku viņi turpināja dzie-
dāt, par labu lopu ganišanu pieprasot sieru:

*Uzliksim saimniecei
Baltu ziedu vainadziņu,
Lai aug viņas raibaliņas
Baltajiem ziediņiem.*

53376.

*Siera, piena, māmuliņa,
Savam govju ganiņam.
Arājam piena sulas,
Sutinātu ievas kūju!*

32462.

*Sieru, sieru, Jāņu māte,
Tev gotiņas raibaliņas!
Nazīt's, manis baltspalītis,
Jāņu siera dalāmais.*

53431.

Saimniece šo ganu vēlēšanos arī izpildīja. Sieru viņa
pasniedza ganiem par labu lopu ganišanu un appuško-
šanu. Dažās vietās Zemgalē deva arī naudu.

Pēc lopu ielaišanas laidarā gani vēl savukārt iemeta tur
dažus sērmūkšļa zarus un dadžu ziedus, lai laumas un
raganas izbada acis.

*Appušķoju laidariņu
Ar ābeļu zariņiem,
Lai izbada lauma acis,
Jāņa nakti staigājot.*

Ilē (sk. arī 32472, 1).

*Eit gažām, raganiņas,
Nenāciet Buliņos!
Buliņiem dzelza sētas
Ar asām adatām;
Tur jau jūs dursities,
Jāņa nakti staigādamas.*

53434.

*Iemetam dzelzu nātras
Savā govju laidarā,
Lai raganas badījās
Ap tām dzelzu nātrijām.*

53441.

*Sviesta, piena upe teka
Manāi govju laidarāi;
Tur nolauza skauģis kaklu,
Tur deviņas raganiņas,
Tur noslika laumes meita
Bez saulītes vakarāi.*

32491.

Saimnieka un saimnieces godināšana

Kad appušķotais ganāmpulks laidarā ielaists, gani sieru saņēmuši un visi vakara darbi apdarīti, visi saimes ļaudis apģērbj svētku drānas un Jāņu zālēm, vainagiem rokās iet apsveikt Jāņa tēvu un Jāņa māti.

Lai kāds arī būtu saimnieka vārds, Jāņu vakarā viņu sauca par Jāni, godāja par Jāņa tēvu. Tā viņam it kā bija jāpārstāv gaidītā Jāņa klātbūtne mājas saimes un ciemiņu vidū. Saimnieci atkal godāja par Jāņa māti, kas savukārt, šķiet, nozīmēja Jāņa sievu.

Jāņa tēvam un Jāņa mātei dāvināja vainagus: saimniekam ozollapu un saimniecei ziedu vai liepu lapu. Dižajā istabā vai sētsvidū, pirms sēdās pie galda, mājas ļaudis viņiem uzlika galvā vainagus un aplīgoja. Šī aplīgošana bija kā suminājums, kā laba vēlējums, norādot arī uz vainaga maģisko nozīmi.

*Es savai Jāņa mātei
Došu ziedu vainadziņu;
Lai tai auga treknas govīs
Ziedainām kājiņām.*

Aucē (sk. arī 32693).

*Es uzliku saiminiekam
Ozoliņa vainadziņu,
Lai tam auga tādi zirgi
Kā kuplie ozoliņi.*

Sakā.

*Dod, Dieviņ, miežiem augt
Jāņa tēva tīrumā!
Tas mums dos alu dzert,
Jāņa nakti ligojot.*

Adulienā (sk. arī 32831).

*Dievs, dod mūsu Jāņu mātei
Labu laimi dzīvojojot:
Ar kājām pabīdīt
Naudas lādi pagultēt!*

Jaunpilī (sk. arī 32820).

Kad saimnieks ar saimnieci bija aplīgoti, labie vēlējumi izteikti — vēlot vispār labu un laimīgu dzīvi, tūliņ mājas saime tika aicināta pie vakariņu galda. Katram saimes loceklim saimiece nogrieza pa gabalam siera, un saimnieks ielēja pa kausam alus. To varēja uzskatīt kā zināma veida sakramentu reliģiska kulta nozīmē.

Galds vispirms bija nokaisīts ar Jāņu zālēm, lupstājiem un tad pārklāts ar baltu linu galdautu. Vēl istabas vidū pie galda bija piestiprināta bērza meija un saimnieka, saimnieces krēsli appušķoti. Vislielākā uzmanība bija pievērsta mājas saimniekam: viņu it kā daudzinaja par saulgriežu veidolu — Jāni.

*Sēd, Jānīti, krēsliņā,
Zaļozolu lapiņās,
Zaļozolu lapiņās,
Dāboltiņa ziediņos!*

Mazzalvē (sk. arī 32702).

Galdā bija likts siers, sviests, medus, alus, biezpiens — kupinātais piens, gaļa, rauši, pīrāgi un plāceņi. Jāņu galdā nedrīkstēja būt trūcība. Visi sēdās pie galda un tenciņādami piesauca Dievu, lai tas savu svētību neatrautu arī nākamajā gadā.

*Galdam kājas nolīkušas
Ne no zelta, sudrabiņa:
No ēdiena, dzērieniņa,
Jāņa bērņus mielojot.*

32757.

Kaimiņu savstarpējā aplīgošanās

Mājas ļaudis tikko beidza ēšanu un saimnieku pārā aplīgošanu, kad tuvējo kaimiņu sētās iesākās līgošana. Ciemā bija vecs paradums — kaimiņiem savstarpēji aplīgoties. Turpat no tuvējām sētām apdziedājās māja pret māju. Dažreiz saplūca Jāņu zāles un, labu novēlot, gāja arī līgot kaimiņu sētās, jo Jāņu naktī nedrīkst gulēt, it īpaši jaunie ļaudis.

Sākumā skandināja it kā ievada dziesmas:

*Kopā, kopā,
Kaimiņu meitas,
Lai varam Jānīšus
Ielīgot!*

32871.

*Nāciet šurpu, sudraboti,
Mēs zeltītas neiesim;
Mēs zeltītas neiesim
Savu zeltu birdināt.*

32879.

Apdziedātājiem salasoties sētā, sākās kaimiņu apdziedāšana. Bet arī kaimiņos salasījās bars un sāka dziedāt, dodot pretim. Tā bieži vien iznāca raksturīgas improvizācijas.

*Pāri sviedu zelta zierni
Pār sudraba ezeriņu;
Nošķindēja zelta ziernis
Tautu dēlu klētiņā.*

Ulmalē (sk. arī 53523).

*Ai, Jānīti, plenderīti,
Ko tā tava sieva dara?
Pienu silda, sieru sien,
Pa namiņu tekādama.*

LFK 929, 560 (sk. arī 32308).

Lai bij slinki, kas bij slinki,
Braġam puiši tie bij slinki:
Papuvīņas neecētas
Pašā Jāņu vakarā.

53541.

Lai bij slinka, kas bij slinka.
Jāņa sieva, tā bij slinka;
Citas sievas zāli plūca,
Šī gulēja spilvenos.

Blīdienē.

Vecvagaris, bada stakle,
Pašā Jāņu vakarā,
Pašā Jāņu vakarā
Uz akmeņa rutkus stāda.

Sniķerē.

Es aizgāju Jāņu nakti
Kaimiņos puķes plūkt;
Man iedzēla sīkas nātres,
Kur domāju rozes plūkt.

LFK.

Ģaī mati, īss padoms
Mūsu ciema meitiņām:
Kaķi cepa, vīstu slauca
Pašā Jāņu vakarāji.

LFK.

Es redzēju klibo vilku,
Ģar pakalnu klibojot;
Tas nebija klibais vilks,
Tas bij mūsu Jāņu tēvs.

LFK (sk. arī 53871).

Skroderam, nabagam
Viena kāja nolūzusi,

*Kam tas gāja Jāņu nakti
Pie meitām klētiņā.*

LFK.

Apdziedāšanai nodērēja dažādas dziesmas par darbu,
tikumu vai arī par kādu rakstura īpašību:

*Es lustīga, es vēlīga,
Man apausti audekliņi,
Man apausti audekliņi,
Es aizgāju Jānīšos;
Lai kaunās ciema puiši —
Nav apartas papuvītes.*

32597, 1.

Iedzīves un druvu apligošana

Kad kaimiņi bija apdziedāti, mājas saime devās īpašā
gājienā pa visu mājas iedzīvi. Viņi gāja pa pļavām, dār-
ziem, laukiem un tīrumiem. Tur visur tika līgots un
mestas Jāņu zāles.

*Kuŗa laba saiminiece,
Apiet savu rudzu lauku;
Kuŗa kāda palaistuve,
Ne ap dārzu neapgāja.*

LFK 1400, 5108.

*Līgo saule launagā,
No launaga vakarā;
Tā līgoja Jāņu māte
No druviņas druviņā.*

LFK.

*Es šķītos Jāņu nakti
Apiet brāļa rudzu lauku;*

*Izsvīst gaisma, uzlec saule,
Ne līdz pusi nenogāju.*

Bēnē (sk. arī 32539).

Pie druvām nonākot, ar tām vispirms it kā apsveicinājās, jautājot par to labklājību.

*Labvakar, rudzu druva,
Kā Dieviņš tev līdzēja?
— Vakar bija liela vētra,
Līdz zemītei līgojāsi.*

Džūkstē (sk. arī 32554, 2).

*Labvakar, linu laukes,
Kā Dieviņš tev līdzēja?
Kā Dieviņš tev līdzēja
Zilus ziedus noziedēt?*

Penkulē (sk. arī 32553).

Dažās dziesmās jaušama it kā maģiska formula, kur jautājumam tūliņ dots atminējums:

*Aplīgoju rudzu lauku,
Kādiem ziediem rudzi zied:
Pelēkiemi ziediņiem.
Aplīgoju kviešu lauku,
Kādiem ziediem kvieši zied:
Dzelteniemi ziediņiem.
Aplīgoju miežu lauku . . . (u. t. t.)*

32528.

*Aplīgoju pupu lauku,
Kādi ziedi pupiņām?
— Kādi ziedi pupiņām?
Raibi ziedi pupiņām.
Tie Dieviņa pakariņi,
Mīlas Māras vizulīši.*

Mazzalvē.

Ja druvās kaut kur bija aizmirsts iespraust sērmūkšļa vai bērzu meijas, līgotāji vēl pa kādai iesprauda. Laukiem gāja apkārt pa ežām, pa grāvmalām. Pa ceļam plūca puķes, lasīja Jāņu zāles, ko atkal kaisīja, meta druvās un citur, kā aicinot auglības un brieduma svētību. (Zemgalē.)

*Audz, rudzīt, riet krūmiņu
Lielajā tīrumā;
Atmaksas zirga varu,
Arājiņa gājumiņu!*
32530.

*Audz, miezīti ņem krūmiņu,
Šo rudeni daudz vajaga:
Man māsiņa izvedama,
Brālim sieva pārvedama.*
32529.

Kā sena druvu un dārzu aplīgošanas paraža saglabājusies nezāļu izmīšana. Tā atgādina senās bērzu ceremonijās mirušo pēdu izmīšanu sētas takās. Šī darbība laikam notikusi simboliski, tikai saimniekam vai saimniecei pārstaigājot druvu, bet pārējie ļaudis būs minuši, druvai apkārt staigājot. Bradāšana druvā bija svarīgs rīts auglības veicināšanai vispār, kā to norāda dziesmas:

*Jāņa māte rudzus brida,
Samta svārkus pacēlusi,
Kad nolaida samta svārkus,
Tad nolīka rudzu vārpas.*

Zemgalē (sk. arī 32542).

Līgotāji skubina arī pašu saimnieku — Jānīti — izmīt nezāles:

*Ņem, Jānīti, melnu zirgu,
Apjāj savus tīrumiņus,*

*Lai burvītis nenobūra,
Lai skaugītis nenoskauda.*

32485.

Vērojot pēc dziesmām, nezāļu izmīšanu Jāņos sagaida visvairāk no paša Jāņa. Līgotāji pat viņu uzmudina šai darbā, solot par to it kā zināmu atalgojumu: dotu pret dotu, ko mītologi apzīmē ar teicienu *do, ut des*. Nezāļu izmīšanas darbā Jānis parasti dodas, zirgā jājot.

*Ņem, Jānīti, melnu zirgu,
Apjāj manu miežu lauku;
Kad atjāsi citu gadu,
Došu saldu miežu alu.*

32560, 5.

*Ņem, Jānīti, mēlu zirgu,
Apjāj manu linu lauku,
Izmin smilgas, izmin judras,
Lai aug tīri mani lini!
Kad atjāsi citu gadu,
Došu smalku linu kreklu.*

32560.

(Judras — linu nezāle.)

*Jānis jāja rudzu lauku
Ar pelēku mētelīti;
Izmin lāčus, izmin smilgas,
Lai aug mani tīri rudzi.*

Lielaucē.

Pēc tautas ticējumiem, kā tie atspoguļojas dziesmās, Jānis šajā svētīgajā darbā nepalika gluži viens. Druvas no nezālēm šķīstīt ieradās arī pats Dievs. Tāpat palīgā steigās vēl Laima, kuņas darbība vairāk norit auzu laukā, kā arī Māra.

*Kas apjoza zelta jostu
Apkārt manu rudzu lauku?
Mīļa Māra apjozuse,
Jāņu nakti staigājot.*

32547.

*Dievs ar Laimu cievēt gāja
Pašā Jāņa vakarā.
Dieviņš brida rudzu lauku
Rudzu rogu cepurīti;
Laima brida auzu lauku
Auzu skarū mētelīti.*

Dobelē.

Druvu nezāļu izmīšanas dziesmās pēc satura Jānis ar Dievu ir identiski. Kā viens, tā otrs tie, apvilkuši pelēku mēteli, jāņ pelēkā zirgā vai iet kājām un arī izdara līdzīgas darbības. Tikai paša Dieva gaita it kā iegūst svinīgāku raksturu.

*Dieviņš sēja sudrabiņu
Visu gaŗu Jāņu nakti.
Sēj, Dieviņi, manu tiesu
Jele vienu birzumiņu.*

32536.

*Dieviņš brida rudzu lauku
Ar pelēku mētelīti;
Kad izbrida, tad apsedza
Pelēkām vārpiņām.*

32533.

*Dieviņš brida rudzu lauku
Ar pelēku mētelīti;
Brien, Dieviņ, labi zemi,
Lai ziediņus nemaitā!*

Dobelē.

Tā un citādi dziedot un ligojot, māju ļaudis apstaigāja dārzus, druvas un pļavas. Klēpji un rokas viņiem bija pilnas Jāņu zāļu. Kad viņi atgriezās sētā, tad visur tās kaisīja, jo Jāņu zāles ir svētīgas cilvēkiem un lopiem. Izņēmums ir vienīgi zirgi, kuņus šai vakarā nedrīkst jāt piegulā, nevien tāpēc, ka tiem varētu kaitēt ļauni gari, bet arī tāpēc, lai nebūtu jāēd dzelzszāle, vai arī tāpēc, ka šai vakarā zālē ir rūsa.

Istabā sasviestās Jāņu zāles tur paliek visu nākamo dienu, to neslauka, lai neaizslaucītu svētību.

Tāpat kā ar druvām, apsveicināšanās notika arī ar lopiem. Ligojot sameta Jāņu zāles lopu silēs un laidaru vidū.

*Labvakar, raibas govīs,
Kā Dieviņš jums līdzēja,
Kā Dieviņš jums līdzēja
Jāņa nakti pavadīt?*

LFK.

*Kas iemeta zelta pušķi
Manā govju laidarā?
Mīļa Māra iemetusi,
Maz telīšu atradusi.*

32438.

*Lec, Jānīti, kur lekdams,
Lec lopiņu laidārzā,
Min rupucus, min raganas,
Tīri manu laidārziņu.*

32483.

*Trim kārtām jostu jožu,
Ap kūtiņu tecēdama;
Dod, Dieviņ, man telītes
Trim, četrām kārtiņām.*

Ropažos (sk. arī 32453).

Līdzīgi aplīgoja ne tikai visas dzīvās radības, neaizmirstot arī bišu dravas, bet arī māju dārzus. Jāņu naktī bija jānodrošina svētīgs rudens:

*Jānīts savu kumeliņu
Iejāj bišu dārziņā
Medainām kājiņām,
Vaskainiem iemauktiem.*

32517.

*Ņem, bāliņi, baltu zirgu,
Izjāj manu rožu dārzu;
Uzliec savam kumeļam
Rožu deķi mugurā.*

53552.

*Lec, Jānīti, kur lekdams,
Lec kāpostu dārziņā,
Apmīn gužņas, apmīn nātres,
Lai aug kupli kāpostiņi;
Lai aug kupli kāpostiņi
Lielām galvām, platām lapām;
Lielām galvām, platām lapām
Kā Jāniša cepurīte.*

LFK.

Jānis un jāņabērni nāk

*Noriet saule vakarā,
Meža galus zeltīdama;
Sanāk pulkiem Jāņa bērni,
Jāņa zāles lasīdami.*

53324.

Kad māju ļaudis bija savas druvas un iedzīvi aplīgojuši, tie gaidīja ierodamies jāņabērņus. Katrs, kas Jāņu

vakarā atnāca no citām mājām, bija jācienā ar Jāņu sieru un alu. Jāņabērniem atkal no savas puses jāvēl laimes kā Jāņa tēvam, tā Jāņa mātei: labu ražas briedumu un labu veselību. Saulei atstājot augstāko vietu debesu lokā, atstājot vasaras saulgriežus, sākās augļu brieduma laiks, kur vajadzēja cilvēkam nākt palīgā ar dažādām izdarībām, veicinot ziedu pārvēršanos augļus. Viena no šādām darbībām bija Jāņu zāļu sanešana sētā, kūtī un istabā, jo Jāņu naktī atveras zeme ar savām bagātībām, ar savu lielo veģetatīvo spēku, kas nes briedumu dzīvajai radībai un augiem. Tādēļ īsta jāņabērna pienākums bija nākt ar Jāņu zālēm.

Jo lielāks pulks jāņabērnu nāca, jo vairāk tie šķita ienesam mājā labumu. Tālu ceļu nākušo jāņabērnu zāles un darbība skaitījās vissvētīgākās. Vispār ticēja, ka jāņabērni ienes mājās spēkus, kas rosina un veicina auglību, un tādēļ Jāņu vakarā tos labprāt gaidīja ik sētā.

Līgotāju barām — jāņabērniem pa priekšu gāja dziedātāja — dziesmu teicēja. Jāņabērnu barā tā bija svarīgākā persona — barvede. Viņa zināja un izsauca katrā brīdī un apstākļos vajadzīgās dziesmas. Ar dziesmu vārdiem notika visa sarunāšanās — paskaidrojumi, jautājumi un atbildes. Bijušas pat tādas dziedātājas, kas visu nakti varējušas dziesmas teikt, un tad vēl palikušas neizteiktas.

*Lai cik gaŗa Jāņa nakte,
Man dziesmiņas nepietrūka;
Man uzklāja Laimes māte
Dziesmu segu mugurā.*

53948.

Jāņabērni tāpat kā pats Jānis tika saukti un ar dziesmām aicināti. Bet vēl sevišķs aicinājuma veids bija taures pūšana, kas skanēja pa visu novadu. Aicinātājs it kā ir pats Jānis:

*Piecelies, saimēniece,
Uzvelcies brūnus svārkus,
Redz' Jānīti Dieva dēlu
Zelta tauri rociņā.*

32634.

*Pūt, Jānīti, vaŗa tauri,
Pie vārtiem stāvēdams,
Lai sajāja tautu dēli
No maliņu maliņām.*

53972.

*Pūt, Jānīti, vaŗa tauri,
Lai nāk ciema zeltenītes,
Lai nāk ciema zeltenītes
No maliņu maliņām.*

Zemgalē.

*Jānītim bij vaŗa taure,
Man bij dziesmu vācelīte;
Jānīts pūta vaŗa tauri,
Es dziesmiņu nodziedāju.*

53893.

*Pūt, Jānīti, vaŗa tauri
Pašā Jāņu vakarāi;
Lai skan labi Jāņu dziesma
Pašā Zāļu vakarā.*

Anneniekos.

Daŗreiz gadījās, ka arī jāņabērnēm bija taures, un notika sataurēšanās. Ganu zēni iztaisīja taures no alkšņa vai egles mizas.

Mājas ļaudis savās dziesmās mudināja arī saimniecī — Jāņa māti uzposties, lai godam sagaidītu jāņabērnus:

*Jāņa mātei zīda brunči
Lādītē glabājami;*

*Tos izvilka Jāņu nakti,
Jāņu bērnus gaidīdama.*

Bikstos.

Dziesmas mudināja Jāņa tēvu un māti būt gataviem
saņemt ligotājus:

*Gaidi, gaidi, Jāņa tēvs,
Nu nāks tavi jāņabērni,
Jāņa ziedus lasīdami,
Sieru, alu prasīdami!*

Auros.

*Labvakar, Dievs palīdz!
Tā pirmajā valodiņā;
Vai gaidieti Jāņa bērnus
Līgodamus atnākam?*

32619.

*Nāc ārāji, Jāņu māte,
Ko es tevīm parādīšu:
Tev sadzina Jāņa bērni
Lielu pulku raibu govju.*

32631.

*Pacel krēslu, Jāņa māte,
Lai sēžas Jāņa bērni!
Jāņa bērni piekusuši,
Jāņu zāles lasīdami.*

Bērzē (sk. arī 32675).

*Ja būs laba Jāņu māte,
Ar ziediem kaisīsam;
Ja būs slikta, ja būs barga,
Ar dadziem badīsam.*

32657.

Jāņabērnu dziesmās visvairāk tika pieminēta Jāņa māte,
jo labai uzņemšanai tieši viņai bija visvairāk nozīmes. Pie

bagātīgi klāta galda jāņabērni dziedāja par Jāņa māti,
viņu dažādi uzrunādami. Protams, pienācīgi minēts tika
arī Jāņa tēvs.

*No tālienes jau pazinu,
Kuŗa bija Jāņa māte:
Slēžu kreklis mugurā,
Balta kanna rociņā.
Zemgalē.*

*Labvakar, Jāņa māte,
Vai gaidīji Jāņa bērnus?
Ja gaidīji Jāņa bērnus,
Atver logus, atver durvis;
Ja negaidi, tad atsaki,
Iesim projām līgodami.
32622.*

*Labvakar, Jāņa māete,
As tev laimi pasesīšu:
Tev piedzima raibas guoēv's
Sudrebeņa redziņiem.
32441.*

*Lēni gāju par pagalmu,
Lēni vēru klāva durvis,
Lai tā govu Māršaviņa
Nesatrūka gulējusi.
LFK (sk. arī 32442).*

*Aušal maza, bet bagāta
Jāņu māte šovakar,
Savu zeltu, sudrabiņu
Ar kājiņu rušināja.
32705.*

*Bagātām Jāņa tēvam
Treji vārti appuškoti:*

*Pa vieniemi gani dzina,
Pa otriemi pieguļnieki,
Pa trešiem Jāņa bērni
Jāņa dziesmas skandināja.*

53600.

Lai Jāņa māte neiztrūcinātos, ka pārāk daudz sanākuši godējamu viesu, jāņabērni dziedāja īpašas dziesmas, kas šķietami norūpējušos mājasmāti mierināja:

*Jāņa māte bēdājās,
Liela pulka līgotāju;
Nebēdā Jāņa māte,
Paēduši, padzēruši,
Paēduši, padzēruši,
Līgot vien atnācām.*

32768, 2.

*Jāņa māte bēdājās,
Mazu sieru sasējusi.
Nebēdā, Jāņa māte,
Gan Dieviņš gausinās!
Šim stūrītis, tam stūrītis,
Tev pašai viducītis.*

32771.

*Mūsu dēļ, Jāņu māte,
Kaktā vien nebēdziet!
Nenācām ēsti, dzerti,
Tikai lusti paturēt.*

53758.

*Nenācām ēsti, dzerti,
Nācām ļaužu aplūkot,
Nācām ļaužu aplūkot,
Vai tie Jāni gaidījuši.*

Ukros.

Līgotājus aicina sētā

Parasti jāņabērni gāja uz mājām, kur dzirdēja dziedam un redzēja jāņugunis degam; kur tika līgots, tur arī līgotājus gaidīja. Iztālēm notika salīgošanās. Lai jāņabērni neaizietu gaŗām uz kaimiņiem, kas tad būtu negods, dziedātāji tos drošināja — dziedāja tiem pretim un aicināja ar dziesmām.

*Nākat droši, Jāņa bērni,
Nenākati bīdamies:
Jau vakari, aizvakari
Gaidīj mana māmuliņa.*

32644.

*Nākat šurpu, Jāņa bērni,
Nenākat bīdamies!
Te dzied pate Jāņa māte,
Alus kannu rociņā.*

32647.

*Līgojam divi vien,
Neiet šurpu, neiet turpu;
Kad sanāca liela pulka,
Tad jel jauki atskanēja.*

32874.

Dabas svētības personifikācija ir pats Jānis, kas tautasdziesmās mainās ar Dievu un nosaukts par Dieva dēlu. Pie cilvēkiem zemes virsū no debesu kalna viņš nokāpj Jāņu vakarā un nāk „savus bērnus apraudzīt”. Arī viņš šai vakarā gaidāms un aicināms:

*Jānīts nāca par gadskārtu
Savu bērnu apraudzīt,
Vai tie ēda, vai tie dzēra,
Vai Jānīti daudzinaja.*

32938.

*Tu, Jānīti, Dieva dēls,
Kam tu kāpi kalniņā?
Kam tu kāpi kalniņā,
Zāļu nasta mugurā?*

53345.

*Visu gadu Jānīts jāja,
Nu atjāja šovakar,
Rībēj' zeme atjājot,
Skanēj' pieši nolecot.*

32970.

*Nāc, Jānīti, sētiņā,
Dod manām telītēm, —
Dod manām telītēm
Jāņu zāles pagaršot.*

Dobelē.

Te atkal vērojama Jāņu zāļu lielā nozīme — mājas ļaudis aicina sētā ne tikai jāņabērnus ar zāļu nastām, bet arī pašu Jāni. Ierodoties sētā, jāņabērni, pie laidara līgojot, jāņuzāles sviež tieši laidarā.

*Līgojiet Jāņu bērni,
Metiet zāles laidarā!
Cik zālīšu, tik telišu
Jāņa mātes laidarā.*

Zemgalē.

Jāņa tēvu vainago ar ozola vainagu, lai būtu stipri zirgi, Jāņa māti ar raibu puķu vainagu, lai būtu raibas telītes; vainago arī govīs ar ozolu vainagiem, pin vārpu vainagus, lai būtu laba raža.

*Es savai Jāņa mātei
Došu ziedu vainadziņu,
Lai tai aug labas govīs
Ziedainām kājiņām.*

32693.

*Es savam Jāņa tēvam
Likš' ozola vainadziņu,
Lai aug viņa kumelīni
Zemi resni kā ozoli.*

32694.

Minētie pušķošanas rīti ir no vienas puses sakarā ar Jāņu vakara svētību, no otras puses ar tās apdraudētāju atvairīšanu. Šādi ticējumi izplatīti daudzās tautās, un atsevišķām Jāņu paražām ir daudz paralēlu citās tautās tāpat kā īpašajam auglības rītam — lauku apstaigāšanai.

Devīgu roku Dievs svētī

Savā būtībā Jāņi bija ar dziļāku nozīmi, nekā tas dažkārt šķietas. Katra rīcība, katra darbība te atbilda zināmam mērķim. Tikai tad, ja attiecīga ceremonija bija pienācīgi veikta, varēja cerēt sasniegt kāroto labklājību. Ik labvēlīga darbība bija saistīta ar līdzīgu seku izmantošanu: devīga roka varēja ietekmēt daudz bagātāku atdošanos, bet sīkstulība, skopums atnest postu un trūkumu.

Jāņabērni savās dziesmās vēl it kā laikā to atgādināja, brīdināja Jāņa tēvu un māti no skopulības ļaunām sekām.

*Sieru, sieru, Jāņa māte,
Tev aug govīs laidarā.
Ja nedosi mīkstu sieru,
Paliks govīs ālavnīcas.*

LFK (sk. arī 32459, 2).

*Alu, alu, Jāņa tēvis,
Tev aug mieži tīrumā!
Ja nedosi saldu alu,
Iešu, miežus nobradāšu.*

LFK (sk. arī 32746).

*Lai piesaku, kam piesaku.
Zalmežam, tam piesaku:
Ja nedosi alu, sieru,
Veldrēs tavi miežu lauki.*

Platonē.

*Lieliem saldu alutiņu,
Maziem siera gabaliņu;
Ja nedosi Jāņa sieru,
Visas govīs vecpienītes.*

53593.

Kad jāņabērni sanāca sētā un dziedot pieprasīja dot sieru, alu, gan vēl ko citu, tad mājas ļaudis dziesmās tūliņ neteica, ka viņi to visu dabūs, bet it kā saimnieces vārdā atrunājās, aizbildinoties, ka esot notikusi kāda nelaime vai nejauša aizkavēšanās, kādēļ jāņabērnu kārotais neesot iznācis.

*Atpakaļ, Jāņa bērni,
Man notika nelaimīte:
Sēju sieru, tas izjuka,
Suns izlaka putras katlu.*

LFK (sk. arī 53595, 3, 4).

*Jāņa bērni gaļu prasa,
Kur mēs gaļu dabūsim?
Man kaziņu vilks aiznesa
Pašā Jāņu vakarā.*

32760.

*Jāņu bērni alu prasa.
Kur tēvam alu ņemt?
Nu tik Jānis raugu lika,
Vaska cimdi rociņā.*

Ziemupē.

Šādu tīšu izlikšanos jāņabērni jau bija paredzējuši, tā

viņus daudz neatturēja savās dziesmās vēl skaļāk pieprasīt cienastu. Uz ilgu tielēšanos arī jāņabērni neielaidās. Nevarēja kavēties, Jāņu vakars bija tikai reizi gadā.

*Nešķobies, negories
Pašā Jāņu vakarā!
Sūti puisi vai meitenu,
Lai atnesa brandevīnu!*
53764.

*Dodiet sieru, kad dodami,
Atsakiēt sacīdami,
Lai es eju līgodama
Pa citiem ciemiņiem.*
32755.

*Kāra, kāra Jāņa māte.
Pate sieru apēdusi,
Druskas vien sabērusi
Jāņa bērnu trauciņā.*
32779.

Jāņabērnus nevarēja arī ar kaut ko citu vienkāršu apmierināt. Godējumam vajadzēja būt, kā īsti Jāņos pieklājas.

*Sieru, sieru, Jāņa māte,
Šķīstu pienu gan nedod!
Tas klaudzēja vēderā,
Jāņu nakti līgojot.*
Medzē.

*Dodat man visu sieru,
Siera mazgu nedodiet:
Siera mazgis piederēja
Pašai siera sējējai.*
32754.

Pēc šādas labas izvēlēšanās varēja arī dziedāt:

*Trīs dieniņas es gavēju,
Jāņa nakti gaidīdams.
Kad atnāca Jāņa nakts,
Priekš nedēļas paēdos.*

Sarnātē.

Jāņabērni apdziedas

Ja jāņabērnus vēsi saņēma, maz cienāja un saimnieki bija skopi, iepūtīgi, tad notika mājas apdziedāšana: no jāņabērniem visvairāk nievīgu vārdu dabūja dzirdēt Jāņa māte un Jāņa tēvs. Viņi bija nolieguši Jāņu paražas, un jāņabērnu vārdos saudzību vairs neatrada.

Zobošanās notika augošā kāpinājumā, aizvien izsaucot pa nievīgākai, kodīgākai dziesmai.

*Kur tā mūsu Jāņu māte,
Ka neredz staigājot?
Būs pelītes apēdušas,
Ievilkušas midzeni.*

LFK 927, 4850.

*Vakar mūsu Jāņu māte
Jāņu bērnus aicināja;
Kad atnāca Jāņu bērni,
Pati bēdza aizkrāsne.*

32600.

*Kas bija labs Jāņa tēvis,
Saņem mīļi Jāņa bērnus;
Kas bij tāds skopulītis,
Tas iebēga aizkrāsne.*

Bikstos.

*Kur palika, nepalika
Šīs mājiņas saimīniece?
Atslēdziņas vien atradu
Kambariņa vadzītē.*

Bērzē.

*Jāņa māte pielējusi
Lielu dobi paslieksnē;
Jāņa bērni samirkuši
Ar visām zālītēm.*

32610.

*Mums bagāta Jāņa māte,
Bagātāka citu gadu:
Divi sieki linu pelās,
Kliba kaza laidarā.*

53745.

*Nāc ārā, Jāņa māte,
Lai var tevi apskatīt!
Visapkārt linu kreklis
Ar pakulu piedurknēm.*

53749.

*Pilnu devu riekstu sauju,
Lai nopēra Jāņa tēvu;
Kam tas alu nedarīja,
Nemieloja līgotājus.*

Džūkstē.

*Jāņu tēvs tūlājās
Bez biksēm kambarī;
Bezkaunīgi Jāņa bērni
Zilās bikses nozaguši.*

53928.

*Jāņa mātei viena meita,
Visa laba gribētāja;
Piena, sviesta ēdējīņa.
Vidū puīšu gulētāja.*

Zemgalē.

Gadījās arī, ka apdziedāšana līdzēja un jāņabērni tika pacienāti, ko tad varēja pieminēt ar zināmu humoru:

*Labi, labi pamieļoja
Tai mazāji sētiņā:
Tur man deva šķīstu pienu
Ar sudraba kaņotiņu.
Vīnu, medu dzirdināja
Ar sudraba biķeriem.*

LFK (sk. arī 32788, 32792).

Jāņa tēvam un mātei novēl laimes

Mājās, kur jāņabērnus labi saņēma, tie līgodami stāigāja pa sētu, dārzu, stalli, pļavu un visur bagātīgi kaisīja atnestās Jāņu zāles. Teļiem zāles sameta labi augstu, lai drīzāk tie izaugtu lieli. Vārtu stabus apvija ar lapu vijām un dažkārt Jāņa tēvam uzkāra zaļu ozollapu vītņi kā vedību godībās dvieli (Bauskā). Jāņabērni dejoja, izpēra saimes ļaudis ar kalvām u. c. zaļumiem. Pašam jāņabērnu baram bija simboliska nozīme:

*Grieziet ceļu, rūmējati, līgo, līgo,
Jāņa tēvam laime nāca, līgo:
Viens simts nāca raibas govīs, līgo, līgo,
Otrs simts bērnu kumeliņu, līgo.*

53383.

*Nāc ārāji, Jāņu māte,
Ko es tevīm parādīšu:*

*Tev sadzina Jāņa bērni
Lielu pulku raibu govu.*

32631.

Saimniecei jāņabērni rādīja atnestās Jāņu zāles, norādīja uz to dažādajām vērtīgajām īpašībām un teica govju laimi.

*Labvakar, Jāņa māte.
Vai gaidīji Jāņa bērnus?
Jāņa bērni atnesuši
Trejdeviņas Jāņa zāles.*

LFK.

*Nāc ārā, saiminiece,
Es tev teikšu govju laimi!
Pie laidara pašobeles,
Tur tev teikšu govju laimi.*

Blīdienē.

*Nāc, parādi, Jāņa māte.
Kādas govīs laidarā!
— Tumši brūnas, raibas, melnas,
Tādas govīs laidarā.*

Zemgalē.

*Neskaties, Jāņa māte,
Kādas manas Jāņu zāles;
Dadži manas Jāņu zāles,
Klajumā dzīvojojot.*

32688.

*Jāņa tēva kumeliem
No ozola stalli cirta.
Vaŗa grīdu darināja.
Zelta siles kaldināja.*

Mežmuižā.

Kad jāņabērni pa sētu bija izkaisījuši diezgan daudz Jāņu zāļu, izdejojušies, tie īpašā gājienā devās ap kādu pagalmā augošu koku — ozolu. Bija ticējums, ka Jānis sēž nevien vārtu staba galiņā ar tauri rokā, bet arī ozolā, ap ko notika kā dejas, tā rotaļas.

*Jānīts sēd ozolā,
Zelta kokles koklēdams.
Kāp, Jānīti, no ozola,
Nāc manā sētiņā,
Nāc manā sētiņā,
Koklē savas zelta kokles.*

32940.

*Jānīts sēd ozolā,
Vaska sveces rociņā,
Tās dedzina Jāņu nakti,
Lai sanāk Jāņa bērni.*

Zemgalē.

*Jāņu bērni danci veda
Apkārt kuplu ozoliņu,
Es Tev lūdzu Jāņu māte,
Ieved danci istabā.*

32606.

*Saule grieza zelta riņķi
Jāņa tēva pagalmā;
Jānīts danci ritināja
Zem kuplā ozoliņa.*

53976.

*Jānis kāpa ozolā,
Jāņa bērni pazarē;
Jāņa bērni pazarē,
Jāņa tēvu godināja.*

53876.

*Iestādīju ozoliņu
Jāņu tēva pagalmā;
Kad es nākšu citu gadu,
Tur es kāršu vainadziņu.*

53875.

Prof. A. Švābe domā, ka sētā nolikts ozola lapām pušķots krēsls, kur apsēdies pats saimnieks — Jāņa tēvs, un jāņabērni ap to dejojuši, kamēr tas cēlies un viņus ievēdis istabā. (Sk. *Raksti par latvju folkloru* I, 56. lpp.)

Šīs domas apstiprina kāda dziesma no Jāsmuižas, kur runa par Jāņa māti, kas pušķo zem ozola krēslu („zam ūzula krāslu roksta”, 53899), gaidīdama viesi no Dieviņa.

Dažās tautasdziesmās notēlots, ka arī Jāņa māte uzkāpusi kokā — vītola. Bet vītols, kā zināms, ir Laimas koks. Tātad ir runa par pašu Laimu, kas rūpējas par labklājību sētā.

*Jāņa māte sieru sēja,
Vītola sēdēdama;
Šim stūrītis, tam stūrītis,
Jānišam viducītis.*

Kurmenē.

Ir pamats domāt, ka šīs ozola un vītola Jāņu dziesmas norāda uz senu, aizmirstu Jāņa kulta eksistenci. Arī citādā ziņā pagalmā jāņabērnu dejošanai bijusi sava analogiska nozīme.

*Sasagrieza Jāņa bērni
Jāņa tēva pagalmā:
Sagriez, Dievs, rudzus, miežus
Jāņa tēva tīrumā.*

32852.

Bez dejas ap ozolu, šķiet, notikusi vēl kāda īpaša darbība, kam arī bijusi kāda maģiska nozīme.

Kurzemē, Alsungas pagastā Andrējs Engēlis, Druvnieku

mājas vecais saimnieks, kas miris 109 gadu vecs, pirms 50 gadiem stāstījis, ka Jāņu vakarā visi līgotāji gājuši pie lielā ozola, kur pavadījuši visu nakti. Jaunās meitas sviedušas ozola zaros vainagus. Ja mestais vainadziņš palicis ozolā karājoties, tad metēja drīz iziešot pie vīra; bet cik reižu vainadziņš no ozola nokritis, tik gadu vēl jāgaida ņēmēja.

Saimniece zem ozola paklājusi galdautu un visus ēdamos gardumus uzlikusi uz tā. Saimnieks ar pušiem atnesuši mucu, un saimniekam ar saimniecei bijis nolikts īpašs sols, kas bijis ar Jāņu zālēm noklāts. Tur tie abi sēdināti. Ja kāds pārāk daudz baudījis miestiņa, to nelaiduši iet kaimiņos līgot, bet piesējuši pie ozola. Līgotāji arī dažreiz skopu saimnieku pie ozola vai sētas piesējuši.

Par Jāņa tēva piesiešanu pie ozola runā arī tautas dziesmas:

*Piesēju Jāni
Pie zaļa ozola
Deviņas olektis
Sarkanu banti.
Sanāciet, Jāņu bērni,
Atsieniet Jāni,
Atsieniet Jāni
No zaļa ozola.*

32959, 1.

*Lai bij resnis, kas bij resnis,
Jāņa tēvis, tas bij resnis:
Desmit sprīžu apkārt metu,
Divpadsmit gaļumā.
Mēs Jānīti piesējām
Pie ozola vārtu staba.
Kam Jānītis man nedeļa
Pērno miežu alutiņu.*

Užavā.

Pēc dejas ap ozolu, kad jāņabērnus veda istabā, arī tur tiem bija savas labi domātas darbības. Viņi meta Jāņu zāles precētu ļaužu un meitu gultās, lai veicinātu ģimenes pieaugumu, kā arī jauno kopdzīves dibināšanu. Istabā mestās jāņabērnu zāles varēja aizdzīt arī laiskumu un miegainību.

*Ievedama istabā
Stāvu metu ābuliņu,
Lai tas auga, lai ziedēja
Līdz citiem Jāņiem.*

32369.

*Metam zāles istabā,
Lai nesnauda vērpējīņas,
Lai nesnauda vērpējīņas,
Lai snauž tēva arājiņi.*

32685.

Jāņabērnus godēja, kā jau tas Jāņos pieklājas. Galdā bija likti rauši, sviests, medus, siers, alus un arī gaļa. Gan istabā ieejot, gan arī mielojoties, jāņabērni dziedāja daudzīnājuma dziesmas. Šim slavinājumam kā visam citam bija arī simboliska nozīme: aplīgots spēja ietekmēt īstenību. Vispirms sumināja Jāņa tēvu, Jāņa māti, viņu istabu, bērnus un vispār iedzīves bagātību.

*Atver durvis, Jāņa māte,
Lai es eimu istabā;
Lai es eimu istabā,
Vai tā smuka izpuškota.
Ira smuka, ira smuka,
Vairāk zelta ne sudraba.*

32651.

*Veriet durvis, veriet logus,
Vediet iekšā Jāņa bērnus!
Iesim iekšā apskatīt,*

*Kāda Jāņa istabiņa:
Vītin vīta, izrakstīta,
Grīda puķēm izkaisīta.*

53829.

*Iesim, meitas, apraudzīt,
Kāda Jāņa istabiņa:
Ar doņiem tā izpīta,
Ar puķēm izpuškota;
Šūtin šūta, pītin pīta,
Kā rakstenis izrakstīta.*

53648.

*Daiļa bija Jāņa māte,
Glīta Jāņa istabiņa;
Gar griestiem kuplas rozes,
Visa grīda magonēs.*

Zemgalē.

*Jāņa mātei zīda brunči
Lādītē glabājami;
Tos uzvilka Jāņa nakti,
Jāņa bērņus gaidīdama.*

32709.

*Kas spīdēja, kas vizēja
Saimnieces pagultē?
Saimnieces zelta kurpes
Dimantiņa sprādzītēm.*

Mežmuižā (sk. arī 32720).

*Tur man tika Jāņos iet.
Kur lustīga Jāņa māte:
Kur lustīga Jāņa māte,
Tur lustīga dzīvošana.*

32742.

Jāņa tēvs. — bajāriņš,
Zīda svārki mugurā;
Zīda svārki mugurā,
Sudrabiņu šķindināja.

LFK.

Kas tik kupli grozījās
Jāņa tēva istabā?
Jāņa tēvs naudu skaita,
Vairāk zelta ne sudraba.

32723.

Protu, protu, redzu, redzu,
Mielos mani Jāņa māte,
Mielos mani Jāņa māte
Ar tiem pūru rausīšiem.

32799.

Tā bij laba Jāņu māte,
Tā man' labi pacienāja;
Tā man deva saldu vīnu
Ar sudraba biķerīti.

Anneniekos.

Kas bij labis Jāņa tēvs,
Tam bij alus pilla kannā;
Kas bija laba Jāņu māte,
Tai bij siera ritulītis.

Bikstos.

Bez vispārīgas daudzīnāšanas jāņabērni apdziedāja pašu
svinību norisi, slavēja Jāņa māti un Jāņa tēvu par devību,
par labu tikumu un pateicās par laipnu uzņemšanu un
cienastu. Visbeidzot aizejot jāņabērni novēlēja saimnie-
kam un visiem mājas ļaudīm un iedzīvei Dieva svētību un
vispārēju labklājību. Ja solījās nākt citu gadu atkal, tad
tas nozīmēja atzinību, godinājumu saimniekam.

*Te nāksim citu gadu,
Te bij laipna saiminiece:
Kā bitīte vīvināja,
Jāņa bērņus mielodama.*

Ukros (sk. arī 53816).

*Paldies saku māmiņai,
Kas mūs labi pacienāja:
Deva sieru, deva pienu,
Deva saldu medutiņu.*

32846.

*Ko mēs labu vēlēsim
Jāņu mātei šovakar?
Ilgu mūžu, labu laimi,
No Dieviņa veselību.*

32837.

*Jāņa māte sieru deva,
Lai aug slaidi telēniņi;
Jāņa tēvs dzerti deva,
Lai aug bērī kumeliņi.*

32772.

*Pateicos Jāņa mātei,
Tā man deva sieru ēst;
Pateicos Jāņa tēvam,
Tas man deva alu dzert,
Vienu malku nodzēros,
Visa galva notrīcēja.*

Ilē.

*Nevienam tādas laimes,
Kāda laime Jāņīšam:
Tam izauga piecas vārpas
Viena stiebra galiņā.*

*Tam ar bija jābaro
Pieci bērni kumeliņi;
Tam ar bija jāuztur
Piecas brūtes Jelgavā,
Piecas brūtes Jelgavā,
Vēl deviņas Vidzemē.*

32737.

*Ko mēs labu vēlēsim
Mūsu Jāņu tētiņam?
Pilnu klēti rudzu, miežu,
Stallī labus kumeliņus,
Zirgiem zviegt, govīm maut,
Arājam gavilēt.*

32838.

*Pildi, Dievs, to vietīņu,
Kur ēdām, kur dzērām;
Kur ēdām, kur dzērām,
Kur naksniņu kavējām.*

32849.

*Dieviņ, pildi to vietīņu,
Kur ēdāmi, kur dzērāmi;
Lai izauga divas vārpas
Viena salma galiņā!*

Vecaucē.

*Pildi, Dievs, to vietīņu,
Kur ēdām, kur dzērām,
Kā piepildi dziļas upes,
Kā dziļos ezeriņus.*

32848.

Bieži gadījās, ka mājās ienāca vairāki jāņabērnu bari
cits pēc cita. Dažreiz pat, kamēr vieni meta savas Jāņu

zāles, līgodami nāca jau otri. Visi tie bija uzņemami un mielojami.

Kad jāņabērni pēc labas uzņemšanas gāja projām līgot uz citām mājām, tad tie gaidīja, lai jaunieši iet līdz un lai palicēji tos izvada ar dziesmām.

Laba, laba, ne tik laba, līgā, līgā!

Šis mājiņas saiminiece, līgā!

Deva ēst, deva dzert, līgā, līgā!

Pavadīt vien nenāca, līgā!

Zemgalē.

Dažās vietās Latgalē (Bukmuižā u. c.) jāņabērni par mājas ļaužu un iedzīves aplīgošanu saņēmuši siera rituli un kādreiz arī alus mucīņu. Jāņabērniem pievienojušies tās sētas jaunie ļaudis, un tā turpinājuši gājumu no sētas uz sētu. Beidzot visi sanākuši kādā kalnā, aizdedzinājuši jāņugunis, dziedājuši un mielojušies ar savākto sieru un alu līdz saules lēktam.

Paldies saku, Jāņu tēvs, rūto, rūto!

Par to saldu alutiņu, rūto!

Paldies, paldies Jāņu māte, rūto, rūto!

Par to siera rituliņu, rūto!

LFK (sk. arī 53773).

KURSIM JĀŅU UGUNTIŅAS

*Sit, Jānīti, vara bungas,
Sakur Jāņu uguntiņu,
Lai sanāk Jāņa bērni
Jāņa svētkus nosvinēt.*

32896.

Visvairāk izplatītā tradīcija ir jāņuguns dedzināšana. To parasti dedzināja kāda augstāka kalna galā, lai liesmas apspīdētu plašu apkārtni, ietekmētu laukos auglību un pasargātu no visādiem ļaunumiem un slimībām. Ja kāds bija slims, tad to nesa pie jāņuguns, lai arī vārgo apspīdētu dzīvinātājas liesmas. Dažās vietās (Zemgalē) jaunieši aizdedzināja lāpas un skrēja pa laukiem, vicinādami tās kā auglības un aizsardzības simbolu, bet reizē arī kā dabas spēku zīmi, kuŗa ietver sevī gaismu un dzīvību.

Jāņugunis Jāņu vakarā sāka aizdegt tikai pēc saules rieta, kad bija jau labi satumsis. Uguņošana notika dažādā veidā, bet galvenā tomēr bija uguns, ko pacēla kārts galā. Šis uguns iededzināšanai kārts galā bija piestiprināts kāds vecs ratu ritenis, katls, darvas muca, spainis, mucīņa vai kas tamlīdzīgs. Gaisā paceltau ugunij — kā kuŗā vietā — bija dažādi nosaukumi: jāņuguns, pundele, pūdele, Jāņa lampa, ragana. Dažās vietās dziesmas min arī sveci vai lukturi.

*Uguns puisis Jāņu nakti
Kurin gaišu uguntiņu!
Došu tevīm raibus cimdus.
Norakstītu nēzdodziņu.*

53855.

*Kuriet gaišu uguntiņu
Pie zaļās prieduliņas!
Tur nāk bars Jāņa bērnu
Ar jaukām dziesmiņām.*

53850.

*Aizdedzini darvas mucu,
Lai spīd mūsu pūdelīte!
Jāņu bērni pretim nāca,
Jāņu dziesmas dziedādāmi.*

53838.

*Kas tur spīd, kas tur mirdz
Viņā birzes galiņā?
Mūsu puīši līgodami
Dedzin' Jāņa uguntiņu.*

32896.

*Visiem zirgi viegli tek,
Jānīšam smagi tek;
Kā tam smagi netecēs —
Darvas muca vezumā.*

Skrīveņos (sk. arī 53856).

*Lej, Jānīti, vaŗa sveci,
Liec kārtiņas galiņā,
Lai redzēja Jāņu bērni,
Jāņu nakti līgojot.*

53851.

Par jāņugunīm mēdza pārspriest, kas to cēlēji un kur
tām vajadzētu būt. Šis apstākļis jaužams arī dziesmās:

*Kas spīdēja, kas vizēja
Viņā kalna galiņā?
— Kaimiņlaudis līgodami
Dedzin' Jāņa uguntiņu.*

Ukros.

*Kas tur kūra uguntiņu
Viņā lauka galiņā?
— Tur sakūra Jāņu bērni,
Jāņa dēlu gaidīdami.*

Kurmenē.

Pūdeļu dedzināmais materiāls bija sveķaina malka, bērzu tāsis, kas ilgi sprakšķēdamas dega. Daži veci ļaudis Kurzemē atceras, ka ugunij vēl klāt lika vecas slotas, lupatas, ar darvu sasmērētas vecas pastalas, lai tā taisītu lielus dūmus, jo tie iztīrot gaisu no ļauniem gariem un slimībām. Lauki, kas tika pārklāti ar dūmiem, tajā gadā dodot labu ražu.

*Kur tu skriesi, vanadzīni,
Ar tiem vaska spārniņiem?
— Skriešu, skriešu lūkoties,
Kur pastalu pūdelīte.*

Blīdienē.

Kad jau nakts bija satumsusi un cita aiz citas pacēlās jāņugunis, tad visa plašā apkārtnē beidzot vizēja un mirdzēja vienās ugunīs. Spējāki tad arī skanēja līgošana. Šai brīdī domāja atjājam Jāni. Gleznaini to notēlojušas pašas dziesmas.

*Kas spīdēja, kas mirdzēja
Augstā kalna galiņāji?
Jānīts kala kumeliņu
Ar sudraba pakaviem.*

32947.

*Vai, Jānīti, Dieva dēls,
Tavu augstu kumeliņu!
Gana augsti mežu gali,
Vel cepure pāri stāv.*

32904.

*Jānīts jāja melnu zirgu
Ar sudraba lāsītēm;
Ar sudraba lāsītēm,
Zeltotiem iemauktiem.*

32929.

Kad kārts galā paceltā uguns beidza degt, to dažkārt atkal atjaunoja, no nokritušām oglēm, pagalēm un žagariem sakurot uguni zemē. Ugunskuram piemeta arī lielākas malkas šķīlas, lai ilgāk degtu. Šādi sakurtajai ugunij tika piedēvētas sevišķas īpašības, piemēram, spējas dziedināt slimības. Ļaudis, kas slimoja ar acu kaitēm, spēja atveseļoties, ja skatījās Jāņu nakts ugunskurā. Dažās vietās Leišmalē Jāņu dienas rītā lopus dzina pāri uguns-kura pelniem. Tāpat pārogļotus koka gabalus nesa mājās un aizbāza aiz jumta pašobeles, lai pasargātu ēku no ugunsgrēka un zibens spēriena.

Sanākušie līgotāji pie sakurtās uguns steidzās sildīties. Jaunie ļaudis sadevās rokās un lēca pāri ugunskuram. Ja abi pārlēca un nepalaida rokas vaļā, tad kāzas gaidāmas — burvju spēks tos savienoja.

Pie uguns-kura iededza arī Jāņu rokas lāpas, sauktas precību lampas (skat. nodaļu Nostāsti par Jāņu svinēšanu), un apskrēja druvas vai devās uz kaimiņu mājām. Draiskotāji ar uguni bija jaunieši. Viņi nakts tumsā izveidoja dažādas zīmes — krustus u. c.

*Jāņa bērni satecēja
Zaļas birzes maliņā.*

*Te uguņi, tur uguņi,
Jāņa taure atskanēja.*

53843.

Bija arī paradums kādā pazīstamā vietā, kā Embūtē pie Joda dambja, Vidzemē Zilajā kalnā un vēl citur, celt kopēju jāņuguni. Ļaudis tur sabrauca no visas apkārtnes, mielojās, dejoja, gāja rotaļās un ligoja. Sārtās liesmas apgaismoja zilo vasaras tumsu. Jaunie ļaudis, rokās saķērušies, dejo, ligo un beidzot iet papardes ziedu meklēt. Gaišas un priecīgas sejas ir arī vecākiem ļaudīm. Tā pie jāņuguns salīgst mieru, ja kaimiņi nonākuši strīdā.

Rotaļās un dziesmās piedalījās visi. Vīri, miestieņi baudījuši, tvēra degošas uguns pagales, svieda gaisā un sauca:

*Projām, projām, ļauna diena
No tā mana tūrumiņa.*

Sievas atkal (sevišķi vecmāmiņas) rīta agrumā skatījušās uz saules lēkšanas pusi un lūgušās:

„Dieviņ, pasargi mani, manu mantu no ļaunuma.”

Ap ugunskuru līgotāji sametās aplī, kur tad skandināja dziesmas, pa brīžam ēzdami sanesto svētku mielastu.

*Vysas molas atsp'eid'ēja
Juoņa bārnu gunt'eņuom,
Kolni, lejas atskan'ēja
Dzaltuon'eišu dzīsm'eņuom.*

32900.

*Līgo, Jāni, līgo, Jāni,
Nu atnāca tava diena!
Kad atnāca Pēteņdiena,
Tad ligoja Pēterītis.*

Zemgalē.

JĀŅU NAKTS — BRĪNUMU UN MILESTĪBAS NAKTS

*Jauni puīši, jaunas meitas,
Jāņu nakti neguļat:
Kas gulēja Jāņu nakti,
Tas mūžiņu nogulēja.*

33184.

Vasaras saulgrieži bija salīdzināmi ar ziemas saulgriežiem, kad no jauna parādās līdzīgi brīnumi — zirgi sarunājas, saule taīsa trīs lēcienus un rotā, noslikuši zvani zvana (Usmas ezerā), bērni, kas dzimuši Jāņu vai Ziemsvētku naktī, kļūstot gaišreģi, bet kādreiz arī vilkači vai mēnessērdzīgi; nomirušo piederīgo gari apciemo dzīvos u. t. t.

Kas gan Jāņu naktij netika piedēvēts un kas tur arī nenotika? Tur daiļavas iet rasā mazgāties, tiek pievilts pats diženais tēva dēls, dzimst ķēvei kumeliņš, zūd Jānim sieva, zied kalpa rudzi un arī uzplaukst papardes zieds.

*Jāņu nakti meitas gāja
Rasiņā mazgāties;
Lai ziedēja vaigu gali
Kā sārtais āboliņš.*

LFK.

*Man piedzima Jāņu nakti
Ķēvītei kumeliņš.*

*Ja zirdziņš — tētiņam,
Ja ķēvīte — māmiņai.*

Anneniekos (sk. arī 32500).

*Gāju govju dārziņā,
Radu prieku Jāņu rītu:
Radu vērsīt' piedzimušu
Sudrabiņa radziņiem.*

32423.

*Jauni puīši, jaunas meitas,
Līgojieti Jāņu nakti!
Jānīts sēja zelta naudu
Jāņu nakti tīrumā.*

Islicē (sk. arī 32868).

Jāņu nakts ir ne tikai brīnumu nakts, tā ir arī briesmu pilna — šai naktī klist apkārt raganas, skauģi un ļauni gari, pret kuņiem jānāk aizsargāties.

*Nu ir laiks raganām
Beku lauzt siliņā:
Visi četri pērkonīņi
Jūrmalāji kāzas dzēra.*

32486.

*Piniet, meitas, ērkšķu kroni,
Metiet govu laidarāji,
Lai ragana acis bada,
Jāņu nakti skraidīdama.*

32487.

*Šķību, greizu tiltu taisu
Raganām pāri skriet,
Lai tās savu kaklu lauza
Pirmajā skrējienā.*

32488.

*Es jums lūdzu, saimenieki,
Jāņa nakti neguliet:
Skaugis kūra uguntiņu
Jūsu lauka galiņā.*

Rucavā (sk. arī 32475).

*Es savām telītēm
Ar nātrēm ceļu kaisu;
Ar nātrēm ceļu kaisu,
Adatiņu klēvu daru;
Adatiņu klēvu daru,
Izkaptiņu juntu jumu,
Lai dūrās, lai šķērdās
Manu govu skaudējīņa.*

LFK (sk. arī 32477, 32478)

(Klēvs — kūts)

Šai burvību pilnajā naktī arī nedrīkst jāt zirgus pieguļā, jo raganas un burvji tos visu nakti tramda. Bez tam šai naktī zirgi saēdoties dzelzszāli.

*No Jurgiem līdz Jāņiem
Puiši jāja pieguļā;
Pašā zāļu vakarā
Ielīduši aizkrāsņē.*

32513.

*Jānīts jāja visu nakti,
Pieguļņiekus meklēdams:
Pieguļņieki, gudri vīri,
Visi guļ sētiņā.*

Kazdangā.

*Es nevedu kumeliņu
Jāņu nakti pieguļā,
Tad staigāja ļaunie gari,
Tad burvīši, raganiņas.*

Kurzemē.

*Es nejātu Jāņu nakti
Kumeliņu pieguļā:
Jāņu nakts — vīstu nakts,
Novīst manis kumeliņis.*

Zemgalē (sk. arī 32505).

Līgotājiem aizejot, mājās arvienu palika kāds vecāks cilvēks, mājas sargs. Tam arī vajadzēja māju aizsargāt pret varbūtējiem skauģiem. Ja gadījās, ka tai laikā mājās iegāja kāds svešinieks, kas nepiederēja pie jāņabērnu saimes, tad to no sētas raidīja projām, pagalmā ar slotu noslaukot pakal viņa pēdas (Ukros, Aucē u. c.). Tā varbūtējais ienestais ļaunums līdz ar svešinieku bija aizslaucīts projām. Veci ļaudis mēdza uzmanīt katru sētā ienākušu svešinieku. Ja tas šķita aizdomīgs, ar ļaunumu padomā, to tūlīt atvairīja ar aizsargātāju darbību.

Vecais tēvs vēl paņēma sērmūkšļa zaru, to vēdināja gaisā, sacīdams:

*Es nošāvu raganiņu
Ar visiem bērniņiem.*

Lielai daļai Jāņu paražu un ar tiem saistīto darbu bija arī tīri racionāls pamats — līdz Jāņiem bija jāpadara zināmi darbi: jāizravē dārzi, jāapaŗ papuves, jāsaved kārtībā sēta, jo tūlīt pēc Jāņiem sākās siena pļauja, kuŗai drīz sekoja arī rudzu un citas labības novākšana — lauku cilvēku grūtākais darba cēliens. Arī sulīgo Jāņa zāļu ievākšana, pirms tās pāraug un pārzieđ, ir jau siena laika ievadījums. Uz runām par mantas pieburšanu krietns saimnieks varēja pašapzinīgi atbildēt:

*Saka mani burt mākot,
Vēl es burt nemācēju;
Buŗ manā tīrumā
Pieci bērni kumeliņi.*

Bikstos.

Katrā ziņā mantas — sētas un lauku — aizsargāšana pret burvjiem un skauģiem bija vairāk vecu ļaužu uzdevums.

Jauniem šī burvību un noslēpumainu spēku pilnā Jāņu nakts radīja citas domas un citu satraukumu. Tā ir jaunatnes nakts, kad skanīgais līgo un uguns atspīdumi vieno visus kopējā pacilātībā, sauc doties no mājas uz māju, pulcēties pie jāņugunīm, iejukt noreibušu, prieka pilnu līgotāju vidū. Uz šo nakti, kad svētku burzmā vai tumsas aizsegā ir viegli satikties ne tikai ar izredzēto, bet notiek sapazīšanās arī starp tālākas apkārtnes jauniešiem, cerību pilnas gatavojas un greznojas meitas. Daža mūža gaita var izšķirties Jāņu naktī.

*Jānīts pina zelta kroni
Jaunajām meitiņām.
Pin, Jānīti, dod man vienu,
Man vajdzēs šoruden*

LFK.

*Šuj man kurpes, kurpenieks,
Zeltītām lapiņām.
Lai es varu Jāņa nakti
Ciema puišus kaitināt.*

32344.

*Jāņu nakti līgot gāju,
Baltas kurpes kājiņās;
Dieviņš deva lielu rasu,
Samirkst manas baltas kurpes.*

LFK 1575, 297.

*Mana mīļa māmuliņa,
Laid jel mani Jānīšos,
Lai es savus pūra kreklus
Jāņu nakti vēdināju.*

Emburgā (sk. arī 32876).

*Dod, māmiņa, Jāņu siera
Jele vienu gabaliņu;
Es pievilšu Jāņu nakti
Dižano tēva dēlu.*

33112, 3.

*Līgo bite, līgo meita
Ziedu kalna galiņā;
Bite ziedus lasīdama,
Meita puīšus gaidīdama.*

Skrīveros (sk. arī 54213).

*Es sakūru uguntiņu
Pašā Jāņa vakarā;
Ai, lūdzami, ciema puīši,
Atnākat sildīties.*

LFK (sk. arī 53841).

Dažā dziesmā meitas nepacietība tikt sievas godā, izmantojot Jāņu nakts satikšanos, izteikta gluži klaji:

*Jāņa diena atnākusi —
Gad' jel kādu gadīdamal
Ja gad' jaunu, tad diženu,
Ja gad' vecu, tad bagātu!*

54199, 1.

Arī puīši dodas līgotāju gaitās ne tikvien gaidot jauniešu rotaļu un prieka pilnu nakti, bet arī cerot atrast mūža draugus:

*Jāņu nakti raudzījos,
Kur vakara zvaigzne lēc;
Kur vakara zvaigzne lēc,
Tur aug mana līgaviņa.*

54208.

*Kur tik saldas ogas auga
Kā tai Jāņu kalniņā;*

*Tā sētiņa mīļa man,
Kur aug mana līgaviņa.*

Bauskā (sk. arī 33115).

*Jāņu nakti divi zvaigznes
Vidū gaisa zvērojās;
Zvēro puīšu dvēselīte
Jaunu meitu pulciņā.*

33095.

Vesela virkne Jāņu dziesmu liecina par šo jauno ļaužu satiksmi, to aprakstot gan vieglā, jauneklīgi rotaļīgā veidā, gan atklātākos formulējumos:

*Pa pāriem rieksti auga,
Pa pāriem āboliņis;
Pa pāriem jauni ļaudis
Jāņu nakti pulcējāsī.*

Jelgavā.

*Divi, divi, kas tie divi,
Jāņu nakti negulēja?
Kalna Jānis, Lejas Marta,
Tie miedziņu negulēja.*

LFK.

*Tas meloja, kas tā saka,
Ka ir gaŗa Jāņu nakts:
Man gaismiņa pienākusi,
Ar puisīti runājot.*

54277.

*Jānīts mani mīļu tur,
Es Jānīti vēl mīlāk:
Jānīts runā mīļus vārdus,
Es ar Jāni vēl mīlākus.*

LFK (sk. arī 54180).

*Meitas Jāni nogulēj'sas
Pašā Jāņu vakarā.
Dievs atlaida meitām grēkus,
Kam lien meitu vidiņā.*

54226.

Ne tikvien jaunieši, arī pieaugušie un vecāki cilvēki Jāņu naktī varēja atļauties vienu otru bezbēdību un vaļību. Jāņu naktī bija paradums, ka sievas it kā noslēpās meitu barā. Vienādi ziedu vainagi bija kā sievām, tā meitām, arī citādi nebija izšķirības — šai naktī tās visas dziedāja, dejoja un gāja rotaļās.

*Jāņa nakti nezināju,
Kuņa māte, kuņa meita,
Ir mātei, ir meitai
Baltābolu vainadziņš.*

Bukaišos.

*Jāņa nakti nepazinu,
Kuņa sieva, kuņa meita:
Ne sievai galvā mice,
Ne meitai vainadziņš.*

53532.

*Jāņa tēvu gan pazinu,
Jāņa mātes nepazinu;
Jāņa tēvs zābakos,
Jāņa māte raibeņos.*

32710.

Secinot pēc vecu ļaužu nostāstiem un Jāņu dziesmām, ir pamats domāt, ka senākās Jāņu naktīs ir notikušas zināmas erotiskas vaļības. Pa daļai tām bija maģiska nozīme: pastāvēja ticējums, ka ar zināmu līdzīgu darbību ir iespējams labvēlīgi ietekmēt radošo veģetācijas spēku, veicinot vispārēju dabas enerģijas kāpināšanu.

*Līgo, Dievs, ar Saulīti,
Es ar miežu arājiņu;
Tev pieder lieli pulki,
Man tik miežu arājiņš.*

54214.

*Jānīts mans, Jānīts mans!
Es Jānīša līgaviņa;
Tam taisīju mīkstu gultu,
Klāju baltu paladziņu.*

Sēlpilī (sk. arī 33104).

*Jānīts savu līgaviņu
Alutiņu dzirdināja,
Lai maigāki pieglaudās,
Jāņu nakti ligojot.*

54197.

*Mūs' Jānītis klēti taisa,
Grib rudeni sievu ņemt.
Ne jumtiņa, tik spārītes,
Jau gultiņa apakšā.*

54229.

*Pērc, tautieti, man autiņu
Sidrabiņa lapiņām,
Kam grib' ņemt vainadziņu
Pašā Jāņu vakarā!*

Rudbāržos.

Bet, kas šai reibuma un burvības pilnajā naktī bija atļauts precētiem vai saderētiem ļaudīm, varēja arī izjaukt jaunas meitas mūžu:

*Jāņu nakti, meitiņ, sargi
Savu puķu vainadziņu!
Nakts ir silta, galva karsta,
Novīst puķu vainadziņš.*

33096.

*Pusgodīgi nodzīvoju
Visus svētkus vasarā;
Jāņu nakti zelta rasa,
Es prātiņu pazaudēju.*

LFK.

*Līgojiet, līgojiet,
Es vairs līdzī nelīgošū!
Man noņēma vainadziņu
Pašā Jāņu vakarā.*

Blīdienē (sk. arī 33119)

*Es iedevu Jāņu mātei
Raibu zīļu vainadzīn'.
Jāņu māte bēdājās,
Būšot dārgi jāmaksā.
Sieru, sieru, alu, alu,
Jāni pašu mūža biedri!*

53175.

*Jāņos gāja mūsmāsiņa,
Tur tā gāja, tur palika:
Jānīšam pieci dēli, —
Paturēja vedeklām.*

33105.

*Ne mūžam nedabūju,
Ko dabūju Jāņa nakti:
Es dabūju meitas vārdu,
Meitas vītu vainadziņu.*

33122.

Daža laba Jāņu nakts draudzība un pārgalvība tomēr nobeidzās laimīgi ar sievas cepuri, dažā mūža derība tika noslēgta Jāņu naktī.

Bet vairāk bija to jauniešu, kas, Jāņu naktī sapazinušies un sadraudzējušies, staigāja ar savu noslēpumu un

cerību, ka draudzība nav bijusi tikai vienai naktij:

*Es atradu Jāņu nakti
Baltu diegu kamoliņu.
Dod, Dieviņi, šoruden
Atrast miežu arājiņu.*

54160.

*Nevienam es neteikšu,
Ko dabūju Jāņu nakti:
Melnu zirgu, kaltus ratus,
Jaunu puisi ormanīti.*

54230.

*Ticat mani, vai neticat,
Es būs' Jāņa līgaviņa:
Es jau vienu gredzentiņu
Jāņa dotu novalkāju.*

Skrīveros (sk. arī 54241).

Pēc Jāņiem bija ļaudīm ko pārrunāt un spriest. Kad nāca bagātais rudens, kāzu laiks, tika arī redzams, kuŗi pāri bija Jāņu naktī saskatījušies:

*Visi mazi avotiņi
Jāņu nakti miglu laida;
Visi mazi puisēniņi
Ruden sievu ņēmējiņi.*

54244.

Daža meita un puisis pievilās savās cerībās. Bet nav jau mūžā tikai viena Jāņu nakts — pēc gada nāks cita: ar puķēm un zālēm, ligošanu, jāņugunīm un jaunu ļaužu rotaļām, ar jaunu reibumu un jaunām cerībām:

*Viss bij velti, viss bij velti,
Ko cerēju Jāņu nakti:
Jāņu nakti pieci, seši,
Nāk rudenis, nav neviena.*

Aizputē (sk. arī 33133).

*Jāņu nakti rudzos gāju,
Līgaviņu meklēdams;
Tikai rudzus nobradāju,
Līgaviņu neatradu.*

Drustos (sk. arī 54205).

*Šos Jānīšus pavadīju
Ar vizuļu vainadziņu;
Dievs dod man citus Jāņus
Ar aubīti sagaidīt.*

33130.

*Ozoliņa zaru laužu,
Jāņa nakti līgodama;
Dod, Dievs, man citu gadu
Nolauzt pašu ozoliņu.*

33127, 1.

Burvestību, noslēpumu un mīlestības aicinājuma pilnā Jāņu nakts bija arī īstā reize nākotnes zīlēšanai. Neskaitāmas ir Jāņu nakts burvestības, kam sevišķi nodevās meitas.

Nākotnes un līgavaiņa zīlēšana sākās jau Jāņu vakarā, vainagus vijot: meitas meta vainagus pa pāriem ūdenī — kuŗai meitai vainagu pāris stāv kopā, tā to gadu apprecēsies. Vai arī meita nopin trīs vainagus, vienu sev, divus pārējos nozīmē kādiem noskatītiem puīšiem; ja meitas vainags ūdenī sastopas ar vienu no abiem pārējiem vainagiem, tas puisis meitu precēs. Vainagus metot ūdenī, zīlēja arī mūža ilgumu — ja vainags nenogrīma, tas nozīmēja, ka vismaz vienu gadu vēl dzīvos.

Vēl parastāks nākotnes zīlēšanas veids bija vainagu mest kokā. Cik reižu vainags nokrīt, tik gadu vēl jāgaida uz precinieku. Lai vainagam būtu lielāks maģiskais spēks, tā višanai dažādi noteikumi: vajadzīgas septiņas puķes, deviņas puķes, ziedi ņemami no trim laukiem u. t. t.

Ar vainagu vai citu zāli ar maģisku spēku (papardi, jānīšiem u. c.) pagalvī gāja arī gulēt — sapnī tad varēja ieraudzīt nākamo precinieku.

Arī jāntārpiņam piedēvēts burvības spēks — tas vairo gan mantu, gan mīlestību. Puiša „pieburšanai” jānoķer jāntārpiņš un jāieliek iecerētajam puisim kabatā.

Nākamo varēja arī zīlēt, naktī upē vai avotā raugoties — kuŗu ūdenī ieraudzīs, tas būs līgavainis.

*Es tecēju Jāņu nakti
Pie avota lūkoties,
Vai iekšā neredzēšu
Sav' maizītes arājiņu.
Pretim nāca jauni puiši
Dzelteniem matiņiem,
Dzelteniem matiņiem,
Sarkaniem vaidziņiem.*

54173.

Ar zīlēšanu nodarbojās arī puiši, kaut gan retāk nekā meitas. Jāņu naktī tīrumā sapina divas sauļas augošu rudzu vārpu — ja no rīta tās pašas bija attīnušās vaļā, to gadu apprecēsies. Lai uzzinātu, vai iecerētā meita mil, bija jāsasien neskatoties kopā smilgu galotnes un resgaļi — ja iznāca aplis, tas nozīmēja mīlestību.

Šai burvību virknē skaistākās tradīcijas tomēr saistās ap teiksmaino papardes ziedu, kas uzplaukst tikai Jāņu naktī.

Mūsu senči, kas stāvēja dabai daudz tuvāk, domājams, bija ne mazums pārsteigti, neatrazdami ziedu tik skaistam augam kā papardei. Un vai nu novēlojies ceļinieks, vai mīlas pāris, gar mežmalu klusā Jāņu naktī ejot, būs papardes lapās ieraudzījis mirdzošu jāntārpiņa gaismu. Vientiesīga, nobiedēta cilvēka fantāzijā šie spīdošie punkti tad arī pārvērtās papardes brīnišķīgajā ziedā, kas nes laimi un bagātību.

*Visas lauku puķes zied,
Papardīte, tā nezied;
Tā zied Jāņu naksniņā,
Kad ļautiņi neredzēja.*

32411.

*Visas puķes noziedēja,
Papardīte vien nezied;
Tā ziedēja Jāņa nakti,
Zelta miglu miglodama.*

32414.

Tas bija toreiz, kad vientiesīgais dabas bērns — lauku cilvēks vēl dabas parādības nevērtēja ar mēru un svariem, bet uztvēra katru parādību tieši un ar ticību. Varbūt šis noslēpumainais papardes zieds ir ilgu tēls cilvēka rūgtajās likteņa gaitās. Cilvēks nemitīgi tiecas pēc labākas dzīves, pēc laimes, — tā ir skriešanās pēc neesošā papardes zieda.

Šo ziedu, kas zied tikai Jāņu naktī — gan sidraba, gan zelta, gan dimanta ziediņiem — ir gājuši meklēt daudzi, cerot iegūt laimi un noslēptas bagātības, izzināt pagātnes un nākotnes noslēpumus. Pēc nostāstiem to sarga ļauni gari un zvēri, kas, papardes ziedam plaukstot, kauks un biedēs. Pret tiem sarga ar sērmūkšļa vai dzelzs rungu trīskārt apkārt apvilktis loks. Kas iztur un nenolaiž acu no papardes, tas redz pusnaktī ziedu atveramies.*

Iedomāsimies papardes zieda meklētāju.

Klusi un baigi naktī tumšā mežā. Vienam šeit būt nav sevišķi omulīgi. Smaržo papardes, bērzi, naktsvijolītes,

---

* Nostāsts par papardes ziedu pazīstams arī vāciešiem. Kāda veca vācu teika stāsta, ka kāds zemnieks Jāņu vakarā aizgājis uz mežu meklēt noklīdušos lopus. Ejot cauri paparžu puduļiem, zābakos nemanot iebirušas dažas papardes sēklas, un, kad viņš pārnācis mājās, mājinieki viņu nav redzējuši, bet tikai dzirdējuši. Tikai pēc tam, kad vakarā gulēt ejot, saimnieks nomaucis zābakus, viņš kļuvis citiem redzams.

kreimenes, kaut kur egles galotnē iekliedzas kāds putns, nobrīkšķ kāds sauss zars, tad atkal viss apklust. Visapkārt tumsa, tikai zvaigznes noslēpumaini mirdz starp koku galotnēm. Brīžiem samanāma atblāzma no pakalnos aizdegtām jāņugunīm — darvas mucām un ugunskuriem, un viegla vēsma atnes "līgo" skaņas.

Bet kas tad tas? Starp dažādām zālēm un papardēm atspīd maiga, zaļgani iedzeltena uguntiņa. Vēl otra... treša... un nu jau to daudz. Kā dzirksteles tās izkaisītas pa mīksto zāli. Tepat pāris soļus tālāk spīguļo blīvi balta gaisma. Vai tas nav sen meklētais papardes zieds? Nē, tur spīd tikai vecs prauls, un zaļganās dzirkstis zālē — mazā jāņtārpiņa, mūsu dabas krāšņuma, gaismekļi.

Bet, ja papardes ziedu izgājis meklēt jauniešu pāris, smaržīgajā, noslēpumainu atspīdumu un skaņu pilnajā Jāņu naktī tas atrod pats savu laimi, savu teiksmaino papardes ziedu. Gaišas liksmes pilni viņi atgriežas no Jāņu nakts gaitām:

*Kas redzēja Jāņu nakti
Papardīti uzziēdam,
Tas līgoja cauru gadu
Kā Jānītis vakarā.*

53307.

Ugunskuram jau pāris reižu piemesti zari, ziemeļaustrumu pusē jau svīst gaisma. Jau visu nakti līgotāji atgādinājuši Jāņu nakti negulēt. Nu šīs dziesmas ieskanās arvienu biežāk. Jāsagaida saules lēkts, jāpavada Jānis:

*Līgojam, līgojam,
Neguļam, neguļam,
Redzēsam, redzēsam,
Kur saulīte rotājās!*

33210.

*Kas gulēja Jāņu nakti,
Mūžam sievas nedabūja;
Kas staigāja līgodams,
Tas dabūja šovasar.*

Vecaucē.

Kā visām izdarībām Jāņu naktī, arī negulēšanai ir sava maģiska nozīme: ar savu klātieni ļaudis šai saulgriežu brīdī veicināja vītuma vēršanos augļos; gulēšana turpretim veicināja analogisku parādību — lauku sagulšanos veldrē. Nomods Jāņu naktī nozīmēja arī mošumu un labu veselību visu gadu.

*Jauni puīši, jaunas meitas,
Jāņu nakti negulati,
Kas gulēja Jāņu nakti,
Visu gadu snaudušos.*

LFK 1551, 6772, (sk. arī 33179).

*Negulēju Jāņa nakti,
Lai dod Laime veselību;
Kas gulēja Jāņa nakti,
Tas gulēja vaidēdams.*

33195.

*Skāde tautu dēliņam,
Sakerīt mieži līdumā:
Kam gulēji ar meitām
Pašā Jāņa vakarā!*

33197.

*Es jums saku, jaunas meitas,
Jāņa nakti neguliet:
Gulēsiet Jāņa nakti,
Būs veldrē linu bars.*

33180.

*Kas gulēja Jāņu nakti,
Veldrē rudzi, veldrē mieži,
Veldrē rudzi, veldrē mieži,
Veldrē paši pļāvējīni.*

33193.

JĀŅU RĪTS

*Īsa, īsa Jāņu nakts
Par visām naksniņām:
Te satumsa, te izausa
Pie Jānīša uguntiņas.*

32891.

Jāņos gaŗākā diena satiekas ar īsāko nakti — pēc tās saule atkal sāks ceļu pretim aukstajai ziemei. To zināja līgotāji un tādēļ savās dziesmās atgādināja, lai burvību pilnā Jāņu nakts tiktu izmantota visā pilnībā, lai nekas netiktu nokavēts un palaists gaŗām.

Šai naktī ikviena latvieša sirds bija situsi savāda reibuma ritmā, skanīgais līgo un jāņuguņu kvēlošana vienoja visu tautu, liekot sajust siržu un asiņu kopību. Ikdienas rūpes un raizes bija aizmirsušas, visi jutās tikama, cildena prieka pilni.

*Dziediet, meitas, Jāņu nakti,
Neba gaŗa Jāņu nakts!
Vienu malu saul' aizgāja,
Otru — ausa auseklītis.*

Alsungā (sk. arī 33198).

Jāņu rītā pirms saules lēkta jaunie ļaudis sapulcējās pie izdzisušā ugunskura un mēģināja to no jauna iekurt. Dažā vietā arī jaunieši — papardes zieda meklētāji, kas

bija vienojušies par jaunas dzīves dibināšanu, aizkūra ugunsкуру. Jauneklis, līgaviņu izraudzījis, sakūra, viņai piepalīdzot, uguni no bērza malkas; ja šī malka klusu dega, tad tā bija zīme, ka jaunais pāris mīļi dzīvos, turpretim, ja tā dega sprēgādama, tad nemiers valdis viņu starpā un nav vērts kopā iet, resp. kāzas rīkot.

*Sakuram mēs, tautieti,
Bērza malkas uguntiņu!
Ja tā dega koši, rāmi,
Tad mēs mīļi dzīvosim;
Ja tā dega sprēgādama,
Kausimies, rāsīmies.*

18178.

Dažreiz uguns kūrēja varēja būt arī meita — ugunskuram piedēvēja maģisku spēku nodrošināt laimi turpmākajā dzīvē.

*Es guntiņu sakūros
No deviņi žagariņi,
Sildās Dievs, sildās Laime,
Mana mūža licējiņa.*

18173, 78.

Kad aiz pamales mežiem rīta dūmakā atmirdzēja pirmie saules stari, iededzinot zālē „zelta rasu”, bija pienācis brīdis, kad saule rotājas, rīta ausmā mainot krāsas:

*Jauni puiši, jaunas meitas,
Jāņu nakti neguļiet,
Tad redzēsīt Jāņu rītu,
Kā saulīte rotājās:
Brīžam zila, brīžam zaļa,
Brīžam tīra sudrabiņa.*

54281.

*Rotājies tu, saulīte,
Tu rotāji, es rotāju!*

*Tu rotāji zelta rotas,
Es jauno arājiņu.*

Kuldīgā (sk. arī 54285).

Bet, līdzko ausa gaisma, projām steidzās arī pats Jānis. Viņam priekšā bija tāla gaita, līdz atkal nākošo gadu viņš varēja ierasties pie savas tautas, pie saviem jāņabērniem.

Tāpat kā Jāņa atnākšanu, viņa aiziešanu tēlo krāšņu, lielisku. Kā ievērojamam un cienījamam valdniekam piereders, viņam ir liels pavadītāju pulks.

*Svīst gaismiņa, lec saulīte,
Drīz Jānītis projām brauks,
Seši simti melnu zirgu,
Simts karīšu turētāju.*

33212.

*Kupla liepa uzauguse
Jāņa kalna galiņā:
Tur Jānītis apsegloja
Ābulainu kumeliņu.*

32952.

*Ai, Jānīti, Dieva dēls,
Tavu daiļu kumeliņu:
Zīda deķis, zelta segli,
Sudrabiņa iemauktiņi.*

32906.

Pirmajos uzlecošās saules staros, kas šķīta šūpojot un līgojot, pazuda projām ejošais Jānis. Jaunie ļaudis vēl to pavadīja savām dziesmām.

*Jauni puīši, jaunas meitas,
Jāņu nakti negūlati!
Pavadāti Jāņa dienu
Līdz viņami kalniņami;*

*Līdz viņami kalniņami,
Līdz pat jūras maliņaji.*

54298.

*Mēs Jānīti vadījām
Līdz pašai Jelgavai,
Jelgav's meitas līdz Rīgai,
Rīgas meitas Vāczemē.*

33228.

*Brauc, Jānīti, nu ar Dievu
Ar to kroņu vezumiņ'!
Gaidīsim citu gadu
Atkal tevi atbraucam.*

Ulmalē.

*Brauc ar Dievu tu, Jānīti,
Ar to ziedu vezumiņu!
Brauc atkal citu gadu,
Mēs tev' skaisti saņemsim.*

54288, 1.

*Sen tos Jāņus gaidījām,
Nu tos Jāņus pavadām;
Nu tos Jāņus pavadām
No kalniņa lejiņā.*

54302.

*Šo Jānīti pavadām,
Kas tā cita sagaidīja?
Dievs dos mieru, veselību,
Ir tā cita sagaidīja.*

33231.

Ar saules lēktu un Jāņa aizvadišanu dziesmām arī izbeidzas īstie Jāņu svētki. Izskan ir pamudinājums Jāņu svinēšanu izbeigt, jo gaida jauna diena ar darāmiem darbiem, ir žēlums par svētku īsumu.

*Jānīts Jāņu vakarā
Jāņu bērņus sataurēja;
Kad pagāja Jāņu diena,
Ar bungām aizraidīja.*

32866.

*Celies, Jānīti,
Velc bikses kājā!
Atjāj Pēteris
Zirgiem mainīt.*

54073.

*Ai bagāta Jāņu diena,
Kā mēs tevi vadīsim?
Kalpi klie dz piedzēruši,
Zirgi zviedz neēduši.*

LFK.

*Aiju, aiju Jāņu diena,
Kam tik agri aizsteidzies?
Vēl palika muca alus,
Pus' barota sivēniņa.*

Ukros.

Līgotāji noguruši devās uz savām sētām. Pa ceļam tie redzēja pagājušās Jāņu nakts svinēšanas pēdas. Ļoti raksturīgās gleznās tās tēlotas dziesmās:

*Gan pazinu to sētiņu,
Kur bij daudz līgotāju:
Liela ēka, maza ēka, —
Visām pušķi galiņā.*

Kurzemē un Zemgalē (sk. arī 32329).

*Jāņu māt, Jāņu māt
Tev gružots pagalmiņš!
Vai nebija tev slotiņu,
Vai meitiņu slaucītāju?*

53530.

*Vecas, vecas tās mājiņas,
Vārtu stabi nosūnojši;
Daži labi Jāņa bērni
Te ēduši, te dzēruši.*

32640.

*Te staigājši Jāņa bērni,
Te kūruši uguntiņu,
Te Dieviņš sildījies,
Te palicis mētelītis.*

53854.

*Ciema puīši piedzēruši,
Sagūluši grāvmalā;
Mūsu meitas gažām gāja,
Virsū svieda Jāņu zāles.*

53517.

Mājās atgriezušies, tie jaunieši, kas nebija paspējuši savu laimi nodibināt vai izzīlēt Jāņu nakti, vēl varēja to zīlēt ar parastajām mīlestības maģijas izdarībām.

Meitas sveiž savu galvas rotu — ziedu vainadziņu ābelē. Ja vainags ieķerās zaros un nenokrīt, tad drīz gaidāmas kāzas. Puīši savukārt vainagus svieda ozolu zaros — cik reizes nokrita, tik gadu vēl jādzīvo puisī.

Tāpat ticējumos vēl sastopama jau Manceļa pieminētā miršanas paredzēšana.* Gāja lūkot, pie kuņa gultas meijas ātrāk novītis — tas mirs. Laimi paredz arī ar smaržīgo

---

* 1654. g. Rīgā izdotajā G. Manceļa svētrunu grāmatā teikts: „Nu, mīļie draugi, eima nu ar labu Dievu Jāņos, bet ne kā vakarēji Jāņa brāļi un māsas, katri gavilēdami ar dažādām zālēm miežos un rudzoz salasijuši, pāriedami mājās, ar ozola-zariem un zālēm appuško vārtus un visas ēkas no iekšas un no ārienes, ticēdami ar tādu lietu burvju: un raganas nost dzīt: pēc īpašas zāles sienā iesprauž, šim un tam laimē: kuņa zāle par nakti savītīs, tas tanī gadā mirs, bet kuņa zāle zaļa paliek un zied, tas paliks dzīvs. Tādu krāsnu darbu nostrādājuši, lielu Jāņa uguni iededzena, apkārt to tie lēkā kā kādās kāzās. Ne tā, mani draugi, visas tās lietas ir elkadievbā.” (*Postille* II, 44.)

āboliņu, ko liek zem pagalvja un no rīta vēro, vai tas izplaucis. Aiz sijas iesprauž laimes ziedu — ja tas izplaukst, būs laime.

Arī Jāņu rītā, tāpat kā vakarā, ar ganāmpulku saistās noteiktas paražas. Jāņu rītā parasti govīs laida ganos neslauktas. Tās iedzina aplokā vai labā zālē, lai drīz paēstu un varētu dzīt laidarā vai kūtī. Ar neslauktiem tesmeņiem govīm bija grūti, un bieži, kad govīs dzina mājās, no pupiem jau pilēja piens. To uzskatīja par labu zīmi — šai reizē varēja izslaukt daudz piena, un raganas nevarēja govīs noburt.

*Savas mīļas raibaliņas
Trīs reizītes rietināju:
Jāņu rītu, Vasarsvētku,
Pirmo reizi pusdienās.*

Kurzemē (sk. arī 53415).

Zemgalē Jāņu rītu nebija paradums laist govīs agri ganos, bet vispirms gaidīja, lai saule pakāpjas un ar sajiem stariem pārstaigā ganības, nomaitājot tur varbūtēju ļaunumu, ko burvji, skauģi un raganas būtu nolikuši.

Lai govīs Jāņu rītu labi paganītu un uzraudzītu, ganos gāja vai nu kāda vecāka sieviņa, saimniece vai meitas. Līdz ņēma sieru, dziedāja Jāņu dziesmas, pa reizei kaitinot ciema puīšus. Kurzemē, turpretim, gani beidza līgot, sagaidīja saules lēktu un tūliņ laida lopus ganībās, lai tie ātrāk paēstu un tos drīzāk varētu laist laidarā.

*Jāni, Jāni, Jānulīti,
Neslauc govīs Jāņu rītu!
Es ieslēgšu tavus svārkus
Savās govju kūtsdurvīs.
Blīdienē.*

*Sieru sieru, māmuliņa,
Svētdienīņas rītiņam,*

*Lai es varu ciema zēnus
Caur ataugu kairināt.*

32319.

*Jāņu rītu govīs ganu
Zaļābula lauciņā;
Jāņa māte atnākusi,
Siera nuki kabatā.*

32435.

*Ganu meita ganīdama
Ielaidusi lāmiņā;
Tā lāmiņa trīs gadiņi
Zelta miglu nomigloja;
Kuņš puisītis gažām gāja,
Tas noņēma cepurīti.*

Bikstos.

Pēc govju izlaišanas ganos arī puīši izveda savus zirgus ganībās. Kur viņi dzirdēja kaimiņu meitas govīs ganām, tur tad jāja sirodami.

Mūsu senčiem pēcjāņos likās, it kā viss būtu kļuvis citāds. Viss varbūtējais ļaunums bija no druvas šķietami atvairīts. Ap laukiem saulē vīta iespraustās zaļās meijas; ziedi beidza noziedēt, un sākās vīstu laiks. Pār visu zemi šķita nolaidusies zemes auglības svētība un bagātība.

*Kas apjoza zelta jostu
Apkārt manu rudzu lauku?
Mīlā Māra apjozusi,
Jāņu nakti staigādama.*

Džūkstē (sk. arī 32547).

*Kas tās manas lievenītes
Ar sudrabu nobārstīja?
Jāņu bērni nobārstīja,
Jāņu nakti staigādami.*
Jaunpilī.

*Kas to celiņu
Sudrabiem nolēja?
Jānīša līgava,
Ūdeni nesdama.*

32616.

*Kas to sudraba
Celiņu palēja?
Māmiņa palēja,
Sieriņu sienot.*

Snikerē (sk. arī 32615, 1).

*To celiņu gan pazinu,
Kur gājuši Jāņa bērni:
Tas celiņš nokaisīts
Dzelteniem ziedīņiem.*

LFK (sk. arī 32598).

*Kas to zeltu izlaistīja
Pa Jānīša rudzu lauku?
Dieviņš zeltu izlaistīja,
Tīru maizi gribēdams.*

Džūkstē.

Tikpat kā saule druvu briedumam bija nepieciešams arī ražens lietus. Bieži vien gadījās, ka lietus nolija tieši Jāņos. Tautā pastāv teiciens: „Līst kā pa Jāņiem!” Lai gan Jāņu nakts ugunīm un līgotājiem tas nebija izdevīgi, tomēr arāji par to priecājās:

*Lietiņš lija Jāņu dienu,
Lietiņš Jāņu vakarā,
Salij mana Jāņu rota,
Jāņu vīti vainadzīņi.*

33151.

*Lija lietus Jāņa dienu,
Lija Jāņa vakariņu,*

*Nu bij miežu sējējam
Rokā nest cepurīti.*

33158.

*Lija, lija lietutiņš,
Trīs lasītes vien nolija:
Viena miežu, otra rudzu,
Treša sīka sudrabiņa.*

33160.

Visi zintinieku darbi un paražas beidzās Jāņu rītā līdz ar saules lēktu. Viss, kas bija jādara, notika iepriekšējā Zāļu dienā, Jāņu vakarā un naktī. Baznīcas noteiktā Jāņa Kristītāja vārda diena, 24. jūnijs, bija parastā svētdiena un atpūtas diena. Jāni sagaidīja 23. jūnija vakarā un līdz ar saules lēktu viņu pavadīja.

*Gauši nāca, drīz aizgāja
Tā lielaja Jāņa nakts:
Nebij diena, ne nedēļa,
Vienu pašu vakariņu.*

33223.

*Kā tos Jāņus sagaidīja,
Kā tos Jāņus pavadīja?
Līgodami sagaidīja,
Līgodami pavadīja.*

53201.

*Nu ar Dievu, Jāņa diena,
Līdz citam gadiņam!
Ies dienīņas, nāks dienīņas,
Kamēr tevi redzēsim.*

54292.

NO JĀŅIEM UZ PĒTERIEM

Jāņi ir saules sveikšanas un auglības svētki. No Jāņu dienas sākot, saule no augstākā kāpiena debesu lokā sāk slīdēt lejup.

*Vakar sviežu zeltābolu
Pār sudraba ozoliņu;
Šodien krita skanēdams
Pa zariņu zariņiem.*

33143, 9.

Jāņu ielīgošana sākās divi nedēļas priekš Jāņiem, un līgošana turpinājās līdz Pēterļa dienai. Vēl šur tur atskanēja priecīgais līgo, bet pēc Pēterīdņas dziesmas ar refrēnu „līgo” apklusā. Jāņiem aizejot, viņa vietā stājās Pēteris. Oficiālā Pēterīdņa 29. jūnijā dažkārt tika turēta par lielo Jāņu dienas atsvēti, bet par īsti svinamu uzskatīja tikai pašu vakaru, Pēterīdņu sagaidot.

*Ej ar Dievu, Jāņu diena, līgā, līgā!
Pēterīdņu sagaidām, līgā!
Jāņam zirgus aizjūdzam, līgā, līgā!
Pēterami nojūdzam, līgā!*
Zemgalē.

*Bēdz, bēdz, Jānīti,
Pēters dzenas pakaļā!*

*Pēters dzenas pakaļā
Pa piecām dieniņām.*

54072.

Jāpus latvieši uzskata par vislatviskākajiem svētkiem, bez kristīgās ticības ietekmes, bet Pēterā un Pāvila diena tika svinēta par godu svētajiem apustuļiem Pēterim un Pāvilam. Šos abus mocekļus 64. gadā Romā Nerona valdīšanas laikā piesita krustā ar galvu uz leju. Tauta Pēteri uzskata par debesu valstības atslēgu glabātāju un sargu, jūrnieku, atslēdznieku un citu amatu patronu.

Pēc tautasdziesmu tekstiem Pēteris ar Jāni it kā nesader; viņi savstarpēji ķildojas un tīši kaitinās. Spožā Jāņu dienas svinēšana ar jāņugunīm kaitina Pēteri:

*Kas tur kūra uguntiņu
Viņā upes maliņā?
Jānīts kūra uguntiņu,
Pēterīti kaitināja.*

Zemgalē.

*Ai, Jānīti, neslauc govīs,
Pēters tevi žagarēs;
Pēters tevi žagarēs
Ar sudraba žagariņu.*

54065.

Laikā starp Jāņiem un Pēteriem tika vēl ligots un dziedātas dažādas dziesmas, Jāni un Pēteri salīdzinot:

*Zviedza Jāņa kumeliņis
Ziedošā ielejā;
Pēterķēve atzviedzās
Zitariņu kalniņā.*

LFK.

*Jānis kannu sadauzīja
Pašā Jāņa vakarā,*

*Pēterītis gudris vīrs,
Tas mācēja sastīpot
Ar sudraba stīpiņām,
Ar dimanta nagliņām.*

32934, 2.

*Jāņos gāju, Pēteros
Sev draudziņu lūkoties:
Nedabūšu Jānīšos,
Tad dabūšu Pēteros.*

Vecaucē (sk. arī 33106).

*Kam adīšu raibus cimdus,
Kam rakstišu grāmatiņu?
Jāņam adu raibus cimdus,
Pēterim grāmatiņu.*

54131.

Virksne dziesmu runā gan par Jāņa un Pēterļa sacensību meitu dēļ, gan tēlo Jāni un Pēteri kā precētus vīrus, salīdzinot viņu sievas:

*Pēters pūta āža ragu,
Kalniņā tupēdams;
Vai nu pūti, vai nepūti,
Ance Jānim saderēta.*

54236.

*Jānūts mani gan gribēja,
Es Jānīti negribēju;
Es gribēju Pēterīti
Dzelteniem matiņiem.*

Tukumā (sk. arī 54119).

*Jāņi vien, Jāņi vien
Uz manim raudzījās;
Es tos Jāņus negribēju,
Es gribēju Pēterīti.*

54089.

*Jānīšam skaista sieva,
Ziediņiem nobirusi;
Pēteram zema resna,
Vaŗa stīpu sastīpota.
Trūka stīpa, plīsa pati,
Bira raibi kucēniņi.*

54097.

*Jānītim, Pēterim,
Abiem daiļas līgaviņas:
Jānītim dzīparota,
Pēterim maronota.*

54094.

*Jānītim maza sieva
Sīkajā sudrabā;
Pēterim liela, gaŗa,
Dzīparota, maranota.*

33042.

*Skaista sieva Jānīšam,
Vēl skaistāka Pēteram:
Jānīšam ziediem sieva,
Pēteram sudrabota.*

54122.

*Jānītim skaista sieva,
Tas ved līdzī panākšņos;
Pēteram, tam neskaista,
Tas pameta sētiņāi.*

54100.

Kā Jāņi, tā Pēteri iekrīt lauku dzīves tukšākajā laikā — pirms jaunās ražas. Kas Jāņu vakaram bija krāts un taupīts, līdz Pēterdienai bija notērēts, Pēteris bija tukšnieks un nabags:

*Jānīts sēd kalniņā,
Pēterītis lejiņā;*

*Jānīts svieta Pēteram
Ar sierīņa gabaliņ'.*

54123.

*Jānīts ēda, Jānīts dzēra,
Gaŗas lūpas staiŗīdams;
Lai drusciņas nenokrita,
Lai Pēteris nedabūja.*

54114.

*Jānīšam vīzes pinu,
Jānīšam auklas vijū,
Lai Pēteris vazājās
Basajām kājiņām.*

54127.

*Jānim sieva, Jānim bērni,
Jānim bērī kumeliņi;
Pēterim, nabagam,
Circens mājas pārvaldīja.*

54076.

*Bogotami Juonīšami
Zalta myuŗu pīdzeivuoť!
Skūpajami Pīterami
Cyukas vīni nūganīt.*

54070.

*Jāņa tēvam gaŗi lini,
Zelta pogas galiņā;
Pētertēvam īsi lini,
Vaŗa pogas galiņā.*

54087.

Arī dabā tūlīt pēc Jāņiem jūtama pārmaiņa, pārziedot, pazūdot krāsainajām pļavu un dārzu puķēm, kuŗu vietā nāk vasaras vidus vienmuļākais zāļu un lapu zaļums, pelēcīgie smilgu un vāŗpu pušķi. Tā Pēteris dēvēts gan

par „pušķaini”, gan „lapaini”, pretstatā Jānim, ko sauca par „ziedainīti”.

*Ai, Jānīti, ziedainīti,
Pēterīti, pušķainīti!
Jānīts ziedus izkaisīja,
Pēterītis salasīja.*

33029.

*Rītu pat Pēterīts
Ar Jānīti tiesāsies:
Jāņa bērni nobradāj'ši
Pēteram ziedu pļavu.*

33072.

*Rītu pat Pēterītis
Ar Jānīti tiesāsies:
Jāns Pēterā pļaviņā
Visus ziedus izlasījis.*

54143.

*Vakar Jāni saņēmām
Ar pušķiem, ar ziediem;
Šodienīņu līgojām
Pie saldena alutiņa;
Šo vakaru pavadām
Ar Pēterā lapiņām.*

33232.

*Jānīšam zaļi svārki,
Pēteram puspelēki;
Jānīšam Rīgā pirkti,
Pēterami mātes austi.
Jānīts savus zaļus svārkus
Pakaņ zāles galiņā;
Pēters savus puspelēkus
Iebāž salmu gubenī.*

LFK (sk. arī 33044).

Pēterļa uzdevums bija briedināt labību, sevišķi rudzus. Ar Pēterdienu saistās daži ticējumi un novērojumi. Pēteros vēro laiku: ja vakars pirms Pēterdienas auksts — aukstums pieturēsies vairākas dienas; ja Pēteros liš — būs laba raža, bet vājš siena laiks. Parasti dzeguze kūko līdz Pēterdienai, bet, ja tā kūko vēl kādas dienas pēc Pēteriem, būs gaļa un silta vasara.

Pēterdienā nedrīkst strādāt, tad pērkons nospers. Šai dienā zagli nedrīkst zagt, jo Pēteris tos sodīs. Vispār Pēteri uzskata par aizsargātāju pret zagļiem, viņa vārdu izmanto arī apvārdojot pret rozi, krītamo kaiti, drudzi un čūsku kodumiem.

Pēterdienai paejot, jau visas domas un darbi pieskaņojās nākamajai ražas novākšanai — jaunās maizes devējs bija Jēkabs (Jēkabdiens — 25. jūlijs). Tad lauku ļaudis varēja ievākt to, kas pavasara un vasaras sākuma darbos bija iestrādāts, saņemt to svētību, ko bija lūguši un ar maģiskām izdarībām centušies sev nodrošināt Jāņos, uz kuŗu bija cerējuši, Pēterdienā vērojot pirmo lauku briedumu.

*Ko lielies tu, Jānīti,
Ar savām puķītēm!
Kad atnāks Jēkabiņš,
Tad būs rudzi, tad būs mieži.
Zemgalē.*

*Jāņa bērni, nabadziņi,
Brauc ar skala vāģiņiem;
Jēkopam bagātnieki,
Vārpām viti vainadziņi.
54083.*

*Pēterītis, Jēkaupiņš
Brīvā abi negulēja.*

*Pēters rudzus briedināja,
Jēkaups krāva kaudzītē.*

Tukumā (sk. arī 54139).

Nākamā atzīmējamā diena bija rudens svētki Miķeļi (29. septembris), kad lauki jau bija pa lielai daļai novākti.

*Tukšs, nabags Jānis nāca,
Vēl tukšāks Pēterītis!
Jēkabiņš — bagātnieks,
Tam rudzīši, tam miezīši;
Miķelītis nokliedzās
Auzu kaudzes galiņā.*

Zemgalē un Kurzemē

(sk. arī 54145).

No Miķeļdienas jau skaidri jūtams, ka nakts savā garumā sāk pārspēt dienu. Vēl priekšā bagātie Mārtiņi (10. novembris), kad pie pilniem galdiem varēja svētīt rudens darbu nobeigumu. Pēc ziemas tumsas nāca pavasara saulgrieži Māras diena (25. marts), tad Jurgī ar gājēju, rentnieku pāriešanu uz jaunajām mājām, un tad jau atkal visu prāti bija pievērsti nākamajiem Jāņiem — latviešu lielākajiem svētkiem. Šo gada gaitu, ko iezīmē lauku cilvēka rūpes par druvu briedumu, jauno maizi un rudens bagātību un ko ieslēdz Jāņu nakts, labi noraksturo Jāņu dziesma:

*Jānītimi siena kaudze, līgo, līgo!
Jēkabami rudzu guba, lī-ī-go!
Pēterītis, rogainītis,
Rogām vītis vainadziņis;
Miķelītis nokliedzāse
Auz' kaudzes galiņāji;
Mārtiņisi labs vīrītis,
Zosu nesa rociņāsi;*

*Miļā Māra, labu ļaužu,
Otram ļauna nevēlēja;
Jorenītis jauns puisītis,
Ceļa spieķis rociņāji.
Tā mēs gadu cauri gājām,
Pie Jānīša nonācāmi.*

54111.

NOSTĀSTI PAR JĀŅU SVINĒŠANU

Mūsu senči ticēja, ka saulgriežu nakts — Jāņi, kad saule, piestājusi augstāk kāpt debesu lokā, sāk atgriezties un slīdēt lejup, ir nozīmīga visai dzīvajai dabai.

Vecu ļaužu nostāsti par Jāņu svinībām sastopami rakstos un arī kā dzīva tradīcija: pajautājiēt mūsu sirmās māmuļas un vecos tēvus, viņi jums pastāstīs savus un arī savu senču atstātos nostāstus. Viņi te svešumā ir vienīgie liecinieki, jo mūsu Folkloras krātuves materiāli mums grūti sasniedzami.

Vecu ļaužu ziņu avots mums ir nācis līdz arī te svešumā. Viņi ir senās Jāņu svinēšanas līdzgaitnieki. Pajautājiēt, un jūs redzēsīt, ar kādu nopietnību un sirsnību tie runā par sētu pušķošanu, dārzu, druvu un kaimiņu aplīgošanu, jāņabērnu gaidīšanu, kā tie kurinājuši gaišas jāņugunis un jaunie laudis gājuši meklēt mūžīgi vienreizējo papardes ziedu. Viņi zina daudz ko. Tie ir pinuši krāšņos vainagus, plūkuši, nesuši, kaisījuši Jāņu zāles; saulei rietot, līgodami ir gaidījuši Dieva dēlu Jāni un, saulei lecot, to pavadījuši viņa gadskārtas gājienā.

Palūkosimies šajās sirsnīgajās un neliekuļotajās, vienkāršajās vecu ļaužu liecībās, ko tās par vasaras saulgriežiem stāsta.

B. S.

Jāņu mucas pildīja ar skaidām, sveķiem maļķu un tāšīm. Izlietoja vecās darvas mucas un koka spaiņus. Kad visa sēta bija godam apkopta, appušķota, tad saimniece ar saimnieku, saģērbusies svētdienas drānās, aplīgoja laukus un katrā sējumā iesprauda pa pīlādžu zaram. Pīlādžu zars aizsargāja pret raganām un skauģiem, lai ziedi labi nobriestu graudos.

Govis arī appušķoja. Ja nebija pušķotas, raganas varēja apburt. Ukros vienam saimniekam bijuši apburti lopī, ka neēduši vairs zāli, bet māvuši nelabā balsī. Tad viens burvis atkal izglābis. Nedrīkstēja no rīta agri laist ganos, jo arī tad vēl raganas uzglūnēja lopiem no krūmiem.

Sņikerē, Jāzepe un Minna Anševici.

Jāņu naktī gaŗākā diena satiekas ar īsāko nakti, un saule taisa pagriezienu uz ziemas pusi. Ļaudis to saprata un godam šos svētkus vadīja. Mēs kurzemnieki, kas dzīvojām ap Embūti, Zāļu dienā visus ēdamos labumus salikām ratos un braucām uz Jodu dombi. Tur sabrauca veci un jauni Jāņu nakti priecāties. Kaimiņi, kas bija sastrīdējušies, sadzēra un salīga mieru teikdami: „Aizeji ļauna doma, aizejiet senās dusmas, un miers lai valda!” Nereti abi ķildnieki sadevās rokās un sabučojās. Jaunie ļaudis dejoja un gāja papardes ziedu meklēt.

Saulei lecot, visi sapulcējās un dziedāja:

Jāņu diena svēta diena

Aiz visām dieniņām:

Jāņu dienu Dieva dēls

Saules meitu sveicināja.

Vaiņodē, Miķelis Ābols.

Jāņi senāk bija līksmības svētki. Uz tiem jau laikus rīkojās kā uz kādu lielu dzīru. Saimnieks rūpējās par labu alu. Lai tas izdots labi salds, izdiedzētos miežus žāvēja

tieši saulē uz uzklāta palaga. Saimniece gatavojās siet sierus. Tos lielā mājā vajadzēja daudz. Citus sēja no saldā, citus no rūgušpiena. Meitas izrakstīja jaunus kreklus, bet puīši pārcilāja savus goda kamzolušus un piesacīja meitām izvelēt tiem labi baltus goda kreklus.

Zāļu dienas pēcpusdienā meitas uzposa mājās visas maļas un palīdzēja saimniecei raušus un pīrāgus cept, gan vārīt gaļu. Meitas pārskatīja arī dārzus, vai nav vēl palikušas vai jaunas saaugušas kādas nezāles, ko tad vēl izravēja, ja tādas ieraudzīja. Līdz saules rietam bija jābūt visam kārtībā.

Ganus saimniece sagaidīja, līdz ar meitām stāvot pie vārtiem. Gani bija govīs pušķojuši vainagiem.

Pie vakariņu galda mājas ļaudis aplīgoja saimnieku, saimnieci, liekot tiem galvā vainagus. Pēc tam puīši steigdzās uzcelt Jāņu lampas, bet saimniece ar meitām lika kurvjos pīrāgus, raušus un sieru, ko arī nesa pie Jāņu ugunīm. Saimnieks ar kādu palīgu nesa alus mucīņu.

Pie Jāņu lampas dziedāja un priecājās visu nakti. Dziedādami arī nāca un gāja Jāņu bērni. Jāņu liksmība ilga visu nakti un beidzās ar saules lēktu.

Ukros, Krišjānis Borovskis.

Jāņu nakti jauni cilvēki gāja no mājas uz māju ligodami un lustēdami. Ja atrada kādu guļam, tad tam labi neklājās. To visādi apdziedāja un sauca par miega mīci, kas visu gadu gulēt vien gribēšot, jo raganas tam aizmiglojušas acis.

Ja kādās mājās Jāņa bērnus nepacienāja ar alu un sieru, tad tie tur nemeta saplūktās Jāņu zāles, bet saimnieku ar saimnieci nejauki apdziedāja. Pēc tam līgotāji gāja ar sarautām Jāņu zālēm uz nākošajām mājām.

Platonē, Anna Neretniece, 85 g. v.

Senāk Jāņus svinēja ļoti liksmi. Visas malas iztīrīja un izgreznoja ar zaļumiem un ziediem. Pat maltuvē un ķēķī iesprauda pa bērza zaram. Pie vārtiem lika divus lielākus bērzus un tādus lika arī pie laidara un istabas durvīm. Bērziem sasēja galus kopā, lai būtu gardāks piens — govīs nestāvētu ilgi aizlaistas.

Laidara durvis apdūra ar dadžiem un pīlādžu zariem, lai raganas neapburtu lopus. Jāņu naktī raganas skrējušas apkārt, citiem lopus apburdamas. Vienreiz tais mājās, kur es dzīvoju, kalpa sieva bija liela burve. Viņai bija viena govš, bet saimniecei piecas, bet viņas Piektaļa (tā sauca kalpa sievas govī) izdeva vēl vairāk piena kā visas piecas kopā, un kalpa sievai sviesta nekad netrūka.

Jāņu rītu, lopus ganos laižot, kalpa sieva skrējusi ar slauceni rokā lopiem pa priekšu un saukusi: „Kreimiņš man, kreimiņš man, pieniš man, tev tik sūkaliņas.”

Saimniece to uzzināja un kalpu nākošā gadā nepaturēja, un nu piens un kreims bijis atkal kā agrākos laikos.

No rīta itin vēlu laida lopus ganos, jo tad vairs raganas nevarēja lopus samaitāt. Raganu vēmekļus savāca un svieda ugunī. Citi atkal ar mietu izdūra zemē caurumu, iemeta caurumā vēmekļus un iesita mietu tai vietā zemē. Raganas ļaunums nu bija novērsts, un lopi palika neskarti.

Pēc Jāņiem savāca pusvītušās bērzu meijas un no tām iztaisīja pirts slotas visam gadam.

Vecumniekos, Anna Palkalna, 84 g. v.

Manā jaunībā Jāņus sauca par zāļu un ziedu svētkiem. Nekad visā gadā mājas iedzīvi tā neuzposa kā Jāņos. Meitas uzkopa istabas, klētis, noslaucīja takus, nogrāba sētu; pēc tam istabas klonu un sētas celiņus izkaisīja ar smalki sagrieztām kalvām, eglīšu jaunaugumiem un ziediem.

Arī puīši pienācīgi sakārtojās: pie malas nolika savas darba lietas un palīdzēja meitām pārnest pušķus un apspraut, apmeijot mājās visas malas. Pie katras gultas piesprauda pīlādža zaru ar resno galu uz augšu. Tādā pašā veidā trīs pīlādža zarus piesprauda kūts iekšpusē, lai raganas, skatoties kūtī apskaust lopus, izmežģītu acis.

Jāņu naktī raganas kā pusdullas skrējušas apkārt, lopus, labību un cilvēkus apskauzdamas.

Elejas pagastā manās bērnu dienās bija viena sieva, ko turēja par lielu burvi. Viņa Jāņu naktī nestāvēja mājās, arī negribēja, ja viņas mājās dedzina darvas mucas, ko te sauca par raganām.

Vecā darvas mucā bez malkas sabāza vecas slotas, lupatas, lai tās aizdegtu. Senākos Jāņos dziedāja daudz dziesmu, tagad tās maz vairs atceros.

Elejā, Lavīze Kleinberģe, 86 g. v.

Jāņos ar meijām pušķoja vārtus, durvis un istabas sienmalas nokāra ar kroņiem. Kūts durvis apsprauda ar pīlādžiem, nātrēm gan dadžiem, lai raganas nevarētu ietikt kūtī.

Pie mājām kādā uzkalnā, kad satumsa, Jāņa vakarā dedzināja Jāņa lampas. Viena uguns bija lielāka, bet tika vēlāk aizdegta dažas mazākas lampas. Vismaz 3—4 Jāņu lampas izdega, tad gāja tur, kur redzēja vēl uguni degam un ligojam.

Pie ugunskura puīši ar meitām savstarpēji apdziedājās.

Bukaišos, Lavīze Podniece.

Jāņos pēc launaga atlaida puīšus no darba sagatavoties Jāņu svinēšanai. Meitas ar saimnieci sēja sieru un darīja sviestu, cepa karašas un plāceņus. Karašas bija ceptas no rupjiem kviešu miltiem, krāsni tās šāva uz klona vai

apakšā palika kļavas vai ozolu lapas. Tos laikus vēl mai-
zes plātes nebija.

Kūts durvīs sasprauda dadžus un nātres. Ja govīs stā-
vēja nakti lauku laidarā, tad visapkārt sētai apdūra da-
džus un nātres. Jau pirms lopu pārdzišanas mājās visu
uzkopa un izpušķoja. Aplāja galdu. Jāņu vakarā nolauž
pīlādžus. No tiem iztaisa trīs krustus. Tos liek kūts durvju
priekšā — katrā pusē vienu, bet trešo vidū zem sliekšņa.
Virsū uzliek čabas. Vakarā, pārlaižot govīs, dzen pāri.
Tad lopiem ļaunums atvairīts.

Berķenē, Lavīze Kuģis, 85 g. v.

Senāk Jāņus gaidīja kā kādu lielu dzīri. Saimnieks Jā-
ņu alum taupīja pašus labākos miežus. Alus bija dzirkstošs
un smeķīgs iedzeršanai, bet, ja vairāk dzēra, tad mēle
palika vaļīga un gāza vīru.

Saimniece arī neželēja pienu, sviestu un gaļu. Kāva
kādu ālavnīcas aitu vai arī kādu teļu.

Meitas uzposa visas malas. Ja gadījās kādai mājai ga-
rām iet, tad varēja redzēt balti jo baltus koka spaiņus,
kas bija noberzti ar pelniem, nomazgāti un uz žoga žuva.

Jāņu vakarā, tikko satumsa, pie visām mājām atspīdēja
aizdegta darvas mucas, kuņas mūsu pusē sauca par stē-
gām. Saimes ļaudis vispirms apkronēja un apdziedāja
saimnieci un saimnieku. Dziesmās vēlēja viņiem laimi un
ilgu mūžu.

Es savam Jāņa tēvam, līgā, līgā!

Lik' ozola vainadziņu, līgā!

Lai zaļo Jāņa tēvs, līgā, līgā!

Kā zaļaisi ozoliņš, līgā!

Es savai Jāņa mātei, līgā, līgā!

Liku ziedu vainadziņu, līgā!

Lai tai auga treknas govīs, līgā līgā!

Labas piena devējiņas, līgā!

Jauni ļaudis gāja meklēt papardes ziedu, bet nevienam neizdevās atrast. Senāk kāds tomēr esot atradis, un tas zinājis visu, kas pasaulē notiek. Arī es ar savu līgavu gāju papardes ziedu meklēt uz kādu attālāku birzi, bet nekā neatradām. Mana iecerētā nomira, un tā es kā vientulis nodzīvoju visu mūžu. Nevienu meitu vairāk nevarēju mīlēt.

Ceraukstē, Jēkabs Birģelis, 90 g. v.

Meitu vainagi bija gatavoti no āboliņa un rudzu puķēm. Pa ceļam uz kaimiņu mājām plūca visādušus ziedus un puķes, kas visas skaitījās par Jāņu zālēm. Jāņu vakarā bija visur brīv Jāņu zāles plūkt. Līgotāju atnestās zāles bija ļoti vērtīgas. Par tām viņi saņēma sieru, alu un citus tā laika labumus.

Klētī no māliem klons bija gludens kā grīda no dēļiem taisīta. Klonus un celiņus izkaisīja ar sagrieztām smaržīgām kalvām, vīgriežu ziediem, krūzes mētrām un citām puķēm. Sasēja arī dažādu ziedu buķetes, ko ielika ūdens krūzēs un uzlika uz galda.

Pie gultas kājām piesēja meijas. Virs gultas meiju galus sasēja kopā, ka iznāca lokveidīgs segums. Arī ozola kroņus divās vītnēs pakāra gultas galvas galā uz gultas staklēm un gultas kājgalā puķu vainagu. Veci ļaudis šīs zāles turēja lielā cieņā. No tām vārīja tēju un dzēra pret asiņu slimībām. Arī pašas gultas pirms Jāņiem grezni uzposa. Ielika jaunas cisas un uzklāja tīrus palagus.

Govis Jāņu rītā neslauca, bet tikai pusdienā. Vispirms gotiņas pabaroja ar Jāņu zālēm un tad izslauca. Brokastis arī ēda pusdienu reizē. Izvārīja saldo pienu, kur klāt ēda sieru, sviestu, pīrāgus.

Vecumniekos, LFK 161, 301.

Jauni ļaudis negulēja istabā; tur gulēja tikai vecāki cilvēki. Jaunie gulēja klētī vai siena gubenī. Meitas tad appušķoja klētiņas durvis ar nātrām, dadžiem, ozolu zariem. Bez tam pakāra ozola kroni virs klēts durvīm un dažādus puķu ziedus. Uz durvju krampja uzlika dadžus. Klēts iekšpusē bija nolikts liels pīlādžu zars ar lapām uz leju, lai raganai sāp acis, kad skatās caur durvju atslēgas caurumu — vai klētī gulī puīši, vai meitas.

Vecie ļaudis Jāņu vakaru sauca par raganu vakaru. Tamdēļ jauni puīši un meitas Jāņu nakti negulēja, bet gāja, bagāti apkārvušies dažādām zālēm, līgot. Specifiskās zāļu smaržas aizdzina raganas.

Lupstājus, pīlādžus un vēl citas zāles pina vainagos. Jāņa tēvam ar Jāņa māti lika vainagu galvā. Dziedāja: Es savam Jāņu tēvam . . . Šos vainagus paglabāja un vārīja zālēs. No Jāņa tēva vainaga, ja bija vajadzība, vārīja zāles zirgu ienāšiem, vīvelēm un citām kaitēm. Saimniecei meitas lika ziedu vainagu. Arī šis ir veselības vainags. Šo vainagu savāra tējā un dod govij, kad tā atnesas.

Kad aplīgotas pašu mājas, tad iet uz kaimiņu mājām. Vainagus nes līdz un liek Jāņa tēvam un mātei galvā.

Es savai Jāņu mātei
Došu ziedu vainadziņu,
Lai tai auga labas govīs
Ziedainām kājiņām.

LFK

Jāņos vainagu daudz vajadzēja: gaidīja istabas, klēts un maltuve. Tā kā Jāņi bija ziedu svētki, tad uz galdiem lika smaržīgas puķes un mētras, kā: bišķrēsliņus, platās un krūzotās mētras, dievkociņus, kārklenīcas, medus dāboliņus, zirga cekuliņus, buldurjāni, sarkano un balto ābo-

liņu u. c. Durvis un vārtus appuškoja zālēm, meijām un logus apsprauda ozolu zariem. Istabas, klēts un maltuves plānu un sētsvidu izkaisīja skalbēm. Arī dadžus ar savām platām lapām un deviņiem žuburiem pakāra istabā pie griestiem.

Puķes plūcot, vainagus vijot, māju pušķojot, aizgāja visa Zāļu diena un pienāca sengaidītais Jāņu vakars. Namamāte uzlika uz galda savus gardumus un Jāņa tēvs — saimnieks saldu alutiņu. Pie šī bagāti klātā Jāņa galda sastājās visi mājas iedzīvotāji, visa saime, ir pirtnieka bērns netrūka. Aizbaldināties varēja tikai slimnieks; tam tad Jāņu mielastu pienesa pie gultas. Jautri un priecīgi pagāja vakariņas, un beidzot vēl mājas māte iedeva katram pa siera gabaliņam un mājastēvs alus malku. Pēc vakariņām saimniece iesāka līgot, un visi līgoja līdz. Aplīgoja dažādas vietas mājās, dārzus un laukus.

Ja nebija norunāts mājās sagaidīt ciema līgotājus, tad paši gāja līgot uz ciemu. Līgoja jau visu ceļu, Jāņu zāles plūkdami un vainagus vīdami. Ar Jāņu zālēm un vainagiem bija jāapdāvina Jāņa tēvs un Jāņa māte ciemā.

Pie ciema vārtiem nonākuši, Jāņu bērni deva dziedādami Jāņu mātei labvakaru. Šī steidzās lūgt Jāņu bērnus istabā. Istabā iegājuši, tie vēlreiz ar dziesmām apsveica Jāņa tēvu un māti, kas laipni saņēma mīlus viesus. Viens no līgotājiem uzlika Jāņu tēvam ozola vainagu un viena no līgotājām Jāņu mātei puķu vainagu galvā. Šo godināšanu pavadīja ar piederošām līgotnēm. Tad vēl katrs pēc kārtas meta savu puķu jeb zāļu kūlīti tiem uz galvas un tos pārpārim apbēra, vienmēr pie tam līgodami. Tēvu un māti appušķojuši, Jāņa bērni sagāja istabas dibenā, lai Dievs visādu svētību sagrieztu Jāņu tēva sētā.

Kamēr Jāņu māte rūpējās par galdu, klādama un ēdienus uzlikdama, lai varētu visus pamieļot, tamēr Jāņu bērni vienmēr līgoja piederīgas dziesmas. Paēduši un pa-

dzēruši, Jāņu bērni atkal ligoja, pateikdamies tēvam un mātei, visādus labumus un svētību novēlējami.

Istabā daudz un dažādas daiļas ligošas izdziedājuši, Jāņu bērni devās uz laidaru jeb govju dārziņu. Tēvs gāja līdz ar alus slauktuvīti un māte ar siera aizsainīti, ar ko telišu aplīgotājus pacienāt. No laidara vēl atnāca sēts-vidū, salīgoja vēl dažādas vispārīgas Jāņu dziesmas.

Vienu ciemu izlīgojuši, gāja dažreiz uz otru ciemu līgot. Un, kad beidzot gaisma ausa, tad Jāņu bērni līgodami žēlojās, ka tik īsa Jāņu nakts un ligoja, līdz ieraudzīja sauli uzlecot.

Sēlpilī, K. Blaubebergs.

Brāļu bērni, mūsu bērni
Gar uguni sasēduši,
Izdalīju kukulīti,
Gar uguni staigādama.

Pirms Jāņiem pin vainagus, tad paceļas pundeles, un visapkārt dzirdama līgošana. Līgodami pavada visu nakti. Saimnieks appušķo savus laukus ar meijām.

Dienu pirms Jāņiem salasa dažādas zāles un puķes — slimību ārstēšanai. Sevišķi svarīgi ir pīlādžu zari. Ar tiem appušķo laukus un kūtis, lai raganas nenoburtu lopus un druvas.

Grenčos, Anna Jēgere, 75 g. v.

Jāņu vakaru visi — meitas, sievas, puīši un vīri saiet uz viena kalniņa un sāk Jānīti aplīgot. Viņi līgo līdz pusnaktij. Dedza Jāņu lampas un ligoja. Meitām vainagi galvā un iet riņķī ap lampu līgodamas.

LFK 553, 37.

Jāņu vakarā ne tik vien atcerējās dzīvos, bet arī mirušiem nesa vainagus. Jāņu vakarā vainagu meta zem galda, kā arī pirmo kumosu, ziedu met aizgājušiem veļiem, kas svētkos nāk sērst un ietekmē labu ziedu ienākšanu — pārvēršanos augļos.

Gulbenē, Jānis Kaļķis, 92 g. v.

Ja jau iepriekš Jāņu vakaram nebija sagatavotas roku Jāņu lampas, tad iznesa pagājušā gadā neizmīstītos linus, saņēma pa saujai un aizdedzināja. Dažās vietās kārtis aptina ar rudzu salmiem. Tos aizdedzināja, un tad gaŗā rindā skrēja gar laukiem uz kaimiņiem. Ar to gaismu viss ļaunums bija aiztriekts. Toreiz dienēju Auru Švedros. Tad nebija nevienas mājas, kur nespīdētu Jāņu lampas.

Raganu spļaudekļus Jāņu rītā savāca un sabāza ragā, ko aizdzina ar apšu tapu. To pakāra parovē, lai izkalst. Tā arī pats burvis tad sakalta.

Anneniekos, Lote Pole, 87 g. v.

Jāņos brūvē alu un cep raušus. Sien arī sierus. Kad istabas izpušķotas, tad vakarā dedzina darvas mucu un līgo. Puiši ar meitām apdziedas. Jāņu nakti puiši un meitas ne labprāt gulēja. Jāņu bērni iet skatīties arī Jāņu tārpiņus. Sataisa, aizdedzina pūdeli. Sagriež pirts slotas. Ganiem dod medu un sieru par lopu pušķošanu. Šauj arī ar plintēm. Saimnieks izpušķo laukus ar meijām. Līgo visu nakti.

Smārdē, LFK, 358, 418.

Jāņos jāaplīgo visi lauki Kurzemē un katrā jāiesprauž vai jāiemet pa sērmūkšļa zaram. Ja laukmalā ir kāds ozols, tad tanī ir jāiemet Jāņu zāles, jo tad krusa nenomaitās labību.

Blīdienē, Lavīze Henriņa.

Mūsu apkārtņē Jāņi un Ziemsvētki lielākie svētki. Puišus atlaida no darba jau launagā. Zirgus Jāņa naktī lika kūtī, jo baidījās no raganām, kas klīda apkārt, lopus burdamas. Visas tējas un zāles salasīja Zāļu dienā. Grieza arī pīlādžu rungas, ar tām varēja no velna atkauties. No cita koka velns nebijās. Jāņu lampas sauca arī par pundelēm.

Anneniekos kādās mājās kalpam krieviņam govs palikusi traka — Jāņu nakti apburta. Aizgājuši pie pārno vada burvja, kas paglābis.

Tad palicis saimniecei arī bullis un viena govs traka. Saimniece bijusi kalpa govi apbūrusi. Viņa nu ieskrējusi pie kalpa sievas un prasījusi, lai viņai iedod sviestu, bet, kad nedots, paņēmusi pati. Tad saimnieces lopi palikuši veseli.

Anneniekos, Fricis Mesls, 82 g. v.

Jāņu uguni lika gaŗā kārts galā. Uz kārts uzmauca rata mauli (rumbu), to pielēja ar darvu un sveķiem. Zemē aizdedzināja un tad pacēla gaisā. Pie uguns pulcējās visi — galvenokārt jaunie, bet arī vecie ar bērniem.

Ieradās muzikanti ar pijolēm, bungām un pūšamiem instrumentiem. Pie uguns šāva arī ar pistolēm, lai dotu ziņu citiem līgotājiem. Alu atnesa ar krūzēm vai arī veselu mucīņu. Bija pie uguns ierīkots galds ar beņķiem, un uz galda atradās ēdieni un dzērieni. Kas bija bagāti, tad tiem uz galda atradās arī gaļa.

Alu kaimiņi darīja kopīgi. Apkārtējie kaimiņi salika miežus kopā, un viens alu izbrūvēja.

Meitas pina vainagus un lika sev un puīšiem. Nopina arī saimniecei un uzlika galvā, bet saimniekam vainaga pinumu sēja ap vidu.

Bebrenē, LFK 891, 4559.

Jāņu rītu bez saules govīs ganos nelaida. Kad rasa nokrita, bija droši, tad raganas vairs lopiem nevarēja ļaunu nodarīt.

No rīta neslauca, lai pusdienā tās nāktu mājās pilniem pupiņiem. Mājās dzenot, govīs atkal apkronēja. Mūsu pusē Jāņu dienā pirmo reizi sāka pusdienā laist govīs mājā — laidarā, pirms tam govīs gāja izslaukt ganībās.

Pie vārtiem pati saimniece sagaidīja govīs un ielaida laidarā, tur noņēma kroņus un salika čupā — pašā laidara vidū. Virsū tiem uzmeta salmus. Tur kroņi stāvēja, līdz satrūdēja, sargādami lopus.

Pusdienā ēda raušus, sieru, olas un dzēra pienu pilnu vēderu. Tad tas netrūka visu gadu.

Arī citas Jāņu meijas glabāja līdz otriem Jāņiem un rudenī sprauž ap lauku, lai putni nenāk labību ēst; liek šķūņos uz klona, lai nav peļu un žurku.

Bauskā.

Zāļu vakarā apkronēja vārtus un laidara durvis. Kronēja saimnieci un arī saimnieku, kuŗu sauca par Jāni, kaut arī tas Jānis nebija. Jauni ļaudis gāja ligot arī uz citām mājām. Mūsu apkārtnē Jāņa ugunis, ko pacēla kārtsgalā, sauca par pūdelēm. Pa pūdeles degšanas laiku dziedāja un dejoja. Saimniece deva sierus, pīrāgus, saimnieks — alu. Puiši un meitas no salmiem pagatavoja rokas Jāņa lampas, ko sauca arī par precību lampām. Tās pagatavojot, ņēma divas saujas rudzu gaŗsalumus; galus sasienot kopā, savija. Ja vijums taisni nestāvēja, tad vidū iebāza kādu skalu vai stibu. Kad pūdele degdama no kārts nokrita, tad puiši un meitas pasteidzās aizdedzināt savas lampas. Kam pirmajam lampa izdega, tas pirmais tad dabūja precēties; bet kam dega gaišām liesmām, tam būs gaiša, priecīga dzīve. Ar aizdegtām lampām skrēja

arī riņķī, viens otram cenšoties uguni nodzēst, un dažādi draiskoja.

Pēc tam meitas atšķīrās no puīšiem un aizgāja ziedošā pļavā, kur katra pina pa vainagam no dažādām puķēm un lapām, kas nedrīkstēja atkārtoties. Vainagu lika galvā, kad Jāņu rītu gāja gulēt; kas sapnī tad vainagu noņēma, tas apprecēs, bet, ja neviens sapnī neparādījās, tad tanī gadā neprecēsies.

Zemgalē.

Jāņu vakarā dedzināja Jāņa lampas, ko sauca arī pūdeles. Bija arī Jāņu rokas lampas. Tās pagatavoja no gaŗsalmiem, ko aptina ap kokiem un apsēja lūkiem. Tumsai iestājoties, sevišķi jaunieši lampas aizdedzināja un skrēja uz kaimiņiem līgot.

Citi Jāņa bērni nāca ar Jāņa zālēm, ko mētāja laukos, dārzos un arī laidaros. Ar ozola vainagu apkronēja saimnieku pāri un apmētāja ar Jāņu zālēm. Jāņa bērnus pagodēja ar alu un sieru. Ja sanāca daudz Jāņa bērnu, tad notika savstarpēja apdziedāšanās. Atnācēji apdziedāja mājas ļaudis un arī otrādi.

Zemgalē, Anna Vendiņa.

Zāļu tējas bija jāievāc Zāļu dienā. Senāk lopu dakteŗu nebija, tad visus lopus vajadzēja ārstēt pašiem, gan ar zālēm, gan ar vārdošanu. Īveles ārstēja ar šādiem vārdiem:

„Raibs zaķis, raibs kaķis, pelēks mālu ūdentipš. Sviesta pika, maizes rika, lai paliek slimība, kur bijusi.”

Zāļu dienā, lasot zāles, arī bija jāzina, kā to darīt. Visur bija savas zināšanas un paražas. Kad plūca ārstniecības zāles, tad bija jāliecas no labās uz kreiso pusi. Ik pie liekšanās bija savi vārdi jāsaka: „Tas par labu.” Kad

liecas uz kreiso pusi, tad atkal saka: „Tas pret ļaunu.” Tā, vārdojot pa pļavām, Zāļu dienā saplūca zāles visam gadam.

Sniķerē, Anete Pods.

Pavasari nāca arī skaistie Vasarsvētki, bet tos mūsu tēvi sevišķi neatzīmēja; saprotams, uzposa sētu un istabu pušķoja ar pirmajām meijām. Pēc Vasarsvētkiem drīz nāca Jāņi, kas vecos laikos tika svinēti daudz liksmāk nekā vēlāk. Nebija nevienas mājas, kur jau iepriekš negatavojās uz Jāņu dienu. Darija alu, sēja sieru, vija vainagus, gatavoja Jāņu ugunis — darvas mucīņas, nesa mājās Jāņu zāles un meijas. Līdz Jāņiem centās izvest mēslus un nopļaut vismaz daļu tālāko pļavu. Bet tad aizmirsa visas ikdienišķās rūpes un raizes. Visās malās atskanēja Jāņu dziesmas, līgotāji pulkiem gāja no vienas mājas uz otru visu nakti un nākošo dienu. Lielā cieņā bija apdziedāšanās starp puīšiem un meitām vai starp diviem līgotājiem. Uzvarēja tie, kam galvā bija vairāk dziesmu. Lielo dziesmu zinātāju Zemīšu māti Grietu neviens nevarēja aizdziedāt. Kad puīšiem pietrūka dziesmu, tad Zemīšu māte ar savu pulku uzsāka:

Ko tu dziedī, kakla rumba,
Tev jau labi neveicās;
Man dziesmiņa izdziedāta,
Tu vēl lūpas plakšķināji.

Līgotāji no Jāņu dienas šķīrās ar skumjām, lai dotos grūtajā vasaras darbā. Ar Jāņu dienas līgošanu un līgotājiem nebija apmierināts mācītājs un tādēļ nolika Jāņu dienā baznīcā dievkalpojumu. Bet to viņš dabūja noturēt kādām piecām personām.

Mācītājs uzdeva ķesterim Nemmam noturēt dievvārdus Krapes filiālbaznīcā Jāņu dienā. Tas pats mīlēja līgot un

jautri padzīvot. Pārnācis no līgošanas, viņš devies uz baznīcu un tur sanākušām mātēm noturējis bargu sprediķi par līgotājiem un dzērājiem.

Krapē, uzrakstījis Bernhards Liepiņš.

Bukmuižas pagasta Cirsavas-Niperu sādžas ieslēdza mana tēva mājas no apm. 1—1,5 km atstatuma. Jāņu dienas priekšvakarā rūtošana bija ļoti gaidīta. Mūsu mājas zem ozola apklāja galdus un cienāja Jāņa bērnus. Kā bērns, atceros, klausījos ar lielu uzmanību, kur dziesmas skan, vai neiedegas ugunskurs.

Kad dziedāšana kļuva sadzirdama un nāca arvien tuvāk dziedātāju pulks, mēs, bērni, skrējām pie vecākiem un vēstījām, ka „jōnōtāji” drīz būs pie mums. Dziesmas skanēja ļoti kuplā balsu korī ar piedziedājumu rūto, rūto! Jāņotāji gaidīja saimnieku un saimnieci parādāties. Parasti ciemiņus pacienāja ar alu un sieru. Ja bija pārāk vēlā nakts stundā, tad tikai pasniedza sieru un jāņotāji gāja tālāk. Ja nedeva cienastu, tad ņēmās apdziedāt. Beigās savāktos sierus un alu līgotāji sanesa kopā un kādā kalnā aizdedzināja lampas, dejoja un priecājās līdz saules lēktam.

Aleksandrs Batņa.

Jāņu rītā dažas saimnieces deva govīm kādas zāles un pieteica ganam nelāist citu ganu tuvumā, jo tad var gadīties, ka govīm samaitā pienu; sevišķi tad, ja citas saimnieces savām govīm bija devušas stiprākas zāles. Tā dažreiz gadījās, ka piens vilkāš un nevarēja sviestu sadarīt.

Puiši un meitas gulēja līdz pusdienai, piecēlās tikai tad, kad nāca lopi mājās. Govis pašas skrēja mājās — piens tām tikko turējās pupos, jo no rīta tās nebija slauktas. Kad slauca, tad uzreizi bija daudz piena. Par to saimniece priecājās.

Jāņu rītu gani, ganot katrs savus lopus sāvrup, apdziedājas. Ļoti skaļi skanēja, kad tie rīta agrumā vilka savu — līgā!

Viņa gala meitenēm, līgā, līgā!
Saplīsuši lindraciņi, līgā, līgā!
Mūsu gala meitenēm, līgā, līgā!
Trim strīpām lindraciņi, līgā, līgā!

Viņas mājas meitenēm, līgā, līgā!
Dzelža stīpa gar vēderu, līgā, līgā!
Kad pārtrūka dzelža stīpa, līgā, līgā!
Tad izbira kuceniņi, līgā, līgā!

Ko tu dziedī, bezdvēsele, līgā, līgā!
Mana brāļa nedabūsi, līgā, līgā!
Manam brāļam zīda svārki, līgā, līgā!
Tev ne krekla mugurā, līgā, līgā!

Aucē, Alise Vēgnere, 89 g. v.

Par cik tās vēl bija paglabājušās 20. gadu simta sākumā, manā dzimtajā sētā Varakļānu pagastā Jāņu tradīcijas bija šādas. Tēvs Jāņiem darīja alu un vienu strucīti tau-pīja Pēteriem, jo viņam bija vārds Pēteris. Jāņu vakarā sanāca apkārtnes jaunieši dziedādami mūsu pagalmā. Katram bija galvā Jāņu zāļu vainaks, bet vēl divi brīvi vainaki rokā. No tiem vienu uzlika tēvam un otru mātei galvā. Tēvs atnesa alu, un māte no pagraba atnesa sieru un katram deva pa gabalam. Līgotājus pacienāja ar sieru un alu. Tas bija ap saules rietu. Tēvs un māte pateicās līgotājiem, nojēma savus vainakus no galvas un pakāra istabā uz vadža. Kad tie sakalta, vasarā vēlāk sienu liekot šķūnī, tos vainakus izjauca un piejauca sienam, lai ziemā govīs dotu daudz piena, lai nepaliktu ālavniņas un lai

aitām atskrietu pārītis. Jāņu zāļu vainaki tika uzskatīti kā labas laimes un labklājības nesēji.

Kamēr vēl līgotāji ciemojās un dziedāja pagalmā, tikmēr tēvs sadabūja riteni un uzvilka to augstā kārtī augstākā vietā ārpus mājas. Ritenim klāt piestiprināja salmu kūlīti un darvas podiņu. Ne katru gadu gadījās vecs ritenis. Tad iztika tikai ar salmu sainīti, ko piesēja pie darvas spainīša. Darvas spainītī vēl ielika sveķainus koka gabalus, kuņus tēvs sauca par šakaļiem. Tie ilgi dega. Pēc tam līgotāji aizgāja uz citām mājām. Tomēr bija tikai dažas mājas, resp. saimniecības, kuņās līgotāji iegriezās. Bija arī tādas mājas, kas neizrādīja nekādas intereses par līgošanu: ne līgotāji gāja pie viņiem, ne viņi gāja līgot pie citiem.

Māte pirms saules rieta uz vārtu stabiem uzlika nātru pušķus, lai tie būtu acīs „skaudējam”, kas nakti klīstu apkārt un mēģinātu kaitēt. Tā bija darījuši viņas senči. Pastāvēja uzskats, ka Jāņu nakti ļaunums brīvi klejo. Tāpēc Jāņu vakarā govīs agrāk sadzina laidarā. Tās bija gans sapušķojis ar Jāņu zāļu vainakiem vai bērziņu zariem. Jāņu dienas rītā nesteidzās lopus dzīt agri ganos. Gaidīja, lai drusku novīst rasa, kur pa zāli būtu staigājis kāds skaudējs vai ļaunuma darītājs.

Jāņu priekšvakarā darbus izbeidza agri, noslaucīja pagalmu un visu satīrīja un sakārtoja. Māte lika bērniem novīt sarkanā āboliņa vainaciņu un, kad metās krēsla, viņa to aiznesa un nolika uz krustceliņiem. Mūsu māju tuvumā nebija avota. Avots bija kaimiņu māju tuvumā. Viņi dzīvoja uz augsta kalna, un piekalnē bija avots, no kuņa viņi nesa ūdeni. Mūsu mājā ūdeni nesa no akas. Jāņu vakarā kaimiņi novija sarkanā āboliņa vainaciņu un iemeta avotā.

Par Jāņu vakaru bija vairāki nostāsti. Naktī staigājot apkārt brūna, trekna gov. To vajagot uzrunāt, tad tā

sabirstot zelta naudas čupiņā. Kur zemē esot aprakta zelta nauda, tā Jāņu naktī gailējoties kā ugunskurs. Ja kāds redzot tādu uguni, tai vajagot krist virsū ar izplēstām rokām. Tad uguntiņa sabirstot skanošos zelta naudas gabalos.

Līgotāji atnāca arī Pēterļa dienā, uzlika tēvam galvā zāļu vainakus. Dziedāja Jāņu dziesmas, bet mazāk nekā Jāņu vakarā. Līgotājus tāpat pacienāja ar sieru un alu. Starp līgotājiem Jāņu vakarā bija pārsvarā jaunatne, bet netrūka arī pusmūža un vecāku cilvēku, kas pēc savas dabas bija sabiedriski un mīlēja jautrību.

Motīvs par sevi ir saules rotāšanās Jāņu dienas rītā. Pēc pazīstama uzskata saulīte tūlīt pēc uzlēkšanas rotājot, tas ir, mainot krāsu, kā Raiņa dzejolī Senatne: „Drīz zila, drīz zaļa, drīz sarkana”. Sakarā ar rotāšanās motīvu stāv otrs Jāņu dziesmu piedziedājums Zemgalē „rotā, rotā”, Latgalē „rūtū, rūtū”, ko lieto parallēli piedziedājumam „līgo”.

Ugunskurus uz zemes pie mums nemēdza kurināt. Pastāvēja arī tāda tradīcija, ka Jāņu vakarā augstākā vietā sapulcējās jauni puīši un meitas ar zāļu vainakiem galvā, sēdēja uz zāles un dziedāja Jāņu dziesmas. Uguni nededzināja. Jāņu vakarā apkārtņē varēja redzēt vairākās vietās degošas Jāņu ugunis. Tie bija gaŗā kārtī augstākā vietā pacelti darvas spainīši. Pavasarī, parasti jūnija sākumā, dedzināja darvu un tad vienu spainīti parasti no darvas atliekām un šakaļiem pataupīja Jāņu vakaram.

Nautrānu pagastā 23. jūnija vakarā dedzināja darvas spainīti, kuŗu kopā ar salmu kūli pacēla gaŗā kārtī kaut kur augstākā vietā, lai tālāk redzētu. Kamēr uguns dega, tikmēr dziedāja Jāņu dziesmas. Dedzināja uguni arī uz zemes. Istabā smaržoja miežu plācenis un Jāņu zāles. Jāņu zāles izkaltēja un turēja klētsaugšā līdz ziemei. Kad

govij atskrēja telēns, sausas Jāņu zāles iemērcēja siltā ūdenī un deva govij, lai būtu ražība lopiem un pašiem.

Sienu nekad nesāka pļaut pirms Jāņiem, bet pēc Jāņiem.

Papardes motīvs mūsu pusē bija svešs.

Pēc Jāņiem tēvs teica: „Saulē atlēca”. Tēvs bija novērojis, ka saule savā gaitā no Ziemas svētkiem līdz Jāņiem noiet zināmu attālumu pie apvāršņa un tālāk vairs neiet, bet virzās atpakaļ. Tas būtu gluži tāpat, kā kad saule kā liela bumba veļas pa apvāršņa malu uz priekšu, aizveļas līdz noteiktai vietai, atsitas it kā pret sienu un atlec atpakaļ. Šo teicienu „saule atlec” tēvs lietoja tikai ap Ziemas svētkiem un Jāņiem, jo ap Ziemas svētkiem saule bija sasniegusi savu tālāko punktu pie debesu velves uz dienvidiem, tāpat kā ap Jāņiem sasniedza savu tālāko punktu uz ziemeļiem, un nakts kļuva tik īsa, ka tēvs teica: „Vakara dziesna sniedz roku rīta blāzmai.”

Jāņi ir bijuši latviešu kulta svētki, kur pamatā vairāki motīvi. Saulgrieži vai saules atlēkšana ir tikai viens no tiem.

Jāņus uzskatīja kā pagriezieni no pavasara uz vasaru. Ar Jāņiem sākas jauna raža: zemenes un Jāņu ogas nogatavojas, un siens tiek ievākts. Pirms Jāņiem bija jābeidz sēt vasaras labība; ja iesēj pēc Jāņiem, tā vairs nepagūst nogatavoties, un salna nokož. Ap Jāņiem dzeguzei „aizsmok balss” un tā vairs nekūko.

Viens no Jāņu svētku veciem noslāņojumiem bija dzīves prieka izpausme visā pilnībā. Kā tas ir varējis saglabāties cauri dzimtbūtībai, nabadzībai un beztiesībai, tas ir brīnums pats par sevi. Latviešu tauta arī apspiestībā un beztiesībā dzīvoja savu, garīgi neatkarīgu un valdošai šķirai svešu dzīvi.

Latgalē vairākās vietās dzirdēts, ka Jāņus sauc par „maucinieku dienu”, bet Pēterļa diena ir debesu patrona

diena. Tā salīdzināja abas šīs dienas. Nav domājams, ka paši runātāji izdomāja šo vārdu. Drīzāk gan viņi to būs dzirdējuši no kādas baznīcas autoritātes. Starp Jāņu dziesmām ir arī dažas izlaidīgas, un taisni tas varēja pamudināt stingrās morāles sargus vērsties pret Jāņu tradīcijām visā visumā. Lieta grozās ap bakchisko dzinuli iztraktoties reizi par gadu un, kad alus kauss bija iesildījis sirdi, tad arī valoda palika brīvāka.

Ienācēji nesaprata tautas svētumus, tos apkaņoja un centās iznīdēt, ievēdot dažādus atvietojumus vai vienkārši tos nonicinot. Bet, neskatoties uz to, tauta turējās pie senču ierašām un tā saglabāja savu latvietību.

Leonards Latkovskis.

JĀŅU BURVESTIBAS

Laidars un ganības

Jāņu vakarā visas zāles jāsaplūc, jo no rīta vairs nav derīgas. Saimniece, ja gribēja lai govīs uzreiz apņem vērsus, tad paņēma pīlādža zarus vīstoklī un Jāņu vakarā nobraucīja govīm muguras, sacīdama: „Trū, raibaliņa, trūtī, trūtī!”

Raganas savas govīs pašas izjājušas pēc apkārt skriešanas.

Gana rīkste jāgriez no pīlādža Jāņu vakarā un jāpaglabā līdz nākošam gadam, kad pirmo reizi dzen lopus ganos. Kad ar jauno rīksti lopi pirmās dienas vakarā pārdzīti mājās, rīksti aizbāza kūti aiz sijas. Tad govīs ganos nezuda, bet vienmēr atgriezās mājās. Pagājušā gada rīkste Jāņu vakarā jāsadedzina.

Lielaucē, Anna Eltermāne.

Senāk ļaudis ticēja, ka lopus var noburt, un sevišķi to darīja Jāņu naktī, kādēļ saimnieces pie kūts durvīm sprauda sērmūkšļa zarus un meta dadzi laidarā, lai ragana nodurtos, Jāņu naktī staigādama.

„Skataities, jūs, ļautiņi,
Te brauc septiņi raganas

Slotas kātā uzsēdušas!”
Līdz ko puisis iesaucās,
Visas jūras dibenā.

Zemgalē.

Jāņu vakarā, pirms lopu mājās dzīšanas, noliek zem kūts durvju sliekšņa daļgi ar asmeni uz augšu un lopus dzen pāri. Tad lopi ir droši no raganām. Daļga asmens pārgriež raganām izkārtās mēles.

Sņikerē, Anna Eltermane.

Jāņu naktī kūts pakšos, sienās, jumtā un durvīs jāsprauž dadži, gušņas, nātres un ērkšķi, lai raganas, jājot uz lopu mocībām, sadurstītos un netiktu pie lopiem.

LFK 205, 704.

Ja grib, lai lopi būtu veseli un tos nenoburtu raganas, tad Jāņu vakarā pirms lopu mājās laišanas jānocērt mežā sērmūklis un aiz galotnes jāvelk mājās. Ar to jāizslauka lopu kūts griesti un pats koks jānomet pēc lopu pārdzīšanas pie kūts durvīm.

Zemgalē.

Jāņu vakarā vajaga nolauzt sērmūkšļa zaru un apvilkt aiz galotnes ap kūti — tad zaru aizspraut aiz kūts staba. Tanī gadā saimniekam nenāks burvji lopus burt.

LFK 872, 42, 57.

Jāņu vakarā saimniece ielika traukā degošas ogles, tām virsū uzlika pagājušā gada jāņuzāles un ar tām apkvēpināja govju kūti.

Skrundā.

Jāņu naktī kūts durvis jānosprauž ar nātrēm, lai raganas sadedzinātu.

LFK 135, 52.

Jāņu naktī raganas nolaužot visiem sērmūkšļiem galotnes, lai govīm varētu zagt pienu, jo raganas varot aizdzīt tikai ar Jāņu naktī grieztām sērmūkšļu galotnēm.

Vānē, LFK 230, 250.

Jāņu vakarā no sērmūkšļa zariem iztaisa trīs krustus. Divus krustus piesprauž katrā pusē pie kūts durvīm, trešo zem sliekšņa un apkaisa ar salmiem. Tad dzen govīs pāri. Lopiem nekas vairs ļauns nenotiks.

Berķenē, Lavīze Kuģis.

Jāņu vakarā kūts vidū jāsaliek no sērmūkšļa zariem krusts. Virsū tam jāuzliek salmi. Pie kūts durvīm vēl jānoliek karstos pelnos sutināts bozīs, tad ļauni gari netiekot kūtī.

LFK 84, 8473.

Jāņu vakarā aiznesa uz kūti sērmūkšļa zarus, nātres. Zarus ielika krusteniski kūts logos un durvīs, nātres izkaisīja pa kūti, tad raganas nevar lopus apburt.

Ukros.

Katoļu novados uz oglēm uzlika baznīcā svētītās zāles un ar tām apkvēpināja lopu laidarā visus četrus kaktus un durvīs meta trīsreiz krustus.

Alsungā un Jūrkalnē.

Jāņu nakti uz kūts durvīm ar svētītu krītu (katoļu baznīcā) jāuzvelk četri krustiņi, tad aitas labi padosies.

LFK 3, 452.

Jāņu naktī saimniecei jāiesprauž adatiņa lopu silē, tad raganas, burdamas govīs, nodursies un govīm piens būs pasargāts.

Anneniekos.

Jāņu vakarā pie kūts sliekšņa jānoliek izkopts, tad ragana, burt iedama, pārgriezīs kājas un tad var dabūt zināt, kas tā būrēja.

Garozā, LFK 3440.

Jūrmalnieki lopu silē iesprauda lielās mencu asakas, lai ļaunās laumas pārdurtos un nenoskaustu pienu.

Sakā, Krišs Strauss.

Dadžus un sērmūkšļa zarus lika pie lopu laidara durvīm, lai raganas netiek pie govīm.

Jūrkalnē, Anna Niedoliņš.

Jāņu vakarā dedzina jāņugunis, lai visas raganas apsvilinātu, jo viņas ugunīm pāri skrien strīpā pa gaisu.

Bēnē.

Jāņos no rītiem nedrīkst agri lopus laukā laist; tas aizsarga lopus pret nelaimēm; arī raganas tad apkārt staigājot.

LFK 231, 1499.

Jāņu rītu dzītas govīs ganos neslauktas. Sakot, ka tad ragana notaisījusi visas malas.

LFK 84, 8623.

Jāņu rītu nevajaga slaukt govīs, pēc tam tad ir treks piens.

LFK 584, 62.

Jāņu rītu tikai pēc saules uzlēkšanas lopi ganībās laisti. Vispirms saules stariem vajadzēja apspīdēt raganu vēmekļus un tad tie govīm ir nekaitīgi.

Raunā, Anna Kalniņa.

Jāņu rītā saimiece pirms lopu izdzišanas apstaigāja ganības un samina raganu spļaudekļus.

Rucavā, M. Bērziņš.

Jāņu rītu nedrīkst lopus laist ganībās, jo pa gaisu laižas raganas ar slauktuvēm. Raganas tad izslauc pienu.

Stendē.

Jāņu rītu nelaiž govīs ātrāk ārā, kamēr nav rasa nožuvusi, lai govīs neapēd raganu pēdas.

Tērvetē, Anna Šustere.

Jāņu rītu, ja govīs apēd raganu vēmekļus, tad aprauj pienu, krējums velkas kā sīrups un sviesta nevar sadarīt.

Sakā, J. Kalniņš.

Jāņu rītā govīs laida ganos neslauktas, jo tad iēstie raganu spļaudekļi nevar noraut pienu. Raganu spļaudekļi jāsavāc govīs ragā un jāsadēdzina.

Sņikerē, Anna Eltermāne.

Meitas, meitas,
Glabājiet govīs!
Ragan' tup krūmā,
Slaucene rokā.

Jāņu nakti raganas staigā pa govju pēdām, tur saņemtu priekšautu un ar roku krejo, sacīdamas: „Pakrejo, pakrejo! Tev tās sūkalas, man tas krējums.”

Tērvetē.

Jāņu rītos burves apsedzas ar lakatiem un skrien pa kaimiņu ganībām burt pienu no kaimiņu govīm.

LFK 69, 841.

Viena sieva Jāņu nakti gājusi pa lauku, ar sauju rasu traukdama priekšautā, un saukusi: „Maniem bērniem sviestiņš, pieniņš, viņas bērniem sūkaliņas, sūkaliņas!”

LFK 872, 4194.

Jāņu vakarā, pirms govīs laidarā laida, vecā saimniece tās aplacīja ar ūdeni. To viņa izdarīja tā: slauktuvē ielēja ūdeni, pielēja drusku Lieldienas rītā svētīto ūdeni un ar ūdenī samērcētu sērmūkšļa zaru aprasināja govīs. Tās nu bija pasargātas, un raganas vairs nevarēja govīs noburt.

Dundagā, Anna Sauleslejs.

Ja gribēja, lai pašas govīm būtu daudz piena, tad Jāņu nakti jāapsedzas ar baltu drānu, jāņem slaucene un jāiet kaimiņiem izslaukt govīs.

LFK 17, 1103, 98.

Jāņem kāda lupata vai palags un jāvelk Jāņu rītu pa ganīklu. Tad lupata no rasas top gluži slapja. Slapjumu nogriež slauktuvē un dod govīm. Ja to nedod, tad govīm piens var aprauties.

Dzērvē.

Jāņu rītu raganas apstaigājot ganības un velkot pa rasu divieli teikdamas: „Man pieniņš, krējumiņš, tev sūkalas!” Pēc tam divieli nogriež un šķidrumu ietecina savā slaucenē un dod savām govīm.

Tērvetē.

Lai svešu māju sievai šāda burvestība neizdotos, saimniecei Jāņu rītu it agri, pirms lopus dzen ganos, lopu ceļš savā ganīklā jāapkaisa ar pelniem un sāli.

Zemgalē.

Jāņu rītu nelaida govīs ganībās, bet sapļāva āboliņu un iemeta silēs. Tā govīs bija pasargātas no apburšanas — piena noraušanas, un gani varēja izgulēties.

Zaļeniekos, Jānis Kārklīņš.

Jāņu rītu slaukti gāju
Ar sidraba slauktuvīti
Ar sidraba slauktuvīti
Dimantiņa rasiņā.

LFK.

Govju pinekļos Jāņu vakarā iesieti deviņi mezglī pasarga govīs no raganu apburšanas.

Bukaišos.

Jāņu naktī jācep maize un jāiecep tauku zāle, tad govīm trekns piens.

Tērvetē, LFK 82, 11384.

Jāņu naktī vajagot aitu kūti pie griestiem pakārt divas kopā sasietas slotas. Tad nākošu gadu būs aitām pa pāriem jēru.

Īslīcē, LFK 202, 66.

Jāņu rītu govīs, ganos laižot, pabaroja ar miltu kukulišiem, kur bija iemīcīti ķiploki un sīpoli. Tad lopi palikuši veseli, jo no ķiploku un sīpolu nejaukās smakas baidoties burvji.

Ukros, Vilcē.

Jāņu dienā govīm vajag dot ēst Jāņa zāles, tad govīs dod daudz piena.

Tērvetē, LFK 82, 9317.

Lai govīs meklētu bulļus un nepaliktu ālavas, tad Jāņu rītu vajadzējis pašai saimniecei iet pirtī ar čauksturi* un tai piesiet pirts slotu. Pēc tam čaukstures kātu ieņemt šekumā un iet tā trīs reizes no kūts uz pirti.

Sniķerē.

Ļoti stingri raudzījās, lai Jāņu rītu svešas sievas vai vīri nestaigātu pa lopu ganībām, jo tie esot ļauni cilvēki, kas nobuŗot lopus.

Rucavā.

Jāņu nakti vajag nošķīt zirņus ar visiem ziediem un Ziemsvētku nakti iet baznīcā. Tad var redzēt, kuŗa ir burve. Burvēm esot spainis uz rokas.

Tērvetē, LFK 84, 87.

Jāņu vakarā saimniekam vajag apgāzt ecēšas otrādi, kad vilkači nes kūtī raganas, lai nodurtos uz tām.

LFK 3454.

Zirgi

Jāņu nakti zirģus nedrīkst vest ganībās, tad burvis tos visu nakti tramda un jādina.

Kalvenē.

---

* Čauksture — maizes krāsns slota.

Jāņu rītu zirgi pirms ganos laišanas jāizpeldina straujā ūdenī. Tad nobrauka pāri mugurai ar roku, uzmet krustu. Tad vienmēr zirgi būs veseli un nekāds ļaunums tiem nevarēs piemesties.

Bēnē.

Saimnieks pats Jāņu rītā veda savus kumeliņus ganībās. Ielaižot aplokā, tas aizbāza kārti un uzsauca: „Ai, Ūsiņ, Ūsulīti, Glabā manus kumeliņus!”

Skrīveros.

Jāņu nakti zirgi jāved mājās; ja nevedot, tad Jānis ar dzelzs zāli barojot.

LFK 302, 1552.

Kāds saimnieks neticējis vecajām gudrībām un izvedis Jāņu nakti zirgus ganībās. No rīta tie bijuši nosvīduši un neēduši. Vienam zirgam visa mugura bijusi ar krējumu notašķīta.

Embūtē, A. Pārups.

Ekas, dārzi, lauki

Jāņu vakarā sētsvidus jāizkaisa ar nātrēm, lai raganas nestaigā.

Secē, LFK 302, 1512.

Jāņu vakarā vārti jāappušķo ar cērmaukšu zariem, tad raganas netiek sētā.

Jāņu nakti raganas līda pie klētiņas skatīties, kur gul meitas, puīši; raganu skatiens izjauca nodomātās derības. Gadījās, ka puisis meitu piegulēja, bet neprecēja.

Lai raganas skatu norobežotu, klētiņā ačgārni pakāra

sērmūkšļa zaru; ja ragana skatījās, tai sāpēja acis un tā ļaunu nevarēja nodarīt.

Vecmuižā.

Ja Jāņos ēkas izgriezno ar sērmūkšļu zariem, tad tās ir pasargātas no ļauna. Burvju atgaidīšanai lietoja arī apses mietus, asus dadžus, izkaptis un ecēšas.

Stendē, LFK 107, 48.

Sērmūkšļa zarus Jāņos sprauda gan pie durvīm, gan pie gultas galiem, lai nelabais sapņos nerādās un pasarga no ļaunuma.

Zemgalē.

Jāņu nakti vienmēr saimniekam un saimniecei jāturas savā sētā. Viņi drīkst aiziet uz kalniņu pie pūdeles papricāties, bet nekad nedrīkst sētu atstāt tukšu. Raganas var ielavīties mājā un izdarīt lielu postu.

Nīcā, Andžs Rugājs.

Jāņu vakarā nebūs neko dot no mājas laukā, jo tad nobuņot.

LFK 82, 10927.

Jāņu vakarā raganas cenšas apburt akas ūdeni, dārzājus un visu, kas atstāts bez uzraudzības, tādēļ saimnieki nekad neatstāj māju bez uzraudzības, jo šīs nekauņas ielavas istabā, apbuņ ēdamo un arī guļas vietas.

Kolkasragā.

Jāņu vakarā jāsargās izdot naudu vai mantu, tad būs vairāk ienākumu nekā izdevumu.

Tērvetē, Rozenberga.

Limbažos saimnieki bija atstājuši māju bez uzraudzības, un raganas ne tikai lopus apbūrušas, bet arī aku. Puisis nācis pēc alus un redzējis, ka vecākā ragana būrusi: „Appuškoju baltu gaili Ar sarkanu dzīpariņu. Lai smird un pūst visu vasaru!” To teikdama, akā iemetusi olu un pati aizbēgusi.

Ūdens smirdējis un nav bijis lietojams.

Limbažos, P. Paucītis.

Lai sakņu dārzos viss labi padotos — augtu, Jāņu vakarā vagu galā jānoliek lielāks akmens, tad kāļi un bietes augs akmens lielumā.

Penkulē.

Kāposti un kāļi Zāļu dienas vakarā jāaplaista ar kūts vircu, tad tie augs griezdamies.

Ērgļos.

Kāpostiem aug lielas galviņas, ja Jāņu dienas rītā pirms saules lēkta saimniece kaila ap katru kāpostu uz vagas apvelk lielu loku.

Blīdienē.

Ja gribēja, lai labi augtu sīpoli, tad Jāņu vakarā ar papēdi vajadzēja izcelt kādu sīpolu no dobes un turpat atstāt līdz rītam, kad atkal to iebāž zemē.

Nīgrandē.

Lai kāpostus nemaitātu kāpostu kukaiņi, tad Zāļu dienas rītā ap katru stādu jāapbārsta nedaudz kaļķu.

Neretā.

Ja Jāņu nakti guļ, tad labība krīt veldrē.

LFK 230, 117.

Jāņu nakti nedrīkst gulēt, ja to dara, tad labība krīt
veldrē.

Tērvetē.

Jāņu nakti nevajag iet gulēt, tad lini nesakrīt veldrē.
LFK 3, 445.

Jāņu nakti vajag iet aplūkot visu labību, tad aug liela
labība.

Garozā, LFK, 3, 174.

Istabās pirms Jāņiem jāiznīcina visas mušas. Dažreiz
pieteica „mušu kaķu” un katrs sita. Bērniem pat solīja
godalgas par mušu sišanu. Ja to nedara, tad mušu pie-
vaislojas visai daudz.

Nīgrandē, Ieva Daukše.

Līdz Jāņiem nedrīkst nosist neviena oda, ja to dara,
tad pēc Jāņiem tā vietā rodas tūkstošiem.

Tērvetē, Anna Šnore.

Sērmūkšlis

No kokiem visizplatītākais bija sērmūkšlis (pīlādzis).
To lietoja kā līdzekli pret nelabiem gariem, velniem, ra-
ganām un skauģiem. Ar to Jāņu vakarā un arī Lielās
Piektdienas vakarā apsprauda kūts durvis, lai ļaunais gars
neiet kūtī un neapbuļ lopus.

Jāņu vakarā ar sērmūkšļa zariem jānosprauž no savas
saimniecības ceļš, tanī virzienā aizies visi kurmjī.

Ar sērmūkšļa rungu var nosist vilkus, raganas, spīga-
nas u. c.; tā jāgriež Jāņu naktī, tāpat arī sērmūkšļa zāri,
jo virsotnes tiem Jāņu rītā pirms saules lēkta nolauž, ap-

graiza, apzelē, nokož velns, nelabais, vai arī raganas jādelējot, lai viņas ar tām nevarētu pērt.

Sērmūkšļa zariem jāstāv istabā, kamēr lapas nokaltušas, tad tās jānobrauka, turot aiz galotnes un braukot uz resgali, jāsalauž 9 gabalos; tos izmētā krustām šķērsām pa istabu un pēc laika iebāž gultas maisos. Tad ļaunums nenāk istabā.

Tāpat, kad govīs pārdzen, aiz vārtiem un kūts durvīm iedur pīlādža zarus zemē, lai raganas lopus nenobur. Sērmūkšli velk mājās aiz galotnes pa sētu, tad neienāk raganas, arī zagļi; ar to apsprauž istabas, lai velns neapstāj, tāpat apsprauž vārtus un gultas galus. Sērmūkšļa zarus, tāpat dadžus, sprauž ap visiem laukiem, lai kupli aug labība.

LFK.

Papardes zieds

Papardes zieda ieraudzīšana ir uz laimi. Kas ierauga Jāņu naktī pulksten 12 papardes ziedu, tas būs laimīgs.

Rūjiņa, 17, 1953, 208.

Ir daudz teiku un nostāstu par papardes ziedu un tiem drošsirdīgajiem, kas, nebaidoties no baigas nakts vientulības, ne ļaunajiem gariem, ieguvuši ziedu, kas nesis laimi un bagātību. Pašā Jāņu pusnaktī ar lielu troksni atveņoties šis burvīgais zieds; viņa vēja nestās ziedlapiņas dziedot kā lakstīgalas un izstarojot noslēpumainu, zeltainu spīdumu.

Pēteris Retelis.

Jāņu naktī pulksten divpadsmitos vajag aiziet uz mežu tādā vietā, kur ir papardes. Paklāj zem paparžu krūma mutautiņu, tad no vienas lapas birst zemē sidraba ziediņi;

pašam cilvēkam vajag skatīties uz mutautiņu, kur birst paparžu ziedi. Un viņam apkārt kauks visādi zvēri un čūskas. Ja cilvēks paskatās uz šiem zvēriem, tad viņš nomirst; ja tas var pavadīt pusnakts laiku, tad tam vajag izraut to lapu no zemes, kuņai ir nobiruši sudraba ziediņi. Uz to saknīti var redzēt līgavas vai līgavaiņa vārdu, tad tas cilvēka vārds, ko redz uz saknītes, piepildoties, tad tas (jeb tā) braucot precībās pēc kādas nedēļas jeb mēneša.

466, 48 L. p., Bātē.

Jāņu nakti vajagot gulēt papardēs ar dievvārdu grāmatu, tad, ko vēloties, viss piepildoties.

Garozā, LFK 3, 453.

Jāņu naktī ziedot papardes un cirvja kātam lapas plaukstot.

Grenčos, LFK 234, 278.

Jāņu naktī jaunieši iet meklēt papardes ziedu. Kam to izdodas atrast, tas ir visgudrākais un vislaimīgākais. Meklētājam jābūt postalām kājās, tad ziediņš nemanot iebirst postalās.

Ukros.

Kas grib redzēt papardes ziedu, tam Jāņu nakti pašā pusnaktī jāiet uz mežu un jānogriež pilādžu runga. Tad noiet pie papardes cera un nometas ceļos, ar rungu apvelkot ap sevi trīs reizes apkārt. Jāskatās ir vienīgi uz papardi. Zieda plaukšanas brīdī aiz muguras var dzirdēt dažādu negantu zvēru kaukšanu un rūkšanu, bet sāņus uz tiem nedrīkst no papardes acis nolaist. Ja zieds atveras, tad tas uzreiz jānorauj un jāietin zīda nēzdogā. Ja pie papardes cera tāpat paskatās sāņus, tad zieds neuzzied.

Tērvetē, Anna Stankēviča.

Papardes ziedu atrod tikai drošais un centīgais, kas neбайдās iet cīņā pat ar nelabo. Zieds jāiet meklēt tieši saulgriežu pusnaktī, un tas uzzied ar lielu troksni, bet viņu paņem līdz ļauni gari un zvēri. Viss jāpārvar, un papardes zieds būs tavš.

Cēsīs, Līze Ozola.

Jāņu naktī vajagot iet uz mežu ar zīda lakatu apsegušamies un paņemt līdz dzelzs nūju. Mežā būs apvilkt trīs lokus ar sevi, tad nosēsties loku vidū. Tas varot redzēt papardes ziedam.

LFK, 3, 449.

Skaistums un veselība

Zāļu dienas vakarā ne tikvien līgoja, bet arī rūpējās par lopu un cilvēku veselību. Meitas pievērsa vērību savam skaistumam.

Dārzā un sētmalās auga mārrutki. Meitas izraka sakni, saberza un ar sulu nomazgāja seju. Pēc kāda laika apmazgāja ar piena sūkalām. Āda kļuva mīksta un tīra.

Jūrkalnē, Barbara Cērpiņa.

Zāļu dienas pēcpusdienā meitas gāja pirtī pērties un ar olas dzeltenumu mazgāja matus, bet ar Jāņa alu izskaloja. Mati tad visu gadu bija veselīgi, spīdīgi un gali cirtojās.

Jaunpiebalgā.

Lai āda būtu samtaina un tīra, Jāņu vakarā tā jāmazgā tikko izslauktā pienā un jāsaka: „Lai man ābelziedu daiļumiņš!”

Biržos.

Lai iegūtu skaistumu vai lai paturētu to, Jāņu naktī jāmazgājas rasā.

LFK 107, 49.

Jāņu naktī meitām jāmazgājas ar kviešu rasu, lai būtu baltas un skaistas.

Latgalē, LFK 306, 46.

Ja grib, lai augtu gaži mati, tad Jāņu nakti jārok pārpardes saknes, jāsamērcē degvīnā un jāiesvaida galvas ādā.

Ukros.

Ja gribēja, lai mati būtu sprogaini, tad Jāņu rītu, saulei lecot, tie jāasukā pie apīņiem un jāslapē ar rasu.

Aucē.

Jāņu nakti jābūt mundram, tad visu vasaru būs vesels un darbs labi padosies.

Krustpilī.

Ja Jāņu nakti gulēja, tad ar miegu aplaidās, ka vienmēr bija jāsnauž visu gadu.

Mūrmuižā, Līze Boleviča.

Jāņu naktī pat slimie nedrīkstēja gulēt. Parasti tos ar visu gultu vai uz nestavām iznesa pie Jāņu pūdeles. Sevišķi tiem, kam bija muskuļos sāpes, pēc apsildīšanas un pār ugunsroku lēkšanas kaites pārstāja.

Užavā, A. Balodis.

Ar krītamā kaiti slimie jāved pie jāņuguns un jāsabaida, lai kaite uznāktu. Ja tas izdodas, tad krītamā kaite neatkārtojas.

Biržos, Anna Rudziņa.

Mūsu pusē Jāņu nakti pie pūdeles nesa arī slimos cilvēkus. Tie sildījās pie ugunskura, priecājās līdz ar veselajiem un aizmirsā savu slimību. Dažam arī kaite pārgāja.

Apriķos, A. Dambītis.

Papardes sagrieza tieši Jāņu vakarā, nolika izkaltēties un tad sasmalcināja. Kaltējumu iebāza gultas cisu maisā un guldināja uz tā slimos ar muguras kaitēm.

Zūrās, Ieva Kalēja.

Zāļu dienā vajaga sarakt papardes saknes, apliet ar spirtu un ar to ārstēt visādas kaulu kaites.

Sniķerē, Anna Retiga.

Ja uz papardēm gulēs, tad nebūs nekādas kaulu kaites un arī blusas nekodīs.

Iecavā.

Lai acis būtu veselas un varētu labi redzēt, tad caur Jāņu vainagu jāskatās ugunī un jāsaka: „Lai Jānīša ugunīņa stiprina manas acu zīles, spēcina pašas acis, lai visu gadu labi redzēt varu!”

Valmieras apkārtnē, Marta Dēruma

ZILĒŠANA

Mīlestība un precības

Jāņu dienas rītā jānogriež papardes kāts pie pašas pamatnes; uz nogriezuma būs redzams kāds burts. Uz tā burta sāksies nākamā vīra vai sievas vārds.

Talsos, 230, 191.

Uz Jāņiem gultas maisu piebāž ar papardēm. Saprņī tad redzēs, ka nākamais atnāks un pasniegs papardes ziedu.

Iecavā.

Ja meita gribēja uzzināt patīkamā puisi vārdu, viņa paņēma melnās papardes sakni un Jāņu naktī aizgāja uz krustceļa. Pašā pusnaktī sakne jāpārgriež; tur spožiem burtiem būs rakstīts puisi vārds.

Stendē.

Jauni ļaudis, bet sevišķi meitas Jāņu vakarā dažādi pareģoja savu nākotni. Jāņu rītu, gulēt ejot, viņas palika zem pagalvja iecerētā vārdu, ko uzrakstīja uz papīriša. Līdz nolika arī neapraktītu papīrīti. Uzceļoties meita vienu papīrīti izņēma. Ja tas gadījās ar puisi vārdu, tad drīzumā būs kāzas.

Sniķerē.

Meitas Jāņu vakarā, gulēt iedamas, liek sev zem pagalvja divus jānīšu (*erigaron acer*) pušķus: vienu izplaukušu, otru neizplaukušu. Ja rītā neizplaukušais pušķis izplaucis, tad nākamā gadā precēsies, ja nē, tad neapprecēsies.

LFK 118, 16.

Jāņu nakti jānoģērbjas gluži kailam un jāiet gulēt. Kuŗš sapnī pados kādu drēbes gabalu, tas apprecēs.

Skaistkalnē, LFK 205, 234.

Priekš Jāņiem jāiet pirtī, jānomazgājas un ārā ar slotu jānopeŗas; no kuŗas puses dzirdēs puīšu balsis, uz to apprecēsies.

Latgalē.

Jāņu dienā vainags jāsvieŗ bēŗza virsotnē, lai tas pakārtos; ja nepakārsies, tad neapprecēsies.

Vakarā, gulēt ejot, zem spilvena jāpaliek vainags, tad sapnī redzēs savu līgavaini.

Jānopin 5 vainagi, trīs iedomātiem puīšiem, ceturto sev un piekto bez vārda. Četri vainagi jāiesvieŗ diķī, katrā stūrī pa vienam un savs vidū. Ar kuŗu vainagu savs būs rītā sagājis kopā, tas būs vīrs.

Jāņu vakarā jāsapin trejdeviņu puķu vainags un jānoliek uz krustcelēm; ja pa nakti vainags nozudis, tad šinī gadā apprecēsies.

Latgalē, LFK 449, 223.

Uz kristceļu vya vaiņaku, pi kam puķes salosa uz treju teirumu, tad sviŗ obelē, ja vaiņaks pasakar, tad izīs pi veira, ja nepasakar, tad neizīs.

Andrupienē, 243, 36 Rz.

Jāņu vakarā meitas vij vainagus un plkst. 12-os met kokā un skaita; cik reizes neizdodas uzmet, ka vainags paliktu kokā, tik gadus viņa būs vēl meitās. Ja uzmet pirmo reizi, tad tai gadā precas.

LFK 17, 1062, 78.

Jāņu vakarā meitas pina kroņus un svieda uz jumta; ja kronis palika, tad to gadu precēsies.

Sniķerē, Anna Vidiņa.

Jāņu vakarā zīlēja arī šādi: paņem sarkanu bieti, iesien vainagā un sveiž ozolā; ja no bietes kāds gabals notrūkst — tad kāzas, bet ja netrūkst, tad bēres.

Bikestos.

Jāņu vakarā vajaga pīt vainagu un nerunāt ne ar vienu, ar visu vainagu aiziet gulēt, no rīta aiznest pie tuvākā koka un sviest tanī vainagu, — ja ieķēras koka zaros, tad sviedējs apprecēsies.

Garozā, LFK 3,444.

Meitas, kas dejojot un līgojot vēl nebija izzīlējušas savu nākamo, steidzās to izdarīt pirms saules lēkta. Ja grib uzzināt savu mīlāko, lai novij no trejdeviņām puķēm vainagu un lai sveiž ozolā; ja vainags iemetas ozola zarā, tad tajā gadā apprecēsies, ja nokritīs zemē, tad ne; brīv sviest trīs reizes.

Ungurmuižā, 92, 106.

Tīkodamas zināt, kas nākotnē gaidāms, meitas met eglītē vainadziņu; ja mestais vainadziņš paliek eglītē karājoties, tad viņu drīz izprecēs; bet cikreiz vainadziņš no eglītes nokrīt, tik gadu vēl jāgaida.

LFK 1400, 261.

Ja jaunava grib dabūt zināt, vai nākošo gadu apprecēsies, tad tai jānopin kronis ar deviņādām puķītēm un, saulei noejot, jāmet vītolā; ja kronis paliek kokā, tad izies tautās; ja ne, tad vēl jāgaida.

LFK 1400, 501.

Līdzīgs ticējums: meitas gāja šūpoties liepiņā; kuŗai no viņām nolūza zars, tai Laima nesmaidīja — tai būs atraitnis arājiņš.

LFK 1400, 19138.

Jūrmalā — Kurzemē, meitas aizgāja uz jūrmalu un svieda ūdenī vainagus. Ja vainags lēni peld pa straumi — drīzumā būs kāzas, ja griežas uz vietas riņķī — pazaudēs iecerēto puisi, bet ja nogrimst dzelmē, tad jāpaliek vecmeitās. Tāpēc meitas savus vainagus darināja no viegliem ziediem un lapiņām, lai tik negrimtu dibenā.

Mūsu pusē gan nesauca Jāņu vainags, bet gan Jāņu kronis. Es tik tā pateicu pa pilsētas modei.

Jūrkalnē, Ķērsa Balode.

Citkārt arī mēdza Jāņu naktī, kad pusnakts tuvojās, pie upes uguni uzskurt; kāda meita tad paņēma vainagu, no septiņām puķītēm pītu, piegāja pie upes un tur to iemeta. Citas meitas pie ugunsblāzmas skatījās uz peldošo vainadziņu un dziedāja: „Jau pagalam vainadziņš”.

LFK 1400, 5509.

Jāņos kroņus svieda upē. Ja griezās trīs reizes riņķī, tad dabūs precēties.

Jaunpilī.

Zāļu dienā jaunieši sapulcējās pļavā un no dažādiem ziediem un lapām pina vainagus zināmam, nezināmam

un pašam savu. Vakarā jās viež mārķā. Jāņu dienas rītā jāiet un jāskatās, kuŗš kronīts ir tuvāk pie tava pagājis — piepeldējis, svešais vai zināmais, kuŗš tuvāk, tas būs līgavainis vai arī līgava.

Rz. Drīcēnos, 449, 215.

Jāņu vakarā meitas iet lūkoties ūdenī, jo tad dabū redzēt savu nākošo brūtganu.

1400, 499.

Jāņu naktī vajagot iet skatīties upē. Kas upē parādīsies, ar to iznākšot precēties.

LFK 11753.

Nakts tumsā meitas un puīši gāja uz tilta un skatījās ūdens līmenī; gadījās arī tur kādu seju ieraudzīt, un tas bija nākamais.

Alsungā, Anna Eņģelis.

Ja gribi uzzināt, vai iedomātais mīļākais mīl, tad jāpaņem pārūs desmit smilgu (var arī mazāk vai vairāk). Pašam neskatoties, jāsasaista resgaļus un galotnes pa divi kopā, tā ka iznāk riņķis. Ja iznāk, tad mīl, ja neiznāk, tad nemīl.

Drīcēnos, LFK 449, 217.

Jāņu naktī vajagot iet uz tīrumu un sapīt divas sauļas rudzu vārpu. Ja vārpas esot otrā rītā atpinušās vaļā, tad pinējs to gadu apprecēsies.

LFK, 11790.

Zāļu dienā meitas saplūca āboliņu, to nolika klētī. Jāņu rītā gāja un skatījās āboliņa lapiņās. Ja gadījās četrslapu āboliņš, tad bija laime. Tad tas tūliņ jāapēd, lai kļūst

laimīgs. Ja gadās, ka divas galviņas āboliņa uz viena kātiņa, tad drīz būs kāzas.

Alsungā, Čūkstos, Miklaševiča.

Zilēja arī ar dzeguzītēm. Jāņu vakarā meitas gāja dzeguzes puķes rakt, un, ja izrok sakni, kas izskatās kā divas rokas, tad būs jāprecas.

Alsungā.

Jāņu nakti iet uz pļavu rakt dzeguzītes; ja rociņas ir kopā saķērušās, tad tas to gadu apprecēsies, ja nav saķērušās — neapprecēsies.

Skaistkalnē, 205, 183.

Jāņu vakarā salasa ziedus ar skaitu pa pārim, nopin vainagu un uzliek galvā. Kas guļot nāk vainagu ņemt, tas to gadu apprecēs.

Garozā, LFK 3, 443.

Jāņu vakarā jauni puisi un meitas plūkāja pīpeņu ziedu. Vienu lapiņu apzīmēja par iecerēto. Tad izrāva ziedu lapiņas un skaitīja: „Būs — nebūs. Būs — nebūs.” Ja apzīmētai lapiņai iznāca — būs, tad iecerētais apprecēs.

Sniķerē, Anna Vidiņa.

Meitas par brūtgāniem zilējot, ņem pīpenes un arī kumelītes, izrauj pa vienai ziedlapiņai un saka: „Mīlē, no sirds, ar sāpēm, mazdrusciņ, nemaz.”

Secē, 180, 10 JK.

Arī: margrietiņas lapiņas plucinot: „Mīlē no sirds, ar sāpēm, līdz nāvei, mazdrusciņ, nemaz.”

Limbažos, 17, 237, 177.

Neprecētiem cilvēkiem Jāņu vakarā jāizrok zemē bedrīte un velēna ar smilts pusi uz virsu jāpārliiek bedrītei pāri. Ja nakti bedrītē būs iekritis kāds kukainītis, tad bedrītes racējs precēsies.

Penkulē.

Jāņu vakarā jāizgriež trīs četrstūrainas velentiņas un jāatstāj tāpat stāvot. Jāņu rītā jāiet raudzīties, — ja zem velentiņām ir kāds kukainītis, tad to gadu apprecēsies. Ja zem pirmā, tad apprecēsies ātri, zem otra — drusku vēlāk, zem trešā — tikai uz gada beigām.

Skaistkalnē, LFK 205, 238.

Ja grib sev pievilkt kādu patīkamu puisī, tad Jāņu naktī pulksten divpadsmitos vajag noķert sikspārni un nest uz mežu, kur dzīvu to aprakt skudru pūznī. Pēc tam jāskrien uz mājām, skrienot jāaizbāž ausis. Ja dzirdēs sikspārņa bļaušanu, tad paliks kurls. Pēc kāda laika jāaiziet salasīt noēstie kauliņi, starp kuņiem atradīsies kruķītis un kāsītis. Tad slepus ar kāsīti jāpieķer puisī drēbēm un jāvelk uz savu pusi. Puisis tad skries pakaļ kā traks. Bet, ja grib no viņa vaļā tikt, tad paņem kruķīti un atgrūž.

Anneniekos, Anete Mainiece.

Kurzemē, Katrīna Cērpiņa.

Dāgaļu puisis bija iecerējis saimnieka vienīgo meitu Madi, bet šī uz Juzi pat acu nemetusi. Kulšanas laikā Juzis no Mēmās Mades vīra dabūjis kāsīti, ko Jāņu naktī savā jaunībā ieguvis Mades Mārtiņš, kas pēc tam pat valodu zaudējis un arī dzirdi. Juzis ar kruķīti pieķēris Mades lindrakiem un šī kā traka bijusi pēc puisī.

Visi kaimiņi brīnījušies par Dāgaļu Mades pieķeršanos Juzim, jo tai netrūcis bagātu un izskatīgu saimniekdēlu,

bet zinātāji teikuši, ka Juzis no Mārtaņa ieguvis sikspārņa kruķīti un kāsīti. Ar pēdējo tas piekāšējis lepno Dāgaļu meitu.

Gudeniekos, Pūteļu saimniece.

Muotes nūlīk sovōm meitōm zam loškys, tī kur juos guļ, blūdu ar iudeni un uz tuos kūceņus, un uz tim kūcenim sīra gabaleni. Ja naktī redz, ka kaidis puisis īs par upi, da-jōs un sīru lauvs pa pusei un dūs jai, tys byus jōs izradzā-tais, pi tuo izīs par sīvu.

Mērdzenē, 312, 270, L. dz.

Juoņa dīnas vokorā pīlej blūdā iudini. Pataisa nu skalenim tyltu, lai jis plōvoj blūdā. Poša (jauna meita) atsagulst un, kū redzēs sapnī, kas jū puorvess par tyltu, jo braucējs byus skaists, lobā zyrgā un rotūs, to izīdama pi veira dzeivōs bogōta. Jo nalobūs rotūs puorvess, to dzeive byus gryuta. Tai var paredzēt arī, kaidis byus nuo-kūšais bryutgōns.

Jāsmuižā, 325, 1048 D.

Laime, bagātība, mūža ilgums

Jāņu vakarā jānoplūc laimes puķe un jāaizsprauž istabā vai klētī aiz sijas. Ja Jāņu rītā ziedu galviņas uzplauku-šas labi platas, tad spraudējam gaidāma laime, ja nē, tad nev cerams nekas labs.

LFK 118, 49.

Smaržīgo āboliņu vajaga Jāņa naktī pagalvī likt; kad viņš uzzied, tad tā ir laime.

LFK 11814.

Jāņu naktī pareģo arī miršanu. Pie kuŗa gultas ātrāk meijas novītīs, tas mirs (179, 109). Pie griestiem katram jāpiesprauž jānīši; ja nedēļas laikā tie izplaukst, tad dzīvos, ja nē, tad mirs (349, 109). Lai laimi redzētu, Jāņu vakarā jāvēra baltas čūskas gaļa un jāēd. Laime ir arī, ja ierauga un paceļ Jāņu tārpiņu.

Jāņu vakarā katram ģimenes loceklim jāatnes pa vienam jumim (latg. duaradži); kuŗš līdz rītam kuplāk uzplauks, tam būs kuplāka laime. Ja neuzplauks nemaz, tad tāds cilvēks drīz nomirs.

Latgalē.

Arī mūsu dienās vēl meitas mēdz Jāņos vainagus pīt, klētīs, istabās un citās vietās pakārt un paglabāt, tad atkal pēc kāda laika aplūko, gribēdamas savus mūža gadus dabūt zināt no tam, cik zaļš vainags palicis, vai arī novītis. Šos vainagus tad iemet ūdenī, un katrs vainags, kas peld un negrimst, ir zīme, ka meita, ja maz, tad vienu gadu vēl sadzīvošot.

LFK 1400 5507—8.

Ja grib iegūt apslēptas bagātības, tad vajag iet tādās vietās, kur velns naudu žāvējot. Ja pietiek drosmes uzsviest uz ugunsкура savu cepuri, tad naudas lāde paliek zemes virsū un drošsirdīgais puisis kļūst bagātnieks.

Apslēptās bagātības ir arī citādi apzīmētas: uz tām vietām deg zilās uguntiņas un dažās vietās parādās gaišās drānās tērpta jaunava.

Andrejs Eņģelis, 79 g. v.

Jūrkalnes pagasta Lanceniekos pēc līgošanas saimnieks izvedis zirgus paganīt vecās mājas vietā un iemidzis. Nebijis vēl lāga iemidzis, kad kāds viņu modinājis un teicis:

„Skaties, svēteļa lizdas pakājē velns žāvē naudu! Ej nu saņem!”

Lancenieks pametis skatu uz veco alksni, kuŗā atradusies svēteļa lizda, un redzējis, ka liesmas iet līdz augšējiem koka zariem. Viņš pārbijies, skrējis mājās un modinājis saimnieci. Šī uzcēlusies, izberzusi no acīm miegu, bet nekā neredzējusi. Uguns bijusi pazudusi. Nākošā naktī Lancenieks atkal sapnī redzējis vīru ar naudas podu rokā. Tas rādījis naudu un teicis: „Tev, tikai tev vienam ir novēlēti šie dukāti, kas guļ zem vecā alksņa aprakti. Tu neproti savu laimi saņemt.”

Pēc viena gada Lancenieku saimnieks Rīvas upē noslīka, naudu nesaņēmis.

Jūrkalnē, Katrīna Cērpiņa, 72 g. v.

Jāņu naktī meitām un puisiem jālec pār ugunskuru, tad būs daudz naudas.

Anneniekos, Lizete Račevska.

Lai kļūtu bagāts, tad Jāņu naktī jāstaigā ar kurpēm par rasu. Kurpēs sabirušā rasa pārvēršas par naudu.

LFK 1668, 10745.

TEIKAS PAR BURVJIEM, RAGANĀM, VELNIEM UN LIETUVĒNU

Vilkači un raganas, kā arī burvji, turējās uz vienu roku, bet dažkārt tie bija ienaidnieki. Sevišķi viņu darbība atšķīrās Jāņos. Burvji bijuši uz vienu roku ar velnu un tam visādas ziņas un cilvēku labumu pienesuši, kādēļ pats nelabais tos ieredzējis. Vilkači un raganas šo burvju darbību centušies ierobežot un dažkārt aizkavēt.

Ja Jāņos savos skrējienos sastapušās raganas ar burvjiem un skauģiem, tad izcēlies savstarpējs naidis un plēšanās. Skauģis apskaudis raganu darbību. Ja tam gadījās atrast raganu apburtās akas, kur tās centās nolikt aprunātu olu, tad skauģis to iznīcināja, lai viss labums taptu viņam. Cilvēki cīnījās pret šiem ļaunajiem gariem, kas sevišķi darbīgi bija Saulgriežu naktī. Līdzeklis pret visu ļaunumu bija lauku, dārzu pušķošana, apdziedāšana, Jāņu lampu dedzināšana, lai apspīd ar gaišumu druvas un sētas. Ja burvji un citi nelabie gari, kas saules pagrieziena naktī klejo apkārt, labības ziedus nomaitā, tad būs nabadzīgs gads: daudz tukšu vārpu.

Koknesē, B. Liepiņš.

Reiz kādās mājās raganas Jāņos sanākušas izslaukt govīs un nocirpt aitas. Vienreiz kāds drošsirdīgs puisis apņēmis raganas sagūstīt. Tas lūdzis saimniecei, lai tā nemet

dadžus lopu laidarā un nespauž sērmūkšļus pie kūts, jo viņš palikšot sargos.

Kad jāpabērni bijuši aizgājuši uz kaimiņiem darvas mucu — pūdeli dedzināt un saimnieki, aizvadijuši līgotājus, sēdējuši savā kambarī, puisis paņēmis sauju sērmūkšļa zaru un noslēpies zem lopu siles. Necik ilgi, raganas klāt — sākušas slaukt govīs un cirpt aitas.

Kad tas bijis padarīts, viena prasījusi otrai: „Cik tu, māsiņ, nocirpi?” Otra atkal prasījusi: „Cik tu, māsiņ, izslauci?” Bet puisis, gudrinieks, pa to laiku izlīdis no savas paslēptuves un uztaisījis sērmūkšļa krustiņus, ko piespraudis pie durvīm un virs lūkas.

Tīklīdz raganas pacēlušās gaisā un gribējušas pa lūku aizlaisties, tūlīņ atsitušās pret noliktiem krustiņiem un nu nokritušas atpakaļ, tā ka izlējušas visu saslaukto pienu un izkaisījušas vilnu. Puisis, to redzēdams, sācis smieties. Tad raganas viņu ieraudzījušas. Nu sākusies cīņa. Raganas puisim uzbrukušas, bet šis tik turējis sērmūkšļa riksti sev priekšā. Tā kaut kā viņš izticis no kūts ārā un devies uz istabu. Kad atskrējuši ļaudis, tad raganas bijušas jau gabalā. Kūtī tikai atrasta izkaisīta vilna un izlaistīts piens.

Zemgalē.

Reiz stāstītāja krustmāte Jāņu nakti ganījusi govīs. Tā senāk bijis parasts. Te ieraudzījusi starp govīm nejauku bābu. Gane sākusi bārties. Tad sieva pazudusi. Tā bijusi ragana, kas gribējusi burt govīs. No tā laika nekad vairs viena Jāņu nakti neganījusi.

LFK 32, 1329.

Pūteļu saimniece bijusi liela ragana. Viņa skrējusi Jāņu un Lielās Piektās nakti apkārt, citiem apburdama lopus, tādējādi citu labumu savelkot sev.

Reiz kādu rītu saimniece steigusies uz pagrabu, bet meita tai slepeni sekojusi. Bet par brīnumu meita nav atradusi saimnieci, bet gan lielu čūsku, kas pērusies piena toverī un arī pati vēmusi pienu.

Meita skrējusi augšā un visai saimei izstāstījusi, ka saimniecei čūska vemj pienu un krējumu, kādēļ mūsmājās tik daudz piena esot.

Visa saime aizgājusi, jo negribējusi tādu pienu ēst.

Alsungā, Andrejs Eņģelis, 79 g. v.

Senos laikos, kad gribēja apburt kaimiņam govīs, tad Jāņu nakti paņēma slauceni uz vienas rokas un divi uz otras rokas un gāja pa kaimiņu ganībām, kur divi vilka pa rasu un slapjumu nogrieza slaucenē. Šo darbību izvedot, sacīja: „Puse tev, puse man!” Pēc tam sakrāto rasu deva iedzert savām govīm. Tām tad piens bija vairāk, bet kaimiņam mazāk.

Sniķerē, A. Eltermane, 85 g. v.

Jāņu naktī cilvēki izdarīja visas izdarības — burvestības. Tā Jāņu naktī Sniķerē kāds saimnieks paņēmis govīs apaušus un skrējis pa lauku sacīdams: „Kreju, kreju, bet ne visu!” Tā saucis vairākas reizes. Tad apaušus pārnēsis mājās un pakāris kūti pie griestiem. Ar šo izdarību domāja, ka tad govīm būs treknš piens.

Sniķerē, D. Rozenfelds, 72 g. v.

Saimnieces, kuņas bijušas lielas burves, Jāņu nakti skrējušas ar čauksturi apkārt, lopus burdamas. Pēc izskrišanās piegājušas pie sava laidara durvīm, situšas ar čaukstures kātu pie tām un saukušas: „Piens kā akni, sviests kā māli! Citam sit, citam kauj, līdz nosit pagalam.”

Bukaišos, Anna Ozola.

Kažu mājas saimniece bijusi liela burve. Jāņu vakarā pie šīs raganas atnākušas citas raganas. Ganu zēns gulējis gultā un visu redzējis, bet izlicies aizmidzis. Raganas aizdedzinājušas sveci un likušas pie zēna pēdām, lai zinātu, cik viņš cieti aizmidzis. Bet šīs cietis un kājas nepakustinājis. Raganas nu sākušas apspriesties un darboties. Nez' no kurienes izvilkušas tādu pudeli un iesmērējušas sev padusēs un tūliņ pazudušas.

Kad visas raganas aizskrējušas, ganu zēns uzcēlies un paņēmis pudeli, gribēdams rīkoties tāpat, bet drošības dēļ piesējies pie stellēm un tad tikai iesmērējis paduses. Bet te nu viņu kā kāds vējš sagrābis, un ar visām stellēm tas aizskrējis pa gaisu.

Noskrējis līdz Biļļu muižas laidaram, kur stelles apstājušās. Nu ganu zēns ieraudzījis, ka arī raganas ir še, ka tām rokās slaucenes. Viņas slaukušas govīs teikdamas: „Pieniņš kā ūdentiņš, krējumiņš slaucenē!” Te raganas ieraudzījušas šo, un saimniece teikusi: „Vai, Janci, kur tad tu te gadijies?” Jancis nu izstāstījis. Tad raganas nobūrušas viņu, lai stelles to nes atpakaļ uz mājām; bet pieteikušas, lai tikai neskatoties atpakaļ.

Šis skrien, skrien, te iedomājas, ka vajaga atskatīties, vai arī visas raganas tam pakaļ skrien. Viņš aizmirsis, ka nav brīv atpakaļ skatīties, un krīt ar visām stellēm zemē. Stelles iekrīt ezerā, bet puika nokrīt turpat uz ezera krasta. Šis atraisījies no stellēm un gājis uz mājām. Div' dienas sagājis un tad tikai ticis mājās; tik tālu tā Biļļu muiža bijusi. Vēlāk braukuši arī stellēm pakaļ.

Mežotnē, LFK 23, 2971.

Kādreiz viens saimnieka puisis Jāņa rītā aizvedis zirgu ganībās. Mājās nākot, saticis raganu, kas nobūrusi puīša saimnieka govīs, lai tās nedotu daudz piena. Ragana skrējusi pa govīs pēdām un blāvusi: „Būt ir piens, bet nav.”

Puisis nemanot pieskrējis raganai klāt un sācis ar iemauktiem zvelēt pa muguru. Iemaukti palikuši balti un no tiem sācis tecēt piens.

Mājās puisis notikumu pastāstījis saimniecei un parādījis arī kreimotos iemauktus. Saimniece iemauktus nomazgājusi, bet kreimoto ūdeni iedevusi savām govīm.

No tā laika govīm piena bijis daudz un arī kreima netrūcis.

Ukros, Anna Salmiņa.

Kādu Jāņu rītu kāds puisis nācis no lauka mājās, jo bijis aizvedis zirgus ganībās. Ejot viņš ieraudzījis sievu, kas gājusi ar slauceni rokās pa tīrumu un saukusi: „Kreju, kreju, kreju, kreju, kreju!”

Puisis, pakal iedams, vilcis ar zirga apaušiem pa zemi un teicis: „Man viss, man viss!”

Mājās pārgājis, puisis pakāris apaušus pie klēts uz naglas. Pēc laiciņa no apaušiem sācis pilēt krējums. Tanī dienā otrās mājas saimniecei nosprāgusi govys. Nu puisis sapratis, ka sieva ir bijusi ragana.

Anneniekos, Anna Veidenbauma.

Senāk Jāņu naktī skrēja apkārt raganas un nobūra laukus un lopus.

Kāda Kurmenes saimniece arī bijusi liela burve. Tā noģērbusies plika un aizskrējusi ar slauktuvi rokā uz otras mājas ganībām. Tur viņa staigājusi un kļuvis pie sevis sacījusi: „Man tas sviestiņš, tev tās sūkaliņas!”

Noburtās saimnieces govīm tad bijis pavisam vājš piens, tīri kā sūkalas. Burvei sviesta nebijis kur likt, ēdusi visa mājas saime.

Kurmenē, Grieta Lagzdiņa, 77 g. v.

Svitenes pagastā Kažu mājās bijusi savādniece, liela ragana. Jāņu vakarā viņa nav ļāvusi puisiem jāņugunis dedzināt, lai nesadedzinātu raganas. Toties viņa devusi puisiem dzert, cik tik grib. Jāņu vakarā ragana paņēmusi maisu, gājusi laukiem apkārt un teikusi: „Ņem, ņem pusi, ņem ņem pusi!”

To noskatījies, mājas puisis, arī paņēmdams maisu, uzmaucis to sev galvā, lai nepazīst. Viņš gājis raganai blakus un teicis: „Neņem, neņem, neņem visu!”

Saimniece (ragana) prasījusi puisim, kas šis esot. Bet puisis tik gājis viņai blakus un teicis: „Neņem, neņem, neņem visu!”

Saimniece nospļāvusies un aizskrējusi uz mājām, jo no buršanas nekas nav iznācis.

Dobelē, LFK 1576, 462.

Pūteļu saimniece mūsu apkārtnē bija izdaudzzināta par lielu vizini un arī labdari. Viņa ne tikvien ārstēja visādas kaites, bet arī atvilusi kaimiņiem svētību kūtīs un druvās. Pūtelieni netrūka nekā, un saimes ļaudis ēda biezienu un krējumu, cik tik patika. Ļaudis brīnījās un nevarēja saprast, kur visa tā pilnība nāk.

Reiz Jāņu naktī gani, lopus ganīdami, aizmiguši, jo satikušies ar kaimiņu ganiem un visu nakti dziedājuši. Kad tie no rīta atmodušies, govīs vairs ganībās neatraduši. Nu viņi skraidījuši, lopus meklēdami. Beidzot govīs atraduši Spoku puli (tā sauc purvainu vietu netālu no Pūteļiem). Tur gani redzējuši Pūtelieni lecam ap govīm un sakām: „Man tas kreimiņš, man tas labumiņš, tev tās sūkaliņas!”

No tā laika varējuši govīs ganīt vistreknākajā ābolā, bet piens bijis zilgans, bez krējuma. Nu visi zinājuši, ka

Pūteliene ir burve, un saimes ļaudis no viņas sētas aizgājuši, jo viss labums nācis no citu lopiem.

Ulmalē, Lanceniekos, Barbara Cērpiņa, 83 g. v.

Tērvetes Kannenieku māju puisis reiz Jāņu nakti gājis ganībās zirgus apraudzīt. Iedams tas ieraudzījis, ka viņa saimnieces māte ar slauceni un dvieli rokā staigā pa kaimiņu ganībām. Dvieli viņa vilkusi pa rasu un ik pa brīdim to nogriezusi slaucenē.

Puisis paslēpies turpat krūmos, lai redzētu, kas tālāk notiks. Nebijis arī ilgi jāgaida. Drīz pakalnā saskrējusi vairākas raganas un tūdaļ pārvērtušās par zirgiem. Arī saimnieces māte pārvērtusies par palsu ķēvi. Puisis nu vairs negaidījis. Izskrējis žigli no krūma, uzmetis ķēvei apaušus galvā un pats uzlēcis mugurā. Ar otriem apaušiem viņš zvelējis ķēvei pa sāniem un trencis apkārt kalnam. Apauši kļuvuši balti, un no tiem pilējis krējums. Saimnieces māte lūgusies, lai laižot vaļā un nesitot, jo gauži sāpot. Puisis beidzot paklausījis, un ķēve atkal pārvērtusies par veco saimnieci. Puisis apaušus nogriezis, krējumu aiznesis un ielējis savas mātes vājās gosniņas mutē. No tās reizes tā biezu krējumu vien devusi, un spalva palikusi spīdīga.

Tērvetē, Kristis Bārs.

Vecos laikos kāda saimniece bijusi liela burve. Jāņu nakti viņa paņēmusi palagu, vilkusi pa otra saimnieka ganībām un dziedājusi: „Nemu, ņemu, bet ne visu!”

Pārgājusi mājās, viņa nogriezusi palagā sakrājušos rasu slaucenē un iemīcījusi tur rudzu miltus. No mīklas viņa pataisījusi mazus apaļus kamoliņus, kuņus iedevusi savām govīm. Pēc tam ar palagu noslaucījusi visām govīm muguras un tad palagu uzklājusi uz sētas vārtiem. Ar to buršana nav bijusi vēl galā.

Tad viņa paņēmusi čauksturi un steigusies uz pirti. Tur viņa kādu laiciņu palikusi. Pēc tam jāteniski uzkāpusi uz čaukstures kāta un jājusi atmuguriski ārā uz laidara pusi. Tur viņa izrāvusi no čaukstures dažus zariņus un pakaisījusi zem govju kājām.

Vilkdama pa zemi palagu, viņa izbūrusi kaimiņu govīm visu krējumu.

Visu šo kaimiņienes izdarību noskatījies otras mājas puisis. Tas bijis izvedis zirgus ganībās un tam rokās bijuši apauši. Viņš apaušus vilcis pa kaimiņienes ganībām un teicis: „Ņemu, ņemu, bet ne visu!”

Pārnācis mājās, puisis apaušus pakāris vadzī. No rīta ļaudis piecēlušies un ieraudzījuši, ka no apaušiem tek krējums lejā. Tanīs mājās visu gadu bijis daudz piena un krējuma, bet tai saimniecei, kas staigājusi ar palagu, krējuma nebijis nemaz.

Sniķerē, Anete Bērtule.

Man nobeidzās govs, kad, pirmo dienu ganībās izdzenot, to pārdzina mājās.

Pārdzina, izslauca, un, kad gāju dzīt laukā, redzu, ka govs jau beigta.

Novelku ādu un izšķēržu, lai redzētu, kāda kaite govij ir, bet nekādas nav. Es zinu, ka man riebja otras mājas saimnieks. Jau pagājušā gadā, kad pirmo reizi izlaidu ganos, tad otras mājas saimnieks izgāja lopus skatīties, kādi tie ir. Paņēmis valgu rokā un nolaidis gar sāniem, viņš tad pa robežu vien ap ganību gāja apkārt. Tad viņš atnāca mājās un, uz lielā staba uzsviedis valgu, savilka cilpu cieti; nostāvēja brītiņu, tad nosvieda valgu zemē un iegāja istabā.

Es arī iegāju istabā un redzēju, ka saule jau pusdienā. Saucu ganus mājās. Tad iznāk otras mājas saimnieks, ve-

cais Vamzis. Es noslēpos nātrēs, lai noklausītos, ko vecais teiks. Jau nāk govš mājā, stīva kā ilks.

Neaizmirsti Jāņu vakarā ņemt pīlādža lapas un vilkt sev pakaļ un aizspraut kūti aiz griestiem. Bet uz vienas rīkstes jāuzvelk trīs krusti. Ar to tad jāiet Jāņu rītā priekš saules lēkta uz otra saimnieka lopu kūti. Jāsīt tik stipri, lai rīkstei gals notrūkst. Kad tas padarīts, tad nāc mājās un neskaties nekur! Rīksti iemet ugunskurā, tad redzēs, kā kaimiņam klāsies. Tad viņam visas govīs paliks ālavas un nav vairs labas turēšanai. Tad burvis nāks un sacīs: „Ko lai daru, mani neierauga govīs?” Tik neva-jaga ļaut burvim ko paņemt. Ja viņš nāk, tad vajaga sist ar visu spēku viņam pa muguru ar pīlādža rīksti, tad viss burvības spēks viņam zūd.

Vecumnieki, LFK 161, 2401.

Senos laikos raganas nenāca ne no kādas viņpasaules malas, bet bija tādi paši cilvēki kā citi. Tepat Elejas Jaisaišu meitas bijušas iemācījušās burt un Jāņu nakti skrējušas pa citu ganībām un kūtīm, lopus burdamas. Ja kāda govš nedeva pienu, tad teica, ka ragana nobūrusi.

Vilcē, Anna Sīpola.

Es pate negribēju klausīt vecu ļaužu tenkām, kamēr pate to nepiedzīvoju. Mana govš Jāņu nakti bija apburta un vairs nedeva piena. Tesmenis sprāgst vai pušu, bet piena nevar izslaukt.

Beidzot saņēmu dūšu un gāju pie vārdotājas. Viņa apvārdoja siļķi un lika dot govij ačgārni apēst. Pēc tam govš sāka pienu dot, bet bija kā pustraka: lēca gar sienām maurodama. Tad aizgāju pie tās pašas vārdotājas žēloties. Šoreiz viņa vairs zāles nedeva, bet nāca pate man līdz. Vārdotāja izslauca no katra pupa trīs reizes krusteniski

pienu, un govš tapa vesela. Vecīte, prom iedama, man pieteica vairs pliku pienu no kūts uz istabu nenest, lai sveša acs to neredzētu un neapburtu. Tais laikos grūti nācās burvi uzzināt. Tas arvien savu amatu prata slēpt.

Jāņu nakti raganas apsplāuda zāli un krūmus. Ja govš šos spļaudekļus ieēd, tad nīkuļo un nedod piena. To es pate piedzīvoju ar otras kalpa sievas brūnaļu.

Jūle Tausķevica, 83 g. v.

Mežotnes Trunās reiz dzīvojusi ragana. Vienreiz tā atnākusi uz Dumpīšiem un apvēmusi sienu. Bet gadījies, ka Dumpīšos dzīvojis kāds vīrs, kas zinājis pateikt, kas darāms. Viņš ieteicis, lai vēmekļus ieliek ragā un pakar dūmos; tad ragana nākšot dzert prasīt, bet lai, no Dieva puses, nedodot, citādi raganai nekas nekaitēšot.

Sieva tā arī izdarījusi. Dabūjusi govš ragu, ielikusi tur vēmekļus, aizbāzusi ciet un pakārusi skurstenī. Te otrā dienā — kā tad — ragana klāt gan. Prasa, lai dodot dzert. Šie saka, ka ūdens nav un neviens neies uz avotu pakal. Bet ragana ierauga kaktā spaini ar ūdeni, ātri tam klāt un nodzēras. Pēc tam aiziet projām smiedamās.

Mežotnē, Ieva Kalniņš.

Jāņu naktī satikušies divi burvji un sākuši lielīties, ko katrs spējot izdarīt. Viens pataisījis kārklam melnas lapas, bet zaļas vairs nevarējis dabūt. Bet otrs burvis ar savām burvestībām bijis stiprāks, tas kārklam spējis lapas padarīt atkal zaļas.

Anneniekos.

Kurzemē, Apriķu krogū, satikušies divi vareni burvji. Sākuši dzert un strīdēties savā starpā, kušš stiprāks. Viens teicis, ka šis esot uz vienu roku ar pašu elles jaunkungu,

kas šim visur palīdzot, bet otrs to apstrīdējis, jo pēdējā saiešanā saulgriežu naktī vecais velns nosaucis visus savus slavenos kalpus, bet viņu — Zaļkāji neesot pie-minējis. Burvji pasūtījuši katrs dzērienu kausu un tad tos pirms dzeršanas apbūruši. Alus putas, šņākdamas kā čūskas, šāvušās gaisos, bet burvji kausus likuši pie lūpām un dzēruši stenēdami. Trešos kausus izdzēruši pustukšus, bet tad abi putām uz lūpām nokrituši zemē un bijuši uz vietas beigti.

Pēc tam Apriķu un Salienas apkārtnē vairs burvji nebijuši manīti, jo vecie aizgāja, savu gudrību jauniem neatstājot.

Ziemupē, Kārlis Jaunarājs.

Leišos dzīvojušas trīs raganas. Nedēļu priekš Jāņu vakara tā viena teikusi: „Māsiņas, kur ņemsim bišu stropu, ko uz jūru laisties?” „Kaimiņu dārzā ir jauns bišu strops, ar to varam laisties.” Puišis, to noklausījies, Jāņu vakarā jau pirmais ielīdis stropā. Šis laidušās — strops skrējis kā auka; bet abas jaunās raganas tomēr vēl brīnījušās: „Diezin, kāpēc mums neiet tik aši kā pagājušo gadu?” Nobraukušas pie jūras, raganas nokāpušas no stropa, gājušas gar jūras malu zāles plūkt, tā savādi murminādamas. Kad pagājušas tālāk, puišis arī saplūcis zāles.

Kad mājās pārbraukuši, puišis slepeni klausījies ārpusē pie loga, ko jaunās raganas mātei teikšot. Teikušas: „Māt, mēs jau esam mājās. Kur tu tik ilgi biji?” Vecene atteikusi: „Gāju uz citām mājām atburt svētību.”

Raganas aizgājušas gulēt. Bet puišis aizsteidzies pie tiesas kunga, rādījis saplūktās zāles un izstāstījis visu, ko pieredzējis. Tiesnesis licis citām saimniecēm svētību atburt atpakaļ un tad visas trīs raganas licis sadedzināt.

Svitenē, Matūru Atis.

Ja grib dabūt velnu redzēt, tad Jāņu nakti jānostājas plikam vārtu starpā.

Zaļeniekos, LFK 17, 1103, 98.

Tas bija ap Jāņiem. Viens puisis vedis sienu mājās, bet ceļā vezums apgāzies. Laiks bijis tumšs, neviena cilvēka nav tuvumā bijis. Puisis sapīcis un iesaucies: „Ka to vezumu velns parautu!” Tā arī bijis, velns klāt. Viņš teicis: „Nāc cīkstīties!” Puisis atteicis: „Nu tad ar Dieva palīgu!” „Nē, nāc bez Dieva,” teicis velns. Puisis atkal otrreiz atkārtojis: „Tad ar Dieva palīgu!” Bet velns nav bijis mierā un teicis: „Nāc taču bez Dieva palīga!” „Nu, iešu ar’ bez Dieva palīga!” atteicis puisis un sācis cīkstīties.

Tā velns puisi uzvarējis un pārlauzis muguru.

Staļģene, LFK 70, 77.

Kāds puisis Jāņu rītā pēc lopu izdzišanas ganībās gulējis rijā aizmidzis. Tikko iemidzis, viņš redzējis, ka pa rijas durvīm ienāk maza meitenīte ar sveci rokā. Mazā tuvojusies puisim un pamazām sākusi kāpt tam virsū. Vispirms uzkāpusi uz kājām, tad gājusi uz krūtīm. Tūliņ arī puisis jutis, ka viņu spiež nepanesams smagums. Puisis bijis dzirdējis, ka pret lietuvēnu varot glābties, ja kustinot kreisās kājas mazo pirkstiņu. Tad arī drīz jutis, ka smagums zūd, un redzējis, ka meitene nokāpj no viņa. Puisis vaicājis mazajai, kur šī dzīvojojot. Tā atbildējusi, ka esot nogalināts meitas bērns, kas nav kristīts un dzīvojojot kadiķu krūmā blakām ganu ceļam.

Puisi uzmodinājis gaišs saules stars, kas spīdējis caur durvju šķirbu viņam tieši acīs. Brokastlaikā puisis pastāstījis savu sapni. Mājinieki tad viņam teikuši, ka viņa sapnis esot tuvu patiesībai, jo minētajā kadiķu krūmā tiešām atraduši nobeigtu bērnu.

Aucē, Jāzeps Vildavs.

Reiz kāda sieva Jāņu vakarā aizgājusi uz Dobeles pili un gribējusi salauzt meijas, ar ko izpušķot savu istabu. Viņa salauzusi meijas un gājusi uz mājām. Piegājusi pie vieniem vārtiem; viņai tur pretī stāvējis liels lācis. Tad gājusi pie otriem vārtiem. Bet tur sēdējis vēl lielāks lācis. Šis sievai zvēlis ar savu ķepu, ka viņa pārbijusies un sa-sista nostāvējusi ārpus sētas līdz rīta ausmai.

Dobelē, LFK 1576, 1707.

PIELIKUMI

Jāņi Latgalē *

24. jūniju katoļu baznīca svin par godu Sv. Jānim Kristītājam. Prof. K. Straubergs Latviešu konversācijas vārdnīcas VII sējumā 13877. lpp. saka, ka Jāņu vakaru un Jāņu dienu 23. un 24. latviešu tautas tradīcijas nesaista ar Jāni Kristītāju kā Rietumeiropā. Tas pats jāattiecina arī uz Latgali. No materiāliem, kas man bija pieietami, redzams, ka kristīgā elementa Jāņu tradīcijās maz. Latviešu tautasdziesmās plaši atspoguļojas mistiskais Jāņu kults; tur Jānis daudzina kā auglības (dabas svētības) devējs un sargātājs. T. dz. par Jāni no Latgales ir sniedzis vairākas E. Volters min. grāmatā un dažas ir uzņēmis K. Barons savā krājumā. Man izdevās maz atzīmēt tipiskās Jāņu dziesmas un arī senās tradīcijas mazāk uzglabājušās, tomēr ticējumi sniedz zināmu pārskatu par rītiem svētības un auglības veicināšanai, par aizsargāšanos pret ļauniem gariem un burvjiem, par apslēpto bagātību atklāšanos. Tāpat arī populāra ir zīlēšana par jauno ļaužu likteni.

Zāļu vakarā jaunatne mēdz salasīties rudzu laukā uz kāda augstāka uzkalna, lai parotātu resp. palīgotu. Refrēnu „rūto” Jāņu dziesmām lietā Ludzas un Rēzeknes apr., bet Daugavpils un Jaunlatgales apr. līgo.

Vēl ir uzglabājusies paraža dedzināt darvas mucas un kurināt ugunsroku.

Jāņu dziesmu saturs ir: jaunu ļaužu liktenis, vasara, auglība etc., bet tipisku dziesmu par pašu Jāni Latgalē uzglabājies mazāk. Sniedzu te dažus dziesmu piemērus, ko Jāņu laikā „rūtoj”.

---

* Pielikumos ievietoti daži agrāk publicēti, bet tagad grūti pieejami materiāli par Jāņu svinēšanu.

1. *Jōneišam daudzi bērnu, Rūto, rūto!*
Kai tam druļas ubogam;   ”
Cytu vede, cytu nese,   ”
Cyts tecēja kōjeņom.   ”
2. *Rūtoj saule, rūtoj bite*
Pa tū lelū teirumeņu.
Saule sīnu izkaltē,
Bite zīdu izlasē.
3. *Ai pa celi, ūzuleņ,*
Ai vysim zavenim.
Ai pa celi, brōļsu mōsa,
Ai (ar) vysom teleišom.
4. *Zīdi, zīdi, rudzu vōrpa,*
Deveņom aileņom,
Muns bōleņš klēti taisa
Devenim orūdim.

Dr. A. Tichovskis rakstu krājumā *Ceļi*,
Rīgā 1935.

Jāņu svinēšana Dienvidlatgalē

Savas bērības atmiņas dzimtajā pusē Dienvidlatgalē par Jāņu dienas svinēšanu vēl atceros šodien. Tās saistās ar vasaru pirms Pirmā pasaules kaŗa. Mans tēvs bija iepircis no vācu muižnieka Keislera (Keussler) viensētu Bukumuižas pagastā, un tanī vasarā mūsu sētā bija bieži ciemiņi tēva un mātes tuvākie un tālākie radī, kas gribēja redzēt jauno saimniecību un vietu, kuŗā dzīvojam. Kādā saulainā pēcpusdienā ciemiņu bija vairāk nekā citām reizēm. No istabas galdus iznesa pagalmā zem kokiem, pārklāja ar baltiem, pašaustiem galdautiem. Visi bija svētdienas drēbēs, jautri un daudz dziedāja. No dziesmām man piemiņā uz visiem laikiem ir palicis tāds pantīņš

Jōneits kōpe ūzulāi, Rūto, rūto!
Bite kūde dybynāi, Rūto, rūto!

... Atceros arī kādu dziedātāju, tēva tālāku radnieku (vēlāk to pazīnu kā asprātīgu humoristu, Jezupu Kanašonku, no Cirsavas), kas vadīja visas rotāšanas dziesmas. Vakarā tika aizdedzināts augsti

kārts galā pacelts vecs ritenis; bija ieradušies kaimiņi, visi dziedāja...

Vēlāk, pēc kara un jukām jau kā skolnieks Jāņu svinēšanu atceros daudz labāk. Jāņu dienas priekšvakarā tīrumos un sētā darbus izbeidza ap launaga laiku. Sēta bija uzkopta, pagalms notīrīts. Klēts paspārnē kā goda sardzē, ciemiņus gaidot, rindā kairināja saulē nobrūnoti, kabi izkaltuši ķimeņoti Jāņu sieri. (Par tiem garšgāki līdz šim nevienā zemē nav atrasti!) Īstā Jāņu dienas atnākšana skaitījās tikai ar Jāņu zāļu — *kodeilu* saplūkšanu, ko klēpjiem sanesa istabā, zili violetus ziedus, kas smaržoja kā dāboliņš. No kodeilām tad pina vainagus un izpušķoja istabas vai salika traukus un novietoja uz galda. Tāpat pēc vecām paražām šos augus saplautus vai saplūktus deva govīm, kad ganiņš Jāņu vakarā tās pārdzina no ganībām. Visam tam bija svētku ieskaņas sajūta. Un kur gan svētkiem ir vairāk svinīguma kā savā sētā? Viss sanēja vasaras vakara klusumā un gaidās. Pati daba it kā kūsāja savu auglību zem saules, ko karalienes godā šovakar taisījās pacelt rotātāju dziesmas ļaužu barā.

Ieklausoties tālumā, jau šur tur izdzirda vairākus balsus dziedam. Tie bija kaimiņi: ņipuroņu, cirsoņu, rukšoņu jaunās meitas un puīši, lai rudzu ežmalēs sapītu vainagus un sila malās sameklētu īstās Jāņu zāles — kodeilas. Tukšām rokām dziesma neskanēja. Kad ar saules norietu pakalnos iedegās gunis un dziesmu stiprums pieauga, tā bija zīme, ka vakara klusums sakustējies. Tad mēs vēl uzmanīgāk klausījāmies dziedāšanu un pēc tās spriedām, uz kuŗu pusi virzās jāpotāju bars. Katrai sētai tas bija pagodinājums, ka Jāņu dziesmu dziedātāji tai nepagāja garām. Tas deva iespēju mājiniekiem pievienoties un iet līdzī dziedātājiem uz citām mājām. Mājās viss bija sagatavots ciemiņu uzņemšanai. Kad dziedātāju bars sanāca pagalmā, tiem pretī izgāja saimniece un saimnieks. Alus un siers bija cienasts jāņabērniem, bet katrs no rotātāju pulka dalībniekiem centās pasniegt saimniekam un saimniecei tīrumā salasītos ziedus, vainagus un kodeilu pušķi. Pasniegt kādas citas tumsā salasītas zāles, kā to kurzemnieki dziesmā saka: „Visa bija Jāņu zāle, Ko plūc Jāņu vakarā” — Latgalē, vismaz manā pusē, skaitījās nepieklājīgi, pat apvainojoši. Arī ar ozola vainagiem dziedātāju pulki bez vajadzības un iemesla nebija izšķērdīgi. Ozolus taupīja. Jāņu vakarā goda vietā bija Jāņu zāles vai kodeilas (tautas izrunā arī kodeilys), kas ziedēja tieši ap Jāņu dienas laiku; ozolu vainagi ir jaunāko laiku parādība, kā attāls citu leģendu atdarinājums.

pagānu laikiem un tikai vēl ļoti reti kur sastopama. Saka, ka govns nesot svētību. Tās vainagi glabājami līdz 24. decembrim un Ziemsvētku vakarā iejaucami lopu barībā." Pēc augšā minētās procesijas

Saimnieces godam piederēja bez sētas cienasta jāņabērniem dot līdz vienu vai (atkarībā no viesu daudzuma) vairākus sierus. Alus, protams, līdz netika dots, jo iereibušus vai, kā pie mums sacīja, „girtus” pulkā nemanīja. Jāņu dienai viscauri bija nopietnas tautas tradīcijas raksturs, lai gan tai bija izsacīta jautrības, dzīves prieka un brīžam asprātīga humora noskaņa. Nekādas iedzeršanas vai dzīru svētki (par kādiem tos dažkārt pārvērtā pēdējos gados) tie tautas izpratnē nebija. Rotāšana bija skaistuma cildināšana. Visskaitākajā dabas rotā bija tērpusies daba, un pret to nevarēja palikt vienaldzīgās tautas aistētiskās izjūtas. Drīzāk tā bija dzirkstīga noreibšana no skaistuma, kas vakara mijkrēslī lika izbrist rasotās takas un baltas miglas palagiem klātās plavas no kaimiņa uz kaimiņu, dziesmu rotas kamolam nepārtrūkstot un neapstājoties līdz vēlai naktij.

Aleksandrs Batņa. Izvilkums no Acta Latgalica, 19.

Divi senu Jāņu tradīciju apraksti

Divas no Latvijas cēlušās baltvācietes savās atmiņās liecina par kādu senu mītoloģisku, visai nozīmīgu Jāņu tradīciju, kas agrāk nav bijusi aprakstīta.

Savu bērības dienu piedzīvojumu un pārdzīvojumu atstāstījumos Ilze Foigta (Ilse von Voigt) 1946. gadā raksta: „Jāņi! Vasaras saulgrieži! Tās ir skanošas, gaišas melodijas, ko es saklausu un kas mani ved atpakaļ tālu, tālu uz austrumiem manas bērības dzimtenē.” Aprakstot gatavošanos uz svētkiem un to svinēšanu, autore min Jāņu zāles, meijas, kalves, kas smaržojušas visos kaktos, Jāņu sieru, Jāņu alu, grezni tērptos jāņabērnus, Jāņu dziesmas un arī to, ka visur valdījusi tīrība un kārtība.

Kad visa saime sapulcējusies Jāņu kalnā, noticis sekojošais: „Tad nāca no kūtim neparasts gājiens. Lopu meita un citas kalpones uzveda svētku laukumā vainagiem apkārtu melnu govī. Katra raga galā bija piestiprināta degoša svece. Kad govns un tās pavadones gāja apkārt svētku laukumam, iestājās dziļš klusums. Pēc tam gājiens atkal pazuda kūts virzienā. Šī paraža saglabājusies no senlatviešu un

aizdedzinātas jāņugunis un sākusies vispārēja jautrība, dainošana un dejošana.*

Mia Muniera-Wroblevski (Munier-Wroblewski) apraksta to pašu paražu, šķiet vēl primitīvāku, savās bērnības atmiņās. „Man bija laime uzaugt Ziemeļkurzemes dziļajos mežos, kur, pilsētu civilizācijas neskartas, bija vēl saglabājušās sensenās paražas. Vienreiz es svinēju Jāņus savas vecmātes māsas (*Grosstante*) Lizetes Harmsenes (Harm-sen) mājās. Tā bija ļoti vientuļa muiža uz Abavas krasta, tālu prom no apdzīvotām vietām. Skaistie krasta meži varēja lepoties ar floru un faunu, kas gandrīz vienīgi sastopama mūža mežos. Tur es redzēju kādu senu paražu, kas uz mani atstāja neizdzēšamu iespaidu. Pirms svētku laukumā sākās jautrība, divas balti aizsegušās (*ver-mummte*) sievietes, kas līdzinājās seno pagānu priesterienēm, veda apkārt muižas laukumam govi, melnu kā ogli, apzeltītiem ragiem, pie kuņģiem bija piestiprinātas divas degošas sveces. Klātesošo vidū valdīja klusums; vīrieši stāvēja atsegtām galvām, sievietes saliktām rokām. Tikai tad, kad priesterienes ar svētību izdalītāju lopu bija atkal pazudušas skatītāju acīm, visi priecīgu prātu devās uz svētku kalnu.”**

Emma Lauberte

---

* Eugen Fehrle, *Feste und Volksbräuche im Jahreslauf europäischer Völker*. Kassel 1955, 164—165. lpp.

** Mia Munier Wroblewski, *Feste und Ferien, Jugenderinnerungen*. Hannover-Döhren 1964.

SUMMARY IN ENGLISH

Jāņi is one of the most multifarious and most joyful festivals of the Latvian people. It is celebrated on June 23rd, on Midsummer Eve. The feast was a symbol of fertility among cattle and in the fields, and last but not least among humans. It was a celebration of vitality and the deeply throbbing life itself.

The celebration of Jāņi has been cultivated throughout centuries among the Latvians and has been developed by that people into a traditional observance, though the original meaning of parts of the religious rites is now merged in oblivion. Jāņi is mentioned in more than two and a half thousand Latvian folk songs created by the people for that special occasion.

The mythical figure who embodies the creative forces of nature is called Jānis (the name of the Midsummer festival Jāņi is the plural form of Jānis). His arrival is announced in the following folk song:

*After having ridden the whole year round
Jānis arrives this eve.
How the ground thuds when he rides,
How the spurs chime when he dismounts!*

Jānis is considered a benefactor. He provides for the welfare of the country. Every year, without exception, he arrives to take care of his children and to see whether everything is as it should be: whether every task has been performed in time and order, whether everybody has been industrious, that his people does not suffer from any shortages and does not live in misery or distress, and, finally, whether the old traditions are duly kept: whether the fire of Jāņi is kindled, the gates decorated, the beer brewed, the cheese of Jāņi made, and the name of Jānis praised in songs. He comes also as a giver of gifts: for the young lads he brings marten hats and bestows jewels upon the maidens.

The feast of Jāņi commenced on June 23rd at sunset, lasted the whole night, and was concluded by sunrise. On that eve medicinal herbs were gathered whose healing power would last during the whole year. The belief was that the power of fertility was strongest at the solstice. The old traditional name of June 23rd is the "Day of Herbs".

As among all Indo-Europeans the summer solstice played an important role among the Latvians. When the time of blossoming is over, grain and fruit develop. That time arouses the farmer's well-founded concern. The beneficent powers, among them Jānis, promoted the transformation of the blossoms into grain and fruit. However, the evil spirits tried to harm them. During the night of Jāņi, the struggle between good and evil became stronger and stronger. The people aided in furthering the transformation. A certain magic action was performed to obstruct the passage of all evils: envy, hail, hoarfrost. To protect themselves from being bewitched, the farmers did not give away anything from the farm on the eve of Jāņi. In order to become rich, one had to roll in the dewy grass on the eve of Jāņi. If two birch besoms were tied together in the shape of a cross and hung up in the stable, the ewe would bear twin lambs. The cabbage would grow very big, if the farmer's wife went naked into the kitchen garden at daybreak and drew a circle around each of the plants. Witches were hindered from breaking into the stables by the placing of needles, fishbones, and thistles on the thresholds and in the mangers. Scythes and crosses made of mountain ash branches were also put to use.

To make their amorous longings come true, the young girls tried by various kinds of witchcraft to acquire a suitor or to get sight of him. On the eve of Jāņi, the young girls wound wreaths and threw them up on an oak-tree. If the wreath remained hanging, the girl believed that she would be married that year. With the wreath on her head, the young girl went to bed in the morn of Jāņi. If in her dream she saw somebody take off her wreath, he was the one to be her suitor. In the night of Jāņi, the young girls went to the riverbank or to the seashore to try to catch sight of the wooer's face in the water. The roots of the fern were cut diagonally. If a letter could be seen in the cut, this was the initial letter of the suitor's name. The cuckoo-flower was also dug out. If its roots were interlaced, marriage was expected to take place.

The custom of decorating is characteristic of the feast of Jāņi. On

the eve of the feast all work was finished shortly after midday. The young people set out for the meadows, groves, and woods, picked flowers and herbs, broke off oak and mountain ash branches, cut young birches, and took everything home to decorate the whole farm. Oak-leaves and flowers were entwined into wreaths. The gates, doors, rooms, farmbuildings, both inside and outside, were richly decorated with fresh greens and flowers. Vegetable gardens and grain fields were adorned with mountain ash twigs. Special attention was paid to the stabledoors. These were staked with mountain ash branches, thistles, and thorns which were supposed to frighten away all sorcerers, witches, and evil spirits. During the entire time of the festive decorating the songs of Jāņi were sung. Each of these special songs has a rejoicing refrain of *līgo* or *līgā*. In Latgale* a song of Jāņi is often followed by the refrain of *rūto*.

The farmer received an oak-leaf wreath, the farmer's wife a wreath of flowers. These wreaths were put on their heads before everybody sat down to enjoy the festive meal. No matter what the farmer's name was, on that particular day he was supposed to represent in his person the awaited Jāņis and to act in his place. He was honored by being called the "Father of Jāņi" and his wife the "Mother of Jāņi". Upon the crowning of the host and hostess they were celebrated in songs wishing them all the best:

*I am decorating the Mother of Jāņi
With the gay-colored wreath,
May she have mottled cows
And many white sheep.*

*Now let us give our host
An oak-leaf wreath,
May his horses thrive
And become round as an oak.*

The host and hostess having been crowned and celebrated in songs, the household sat down at a richly laid table. For everybody the Mother of Jāņi cut a piece of the cheese of Jāņi, while the Father of Jāņi poured out and bestowed beer upon everybody. Having had their share of this meaningful communion, the household continued to enjoy the ample variety of the rest of the feast. Then followed the celebrating in songs of those objects to which one wanted to wish something:

---

* One of the four districts of Latvia.

*Good evening, mottled cows,
Good evening, rye-field, etc.*

In between verses were also sung which were supposed to make the weeds disappear and to protect the fields from all evils:

*Flee, flee, hailstorm,
Away from this spot of earth;
Flee, flee, evil days,
From Jāṇi's fields.*

Having celebrated in songs its own husbandry, the household awaited the guests of Jāṇi. All those who arrived from neighboring farms were considered the "Children of Jāṇi" and were treated to cheese and beer. The Children of Jāṇi in their turn wished the host and hostess good fortune, a rich harvest and fertility. Singing and wishing the host and hostess well, the guests went about and strewed the herbs of Jāṇi, which they had brought with them, in the yard and in the garden and also gave some of them to the cows. This procedure was considered a distribution of fertility.

The Children of Jāṇi then proceeded in big crowds singing the songs of Jāṇi. If they came to a farm and were not treated to anything there, they derided in their songs the host and hostess and the whole of their household. However, if they were well received and treated adequately, they sang many beautiful songs wishing good luck and fortune:

*May God fill the abode
Where we are eating and drinking;
May two ears of grain
Grow on one stalk.*

As soon as the sunset glow had died away on the horizon, the fires of Jāṇi flamed up in the whole area. Our material mentions chiefly beacons on the hilltops, but bonfires were also known, and leaping over the fire was practised. Resinous wood was used for the beacons, and the wood was put in a barrel or a bucket which was fastened at the top of a long pole. The wood having been kindled, the pole was raised high in the air. On the ground a bonfire was also lit. Young and old gathered round the fire of Jāṇi. There they sang and danced, both in pairs and round dances. The young people also twisted long-stemmed rye-straw into sheaves called "lamps of Jāṇi", and, having kindled them at the bonfire, they went round the fields with them. Shouting and rejoicing they also ran into other farmyards. The old people sat in a circle round

the bonfire, ate, drank, and sang praising Jānis. Often two choruses disputed in songs; one chorus consisted of young girls, the other of young lads, and they teased each other. The radiant light of the fire and the enticing songs caused everybody to hasten to mix with the joyful crowd; especially the young people became restless: they gathered round the fire of Jāņi and joined the choruses to compete with each other.

It was believed that by active participation the creative forces of nature could also be influenced so as to increase the cattle or ripen the fields. It was essential to stay awake during the night of Jāņi. By singing and being active in different ways, people could await the sunrise and see off the departing Jānis. For those who slept during the night of Jāņi many unfavorable consequences were predicted: they would be sleepy all the year round, their grain would bend to the ground, and the young people would stay unmarried. The night of Jāņi was the shortest night of the year, and it passed quickly. At dawn Jānis hastened away. He had a long ride before him — lasting the whole year — before he could return to his children. His departure on horseback was as magnificent and glorious as his arrival.

In the morning of Jāņi the cows were not driven to pasture before sunrise. It was feared that they would be enchanted by witches or envious people, in which case they would give less and meagre milk. When the sun's rays touched the pasture ground, however, the power of the witches was broken. For the above reason the cows were not milked either on that morning.

The church holiday of June 24th, which is the name-day of St John the Baptist, thus served as a day of rest and recovery.

The songs of Jāņi mention that Jānis rides all the year long. This indicates that he is in constant action. At the solstice he only leaps into another saddle. The following song informs us about this:

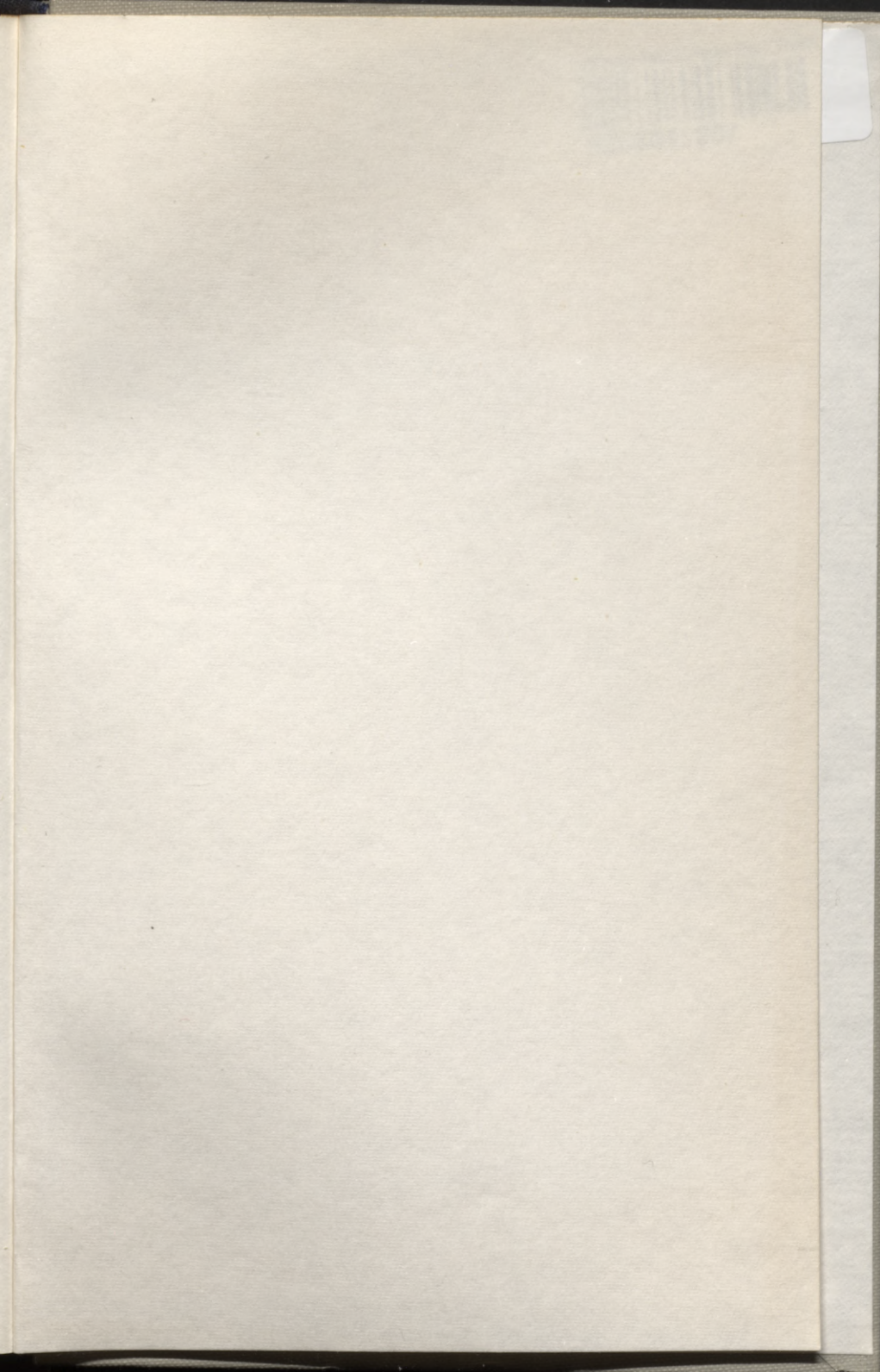
*Get up, Jānis,
And get dressed!
Peter is here
To change horses.*

It must be mentioned that the cult of Jāņi has lost a great many of its original characteristics during the long course of its existence. On the other hand numerous new usages have been added through the centuries to the celebration of Jāņi.

S A T U R S

<i>Lielie svētki vasarā</i> — Dr. A. Johansons	5
<i>Ievads</i>	15
<i>Priekšjāņi</i>	17
<i>Zāļu diena</i>	23
Vainagu vīšana	27
Sētas pušķošana	30
<i>Jānīts nāca sētiņā</i>	
Lopu pārdzišana	32
Saimnieka un saimnieces godināšana	36
Kaimiņu savstarpējā aplīgošanās	39
Iedzīves un druvu aplīgošana	41
Jānis un jāņabērni nāk	47
Līgotājus aicina sētā	53
Devīgu roku Dievs svētī	55
Jāņabērni apdziedas	58
Jāņa tēvam un mātei novēl laimes	60
<i>Kursim Jāņu uguntiņas</i>	71
<i>Jāņu nakts — brīnumu un mīlestības nakts</i>	76
<i>Jāņu rīts</i>	93
<i>No Jāņiem uz Pētejiem</i>	103
<i>Nostāsti par Jāņu svinēšanu</i>	112

<i>Jāņu burvestības</i>	
Laidars un ganības	133
Zirgi	140
Ēkas, dārzi, lauki	141
Sērmūkslis	144
Papardes zieds	145
Skaistums un veselība	147
<i>Zilēšana</i>	
Mīlestība un precības	150
Laime, bagātība, mūža ilgums	157
<i>Teikas par burvojiem, raganām, velniem un lietuvēnu</i>	
	160
<i>Pielikumi</i>	173
<i>Summary in English</i>	178

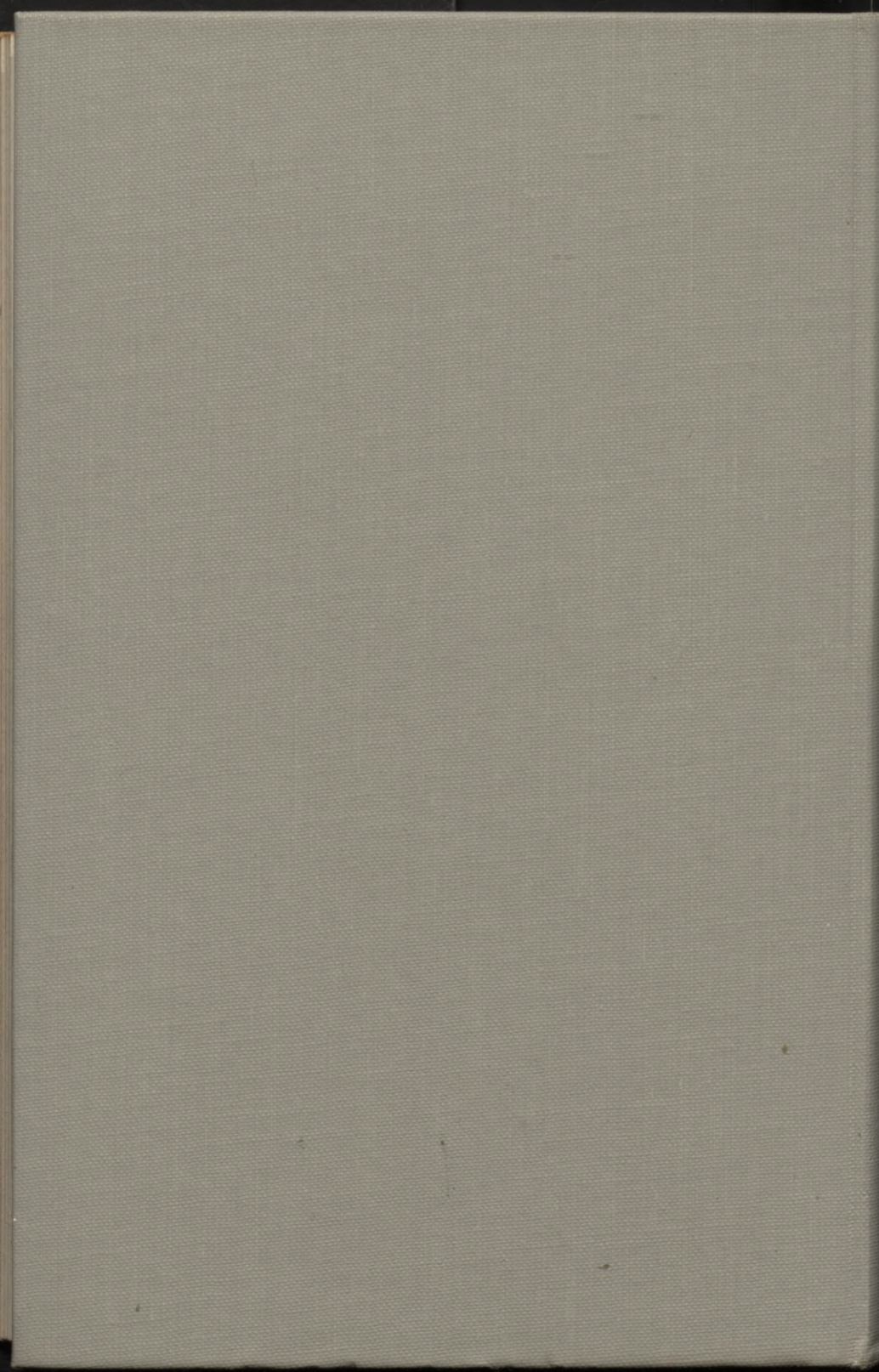
Lithology of the rocks	100
Stratigraphy	100
Geology of the rocks	100
Structure of the rocks	100
Mineralogy of the rocks	100
Fossils of the rocks	100
Vegetation of the rocks	100
Animals of the rocks	100
Human remains of the rocks	100
Cultural remains of the rocks	100
Economic resources of the rocks	100
Historical events of the rocks	100
Literature of the rocks	100
Art of the rocks	100
Religion of the rocks	100
Philosophy of the rocks	100
Science of the rocks	100
Technology of the rocks	100
Law of the rocks	100
Medicine of the rocks	100
Education of the rocks	100
Military of the rocks	100
Diplomacy of the rocks	100
Agriculture of the rocks	100
Industry of the rocks	100
Commerce of the rocks	100
Transportation of the rocks	100
Communication of the rocks	100
Energy of the rocks	100
Environment of the rocks	100
Climate of the rocks	100
Weather of the rocks	100
Soil of the rocks	100
Water of the rocks	100
Air of the rocks	100
Land of the rocks	100
Sea of the rocks	100
Sky of the rocks	100
Earth of the rocks	100
Universe of the rocks	100

2.-

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0305041267

JĀNI - VASARAS SAULGRIEŽI

